

JANKO JESENSKÝ

Cestou k slobode

Úryvky z denníka 1914 -1918

TRIHĽAV
MÁJ 2023

Cestou k slobode

Janko Jesenský

(* 30.12.1874 Martin, - † 27.12.1945, Bratislava)

Publikované pod značkou Trihlav v máji 2023

vydané vlastným nákladom

zdroj: Matica Slovenská, Knižnica slovenských pohľadov, r. 1933

I. Moja prvá kauza

Namiesto prológu poviem vám radšej historku o svojej prvej kauze. Prečo? Vysvitne.

Osadil som sa ako advokát v Bánovciach pri Trenčíne. Nejdem ich opisovať. Kto je zvedavý na ne, nech si ich ide obzrieť. Teraz sú nad Bebravou. Zvábil ma ta nebohý dr. Jozef Minárik.

„Čaká ťa banka, čakajú ťa ľudia, čakajú ťa aj kauzy.“

V Trenčíne som presadol na húsenicu. Bol večer. Keď zmizli posledné svetlá, sadol som si do prázdneho oddelenia, pozeral do tmy a načúval.

„Ta, ta, ta — do tmy, ta, ta, ta — do tmy,“ znelo mi v ušiach.

Keď som došiel, bolo len deväť hodín, a na moje nešťastie tamojší hasiči mali ples. Rozumie sa, že som musel byť na ňom, a keď som bol na ňom, rozumie sa, že bolo vylúčené, aby som netancoval. Byť na bále a tancovať na ňom je vec pochopiteľná, ale podivné bolo, že som štvorylku dirigoval — po slovensky.

„Dámy! Páni...! Tu páry...! Jednoduchá reťaz...! Duplovaná reťaz...! Dámy zamieňať napravo...!“

Kieho čerta! Ved' je to pansláv. Nepovie „kišasoňka“, ale „slečna“... Hovorí „ruky bozkávam“ a nie „kezítčokolom“. Ani nie „alásolgája“, ale „služobník“ a na „dičértešék“ zaďakuje „naveky amen“... Vyká... Na tabuľke má meno nie so „sz“, ale so „s“... Pansláv... Chodí ku Heindlovi a objednáva si obed, večeru po slovensky... Onehdy pri víne mu Cigán hral slovenskú „Aj, kaj sa ty túlaš, černooký Janku?“ ... Učil primáša akúsi „Uderila jedna, uderila druhá“... Celkom iste pansláv... Jemu podobní fiškáli, hlavný slúžny, okresný sudca, apatekár, farár a iní páni chodia k Barónovi, a on s Lapárom, s Minárikom a inými mešťanmi bánovskými... To je iste propaganda, agitácia...

Preto sa stalo, že keď som u advokátov spravil návštevu, aby som sa pánom kolegom predstavil, návštevu mi nevrátili, ale poslali mi doporučený list s týmto maďarským textom:

„My dolupodpísaní dozvedeli sme sa o tom, že je pán pravotár nepriateľom maďarskej vlasti, a preto do tých čias, kým tak bude, s Vami všetky styky prerušíme.“

Podpísaní: dr. Wranovich Béla, dr. Wagner Ede, dr. Lakos Adolf, Dohnány Gustáv a dvaja koncipienti, Židia, na mená ktorých sa už nepamätám.

„Tu máš!“ myslel som si — „A magyar haza ellensége.“ Z toho môže byť všeličo. Môže byť kauza pre osočovanie §. 258. Môže byť duel. Môžem i zvesiť tabuľku a ísť ta, odkiaľ som prišiel. Môžem sa povýšene usmiať nad bánovskými bôrikmi a ostať bez ich kamarátstva. Môžem ísť medzi nich k Barónovi a vyoflinkovať ich rad-radom.

Ale na duelovanie by som potreboval aspoň dvoch sekundantov, a keby to bol jeden duel, ale šesť...! Nie, nevyzvem ich na duel... Odísť...? Ved' to chcú, aby som im neubral chlebička. Tak by triumfovali... Ísť medzi nich a vyzauškovať ich...? Ich je šesť a ja jeden, hoci pevného tela a tvrdých svalov, ale, ako sa hovorí, mnoho husí i brava zdolá. Výsledok pračky neistý... Nie, nepôjdem medzi nich... Budem sa teda povýšene smiať a pôjdem „riadnou cestou zákona“.

Aj som šiel. Lenže trestný sudca dr. Hocman držal povraz tam, kde bola väčšina. Na moje oznámenie určil síce termín, ale keď som polhodinou pred deviatou prišiel na súd, pozrel na mňa spoza krucifixa a povedal mi s úsmevom:

„Pozde, pán pravotár.“

Vytiahol som hodinky. Pol deviatej.

„Ešte je len pol deviatej,“ hovorím a ukazujem mu svoje hodinky.

„Pol desiatej,“ vraví a pozerá na svoje hodinky. Pritom otrča rúčkou pera za svoj chrbát, aby som pozrel, koľko je na úradných hodinách.

„Mám predsa presné hodinky — *schafhausenky*.“

„A ja mám *omega*.“

„Na veži je len tri štvrté,“ ukazujem sudcovi oblokom.

„Tie sú pre svätú cirkev. My máme svoj čas. Šiel som sa presvedčiť, ako ukazujú iným hodinky. V podateľni bolo desať, kancelista mal desať, pisár v kancelárii desať, druhý sudca desať. Len u mňa a na veži ani deväť. Zbehol som k vedúcemu do pozemkovej knihy, majú nádej, že sem nezasiahla intriga, ale márne: I tu bolo desať. Komplot dokonalý a do podrobností vypracovaný a vykonaný.“

„To budete dnes na obed dlho čakať... Dali ste posunúť všetky hodiny, pán sudca.“

„Osočujete?“ urazil sa sudca a vstal so stoličky.

„Mal by som chuť vás oznámiť,“ zavrčal som rozhorčený a vyšiel von, buchnúc dvermi.

Celý deň som porovnával hodinky Bánovčanov so svojimi „schafhausenkami“. Šli všetky podľa mojich. Na druhý deň i úradný čas i sudcove omegy sa napravili. Ale bolo pozde. Moju prvú kauzu som prehral. Ostávalo mi takzvané „ospravedlnenie“, že som sa bez viny omeškal na ceste spravodlivosti so svojou pravdou.

Ale aké „ospravedlnenie“? Nie moje hodinky šli pozde, ale moja hlava sa náhlila, nie úradné hodinky sa náhlili, ale bánovské „hlavy“ šli pozde.

II. Vojna

Amagyar haza ellensége, „pansláv“, „p. v.“ mi zostalo. Právom-neprávom mal to byť biľag pohanenia u vládnych kruhov, epiteton ornans u Slovákov a povinnosť pred vlastným svedomím, kým bolo prisluhovanie pravdy také, ako pri mojej prvej trestnej kauze.

Slúžnovské a vojenské úrady ma viedli v evidencii politicky nespoľahlivých. Keď sa niekto do tejto evidencie dostane, niet na svete takej gummy, ktorá by ho z nej „vyradíovala“. Podozrivosť ide s tebou ako tvoja vlastná tôňa.

Páni bratia v Hornom Jasene majú svoje prímenie, aby sa rozoznali. Jeden je Ďurké, druhý Petrušé, tretí Gašparé. Môže byť jeden s prívlastkom „nepriateľ vlasti“. Nebude prvý. Bol už medzi nami rebel, ktorého omilostil Ferdinand H. tak, že prikázal, aby mu pred sťatím a rozštvrtením tela nie celý jazyk vytrhli, ale len kus z neho, iste preto, aby ho i pri smrti mohol vyplaziť na cisárskych pánoch, ktorí sa na to dívali.

Pri sláve a „hanbe“ rektora vysokých škôl pražských moja „sláva“ nebola síce ani mizerným svetlým puntíkom a moja hanba ani mušacou škvrnou, ale fakt je, že som s „aureolou“ nepriateľa maďarskej vlasti pravotárčil, kým si maďarská vlasť nenašla iného vážnejšieho nepriateľa.

V auguste 1914 vypukla vojna so Srbskom. Štáty si počali vojny vypovedávať, ako čo by šla reč o nejakých prenajatých bytoch. Oznámili nám to 2. augusta veľkými plagátmi s podpisom Franca Jozefa I. Všeobecná mobilizácia chytila i mňa. Hlásil som sa v Trenčíne 4. augusta ráno.

Nestačil som si na „vyfasovanú“ vojenskú blúzu prišitť kapralske hviezdičky, už som bol i zadelený do Trstenej na Orave strážiť vlaky a železničné mosty. So 120 patrónmi, karabínom preveseným cez prsia, ťažkou komisnou loveckou šablou (to ako pešiak), tel'atom na chrbte a s ohromnou čiapkou na hlave v teplom dni spotil som sa cestou od trenčianskych kasární po stanicu a žiadal som, aby mi

dovolili niečo si kúpiť proti smädu, t. j. v civilnej reči povedané: vypiť si krígel' piva. Času bolo dosť a krčma pod nosom, hneď pri stanici v parku.

„Hadnad“, ktorý nás viedol a na stanici mal dozor nad nami, mi to dovolil. Ale pri vojsku je to tak ako v Písme svätom. Tu jedna ruka aby nevedela, čo robí druhá, a tam jeden generál nevie, čo robí druhý. V tomto prípade jeden hadnad' o druhom hadnad'ovi. V mojej ceste za pivom ma akýsi vysoký pán so zlatými hviezdikami zastavil a opýtal sa ma:

„Kam?“

„Vypiť si,“ rečiem.

„*Mars vissza!*“

„Prosím, mám dovolené.“

„Nepapuľujte, marš!“

„Ale,“ poviem, „môj pán hadnad' mi to dovolil.“

To rozzúrilo chlapa a už ťahal šabl'u revúc.

Chlap mi bol známy. Zdalo sa mi, že to bol istý Nemák zo sirotskej vrchnosti, ale netvrdím. Bol to iste človek, ktorého som si v civilnom živote nevšimal, ale vídaval som ho niekde. On ma pravdepodobne znal, i moju „podozrivú“ minulosť, a preto bol taký milý. Pomyslel som si:

„Nebudem sa s tebou ťahať, ty si silnejší a okrem toho stúpla ti vojenská sláva do hlavy, predbežne, pravda, len na trenčianskej stanici. Chceš ukázať, že aspoň teraz môžeš rozkazovať a prtošíš sa, predbežne, pravda, len pred bezmocným kaprálom, ktorému ani túto vysokú dištinkciu nevidno, lebo si nechal hviezdiky doma. Ak mám zahnúť od tvojho plecha, tak radšej zahyniem, až budem musieť, na poli ‚slávy‘ alebo ako ‚vachter‘ pri železnici v Trstenej.“

Obrátil som sa. Pod večer ma naložili spolu s 36-imi chlapmi do vozňa.

Šli sme celú noc. Ráno 5. augusta sme sa dostali do Žiliny. Ako tak stojíme, počujem volať svoje meno. Ohlásil som sa.

„Podte von,“ volal ktosi, „a zoberte všetko, čo máte.“

„Zle je,“ preletelo mi hlavou, a kým som si šablú opásal, prehodil karabín, vzal malý ručný kufrík, vedel som skoro naisto, že sa bude robiť so mnou čosi výnimočného.

Nesklamal som sa. S milým úsmevom ma privítal včerajší vysoký, kričiaci hadnaď a láskavým tónom mi oznámil, že pôjdem naspäť do Trenčína. Nič sa mi, vraj, nestane. Hneď na stanici ma odovzdal žandárom. Žandári mi prekutali kufrík, odobrali šablú a odviedli do žandárskej kancelárie v Žiline. Tu som dlho čakal. Z kancelárie ma viedli naspäť na stanicu a potom v spoločnosti jedného žandára vrátil som sa vlakom do Trenčína.

V Trenčíne ma trošku omínalo, že pôjdem pred žandárom, ako nejaký vrah, a upozorním na seba obecenstvo, ale žandár bol taký slušný, že šiel chodníkom na druhej strane s mojou šablú a kufríkom. Iste sa sám hanbil.

Kapitánovi, ktorému ma odovzdal i s akýmisi papiermi, čosi hlásil, ale kapitán hneď začal zhurta, že ako mi mohli nechať karabín.

Chcel som sa zamiešať a povedať mu, že karabín bez patrónov (patróny šli i tak do manlicherky) je ako motyka, len ak dá Pán Boh, vystrelí, ale mi slová zamreli kdesi v hrdle. Kapitán sa totižto obrátil ku mne s prísnu, zvráskavelou tvárou, premeral ma od hlavy do päty, potom sa mačacím krokom pomaly priblížil ku mne a okríkol ma:

„Za dvacaťštyri hodiny vás dám zastreliť!“

Bolo mi záhadné, prečo - a prečo práve za dvadsaťštyri hodiny. Riskoval som teda opýtať sa i po príčine a vyslovil nádej, že ma azda pred zastrelením aspoň vypočujú.

„To je nie moja vec,“ zareval a, obrátiac sa k žandárovi, ukázal na mňa, ako nejaký tragik v divadle: „Berte ho!“

Pobrali sme sa. Previedol ma do honvédskeho kasární, ale nie celkom. Hneď pod bránou kasární bola „magánzárka“. Tam ma zavreli.

Spomeniem ako zaujímavú vec, že ma prevzal honvédske

dôstojník Ján Drobný; vtedy iste nevedel, že v budúcnosti bude krajinským prezidentom na Slovensku.

Oblôčkom do cely neprestajne kde-kto pozeral. Boli to zväčša dôstojníci-honvédi. Niektorí z nich — iste preto, aby ma vyprovokali, a možno i preto, že im to kázal vlastenecký cit povinnosti — nadávali mi spoza dverí do „gazemberov“, „hazaárulóvov“, sviň. Niektorí smelší si dali i dvere otvoriť a opytovali sa ma:

„Vy ste ten bánovský fiškál?“

„Ja,“ rečiem.

„Sviňa! Gazember! Zastreliť ako psa!“

Vošiel tretí, štvrtý.

„Ty si z Bánoviec?“

„Odtiaľ.“

„Zajtra ťa obesia. Ty vlastizradca!“

A tak to šlo. Zaťal som päste, ale i zuby a umienil si: „Nie, nevyprovokujete ma, vy víťazi! Rád by som vám síce rozbil vaše krivé rypáky, bolo by to také krásne a mal by som z toho iste veľký pôžitok, ale neurobím vám to po vôli.“

Ukázal sa u mňa i plukovníkov adjutant, dr. Lajoš Dohnány, kedysi v Prešove na právnickej fakulte dobrý kamarát. Na chválu mu slúži, že si ma len obzrel a obrátil sa bez zlej poznámky. Myslím, že chcel iba zistiť, či je to ten Jesenský, ktorého kedysi znal.

Ale čerta potrebovali v plukovníkovej kancelárii nových provokácií a nových závažnejších dôvodov a príčin proti mne. Miesto nich mali železka, a to stačilo. Vyviedli ma z cely. Ruky na chrbát a do železa, a hybaj ma vláčiť po Trenčíne na postrach obyvateľstvu a trenčianskym Slovákom. Takto som sa stretol i s bratom Vladom. Idúcky sme sa rozlúčili, ako čo by sme sa v živote nikdy viacej nemali stretnúť. Opýtal sa ma po príčine, ale ja som pokrčil len plecami.

Sputnaného v železkach doviedli ma na trenčiansku stanicu. Pot sa lial zo mňa a nemohol som si ho ani utrieť. Tu sme čakali na rýchlik, ktorý vtedy asi o pol piatej popoludní chodieval

na Prešporok. Na stanici bolo dosť známych, i z Bánoviec. Toto ma najviac mrzelo, lebo som vedel, že nastrašia moju ženu, ktorá zostala v Bánovciach sama. Tak sa i stalo. Ako som sa neskoršie dozvedel, slúžny Zsámbochréthy nemal nijakej súrnejšej roboty, ako odkázať mojej žene, že ma zastrelili.

Zaviezli ma do Prešporka a posadili do IV. honvédkerületi fogházú, číslo cely 13. Sňali mi železka. Aké boli úzke, svedčí, že som mal ruky v zápästí krvou podbehnuté.

Cela bola malá. Posteľ, malý stolíček, stolička, vešiak. Poloblok s mrežami a s hustou hrubou sieťou. Zo slniečka sa len pod večer ukázali kedy-tedy svetlé škvrny. Díval som sa často na ne, ako vandrujú pomaly do kúta k peci a tam zanikajú. Strava erárna, mizerná. Dávali plesnivý chlieb. Slaninku k nemu, ktorú som si sám kupoval, musel mi porezať „fogházör“, lebo nič nenechali u mňa, najmä na ostré veci dávali pozor, aby som sa azda nezarezal. Blázni: neboli by mali roboty so zastrelením. Tužku a malý zápisník som len s veľkou prefíkanosťou skryl u seba tak, že na tieto veci pri ohmatávaní neprišli. Z neho vypisujem tento verš:

*V ruvačke ukrutnej sa zauzlili svety,
rozmotať s inými ten uzol i ja mám.
Lež ja z tých hrdinov len vojakov troch znám,
dve flinty hrdzavé, dva tupé bajonety,
z nich jeden stráži mňa, či kúrim cigarety,
či slučku pre seba na kľučku nechystám;
ten druhý na dvore si chodí sem i tam,
či mreže nelámem, a ja som vojak tretí.
Za chrptom podkovy o kameň chodby mlátia,
predo mnou sipia zas a vrždia na dvore,
štrkocú kľúče v to, keď kľučiar zavrieť chváta
alebo otvoríť na meter tlsté vráta.
To krik môj vojenský. Ja šepcem v pokore
namiesto: „Elore!“ a „Rajta!“ — Rata, rata!*

Pri takej strave i verš nanič. Neskoršie mi ponúkli vlastnú stravu, ale ani táto nebola oveľa lepšia, hoci som ju draho platil. Výhoda pritom bola tá, že mi bolo dovolené fajčiť, čo mi predtým veľmi chýbalo. Cigarety ma uspokojovali. Ešte aj inej výhody som týmto dosiahol. Predtým mi boli prechádzky dovolené, ale vždy len v kruhu, popri múre, osamote. Ako som si počal osobitnú stravu kupovať, mohol som sa pri prechádzkach i zastaviť a na prieči alebo na bradlách, ktoré stály vo dvore, sa pogymnastizovať. Vysvetlenie úľavy, ktorej sa mi dostalo, nachádzal som v tom, že kuchárkou mojej drahej, ale zlej osobitnej stravy bola žena „foglára“.

Sedel som tu, vlastne chodil po svojej cele a po dvore 14 dní. Vojenský vyšetrojúci sudca ma i vypočul, a kapitán, ktorý navštevoval väznicu, mi tvrdieval, že akosi nechodia písma z Trenčína, a tak v mojej veci, vraj, nemôžu pokračovať.

Tu som sa stretol s dr. Milanom Hodžom. Stál pod temnou bránou o múr opretý, ako zamretý, s vážnou, nehybnou tvárou.

„Aj ty si tu? Prečo?“

„Búrenie,“ hovorí mi ticho.

Ale „foglár“ už zbadal, že hovoríme, a zakázal nám hovoriť, že vraj „*nem szabad beszélni*“.

Nedáľeko od nás stálo asi 8 Trenčanov, ktorých tiež priviedli do žalára pre „búrenie“.

Hodža neostal dlho. Ba ani sa nedostal do cely, len pod bránu väznice. „Foglár“ mi potom hovoril:

„Obrátil sa, ani čo by ho tu nikdy nebolo bývalo.“

Na klozete som sa stretol s nebohým doktorom Milošom Šimkom, vtedy advokátom vo Fraštáku. Tešil som sa, že ho vidím, ale bol akýsi smutný a nepovedal mi ani najnovšej anekdoty, ktorými vždy oplýval, keď prichádzal do Martina a rozhovoril sa v kasíne. To bývalo počúvania do rána a smiechu na dva týždne, keď sa jeho anekdoty podávali a šli z úst do úst!

Zazrel som tu i pokladníka fraštáckej ľudovej banky. Iste bol v podozrení, že rozdával ruské ruble, alebo že si dopisoval s ruským

cárom. Obidvaja boli v žalári len krátko. Zato častejšie som vídaval pri prechádzkach po dvore farára Kováčika, ktorý sa mi neskoršie predstavil. Bol tu i Bielik zo Sučian, ktorého som už vo väzení našiel a ho tam i nechal.

Vypustili ma 19. augusta. Kapitán mi prečítal „végzés“, podľa ktorého *„fegyelemsértést követett el, mert a parancsnak csak vonakodva tett eleget“* (previnili ste sa proti disciplíne, lebo rozkaz ste len ledabolo poslúchli). Písma, ako vravel, zasa len nedošli z Trenčína, hoci, vraj, tri razy telegrafovali pre ne.

„Vaša vec je ešte nie skončená a bude sa v nej pokračovať,“ hovoril mi, „držte sa dobre,“ a podal mi ruku.

Myslím, že by som si bol dlho posedel, keby nebol v mojom záujme zakročil dr. Zoltán Pazár, vtedy tabulárny sudca v Prešporku, teraz kuriálny sudca v Budapešti, mojej ženin bratranec, na ktorého sa žena obrátila, hľadajúc ma po všetkých prešporských žalároch.

V Trenčíne pri „ezredparancsnokságu“ (plukové veliteľstvo), kde som sa pri vrátení zo žalára hlásil, ktorísi z „hadnad'ov“ mi ešte vše tvrdil:

„Az nem volt fegyelemsértés, de lázítás a háború ellen.“ (To nebolo previnenie proti disciplíne, ale búrenie proti vojne.)

Major Balloghy ma prijal dobre. Hovoril mi:

„Nestane sa vám nič, len si dajte pozor na každé slovo. Odporúčam vám to.“

Odporúčal mi ešte i to, aby som sa pýtal preložiť k maďarskému pluku. Pridelil ma k I. „pótszázadu“ (náhradná stotina), ktorej velel profesor v civile a direktor gymnázia v Trenčíne dr. Keller. Človek znamenitý, humánný. Vše ma chránil, kým mohol, a nadiho ma oslobodil od prenasledovania, ba vymohol, že za štvanicu, ktorú som, vraj, pretrpel, povýšili ma z „tizedesa“ (kaprála, desiatnika) na „szakaszvezetőva“ (zugsführer, čatár).

Toto povýšenie bolo predsa lepšie, ako keby ma boli povýšili na šibenici, a šesť hviezdíčiek pod bradou krajšie, ako šesť guliek

v prsiach. Zasalutoval som v raporte pánu dr. Kellerovi, stuhnúc v tele na cencúl' a dívajúc sa mu uprene na cviker, kým neodkročil.

Týmto sa končilo moje napredovanie na vojenskej dráhe v Rakúsko-Uhorsku. Ba raz len-len že nezapadli moje tak ťažko vydobyté kaučukové hviezdy.

Bolo to na Sylvestra. V kaviarni „Elite“ hrala cigánska hudba. Primáš ma znal a zahral slovenské. Zaspieval som si. Hneď zatým ktosi kázal „Hazádnak rendületlenül“. Ja som nevstal. Potom bolo „Gott erhalte“, a zasa som ostal sedieť. Akýsi čert ma držal na stoličke ako prilepeného.

„Čiapku dolu!“ kričali od stolíka rezervní feldvébli-Židia.

„Ako dolu? Mám bajonet pri boku, teda čiapka musí byť na hlave. Najviac ak ruku ku strieške na pozdrav. To je predpis,“ vysvetľoval som.

Predpis-nepredpis. Na druhý deň ma môj komandant dr. Keller dal zavolať a zúfaly sa ma opytuje:

„Čo ste to zasa porobili?“

„Hymna v krčme spievaná je pre mňa nie hymnou,“ bránil som sa. „To by som každému handrárovi musel front robiť, keby ju zapískal.“

„Hymna je všade hymna!“ okríkol ma pán kapitán.

Chcel som namietajúť, že je tomu nie tak, ale už som sa naučil, že čím väčší pán, tým väčšia pravda. Mlčal som.

„Spievali ste slovenské pesničky,“ pokračoval v inkvizícii a oči mu cez cviker metaly blesky.

„Vojenské, pán kapitán. Neďaleko lesa u vody. Štrnky, brnky. Trhala tam milá jahody. Štrnky, brnky... To je preca nie nič strašného.“

„Máte sa hlásiť o jedenástej hodine u pána majora Balloghyho.“

Major zúrnil. Vysvetlil mi, sediac za písomným stolíkom a búchajúc akýmsi aktom oň, že hymna posväcuje i najodľahlejšie miesto a že je celkom iné, keď on spieva slovenské pesničky, ako keď ich spievam ja.

„Keď neviete na zadku sedieť, pôjdete s najbližším menetom. Hláste sa v honvédskej kancelárii u deviatej kompánie... A tie hviezdičky vám dám strhať...“

Narovnal som sa, zdvihol bradu, stuhol, vypäl prsia, buchol opätkami, zasalutoval a zvrtol som sa...

„Prv alebo neskoršie,“ letelo mi hlavou, „s Bohom, kaučuk! S Bohom, rodina!“

Hlásil som sa u 9. kompánie. Na front som nešiel. Ani hviezdičky mi nestrhali. Odpustili mi a vo februári ma odkomandovali s 28 ľuďmi do Žiliny baraky strážiť.

Bola teda krátka chvíľa, keď som bol i veliteľom, predbežne, pravda, nad hárstkou ľudí, ale ved' každý bubeník nosí maršalskú palicu v tornistre, ako povedal Napoleon, ak povedal. Moje veliteľstvo záležalo v tom, že z mojich 28 ľudí som určoval a zapisoval, ktorý kam má ísť na stráž. Vojačkovia strážili a ja ich. Časom, ležiac na „kavalci“, čítal som romány. Ja by som bol stačil, ale nestačili romány, bolo ich málo, a tak som sa musel obzerať i po inej práci, aby nepovedali, že len na bruchu ležím a vyžieram vlasť. Hľadal som bočné zamestnanie a našiel som: pomáhal som na pošte robiť rozličné lajstriky a rozdeľovať listy. Keď Karpaty počali vydávať svoje obete, stal som sa špitálnikom.

Istý čas denne dovážali chorých a ranených. Niekedy prišlo do 800 — 900. Baraky boli zariadené na 6000 chorých. Miešanina národností: Česi, Slováci, Rumuni, Maďari, Nemci, Rusíni, Bosniaci, Chorváti. Zimné boje v Karpatoch ich doriadili. Skaličené ruky, nohy, omrznuté údy, reumatickí, prechladnutí na pľúca, žalúdok, črevá. Bledí, chudí, zarastení, pokrčení mladí i starší vojačkovia. Niektorí ešte mohli chodiť, niektorí nie. Týchto nosili na nosidlách. Mnohí ani hlavu nemohli zdvihnúť, iní dvíhali hlavy, pozerali dookola po nás, po nápisoch, ako zo sna prebudení, a zasa prižmurovali oči, všetci vyčerpaní, smutní, apatickí. Nuž koho guľka nezasiahla, toho zasiahla zima, mráz, ľad, voda a obhlodali vši. Takýchto bola hrôza. Viac ako mladých pisárikov, Židáčkov, ktorí

pomáhali. Pri dezinfekcii šiat som videl celé kôpky zožltnutých, oparených vší na blúzach a mantľoch. Vši, keď ich počala páliť para, v smrteľných úzkostiach zhŕňali sa do gučí.

Každému chorému sme dali číslo, zoblíekli ho do naha, odobrali peniaze a veci, čo mali pri sebe, spísali ich a poslali ďalej do holiarne a kúpeľne. Prešiel som holiareň. Tu vši padali ako drobné semiačka; kučery, čo odstrihli, zdali sa pohybovať na zemi. V kúpeľni nahých vojakov mydlili, umývali, treli — dievčatá. Videl som medzi nimi celkom solídne, domáce tváre. Zakazovali s nimi sa zhovárať, odprevádzať ich, chytať. Priestupníkov zavierali. Dievčatá dostávali za túto prácu 50 korún mesačne a celé zaopatrenie. Kúpajúci sa boli zachrastavení, a i to že bolo od vší. V tretej izbe operovali doktori, obväzovali, obkrúcali.

Chodieval som od postele k posteli a snímal čierne tabuľky nad ich biednymi hlavami, kontroloval, či sú na „kopfcetliach“ správne dáta, dopisoval, kde ktorý sa narodil, či má ženu alebo, ak je neženatý, otca, matku, brata, sestru, komu by sa malo písať, keby sa chorému niečo stalo. Napchával som si vrecká cigaretami a rozdával. Každý žobral o ne, lebo kým všetko dezinfikovali, prešli i tri, štyri dni. Nemohli si nič kúpiť a obyčajne boli hladní ako vlci.

Pohreby boli skoro denne. Niekedy prišla žena, rodič, niektorí prišli i pred smrťou, niektorí sa opozdili a prišli len po pohrebe. Bolo dosť i tichého smútku i hlasného náreku a horekovania. Malo čo bolieť.

Pochúťka taká vojna pre neúprosného, agilného, strašného komandanta: pre smrť. Pred ňou nedezertuješ a neskryješ sa, ju nepodkúpiš. Darmo jej núkaš medicínu, groše, lakoty, aby nebola taká prísna, ale zhovievavá. Smrť je bez srdca a duše a nemilosrdne siaha vždy na srdce i na dušu...

Ale nielen smrť zarmucuje. Mňa čosi-kamsi zarmútil zasa život.

Bolo zamračené poobedie. Pršalo a prúd dažďa zbíjal dym komínov na uhlím posypané a vápnom zaliate chodníky. Uhlie smrdelo. Zajatí Rusi v hlinených kabátoch nosili dezinfikované šaty.

900 ranených malo odísť. Stál som pri obloku a díval sa von. Do mesta bolo zakázané vychádzať a román, čo som čítal, som práve skončil.

Zazrel som pána Šteindla. Ako obyčajne, tak i teraz lietel sem i ta, aby sa videlo, aký je zamestnaný. Sú ľudia, ktorí s malou robotou vedia robiť veľký poplach. Raz som ho videl pri baraku číslo A/2, raz pri H/11, raz na zavápenenej ceste medzi barakmi, ale len čo sa mihol, už sa i stratil medzi izbami. Vysoká, erárna čiapka, trošku malá na širokom temeni hlavy, figúra chudá vo veľkých šatách. Človek sa divil, ako taký tenký, útlý človek môže uniesť také čižmiská a ešte tak chytré prepletať nohami. Vše boli zablatené sáry a príštipky na pyskoch. Bol obchodníkom v civili a dodával bryndzu. Po kupecky úctivý a zhovorčivý. Myslel si azda, že je všade v obchode za pultom a že si každý, s ktorým hovorí, hneď i objedná od neho bryndzu.

Díval som sa, ako hovoril tu s tým, tu s iným. Ako by som počul, že každému prisviedča, každého sa niečo opýta a vždy v dvoch, troch rečiach:

„Áno. Hej. Igenis.“

„Hogy vagyunk? Ako sa máme?“

A hneď i odpovedá:

„Dobre. Jól. Tak je dobre. Hej. Hlavná vec je zdravie. Igen.“

Zo samej úctivosti bol natoľko milý, že nemohol nikomu protirečiť. Bol Slovákom, Maďarom, Nemcom, luteránom, katolíkom, podľa okolností, ako sa komu hodilo.

Mal vplyv i na kuchyňu. Na Veľkú noc, v pôste chcel halušky s bryndzou, aby mohol on dodať bryndzu. Áno. Hej. Zapisoval s pilne adresy solídnych firiem, ktorým by mohol dodávať.

Videl ma v obloku a rozbehol sa ku mne.

„Počul som, že budete odkomandovaný... Elvezénylik. Škoda... Sajnálom.“

A už i utekal ďalej. Poobzeral som sa znepokojený. V izbe bol Lietavec, nahluchastý, ťarbavý ordonanc. Kľáčal medzi posteľami a

modlil sa. Druhý, Juriš, luterán, sedel na posteli a hundral pre seba: „Ako sa leje, jéj, ako sa leje!“ Po rúre z pece otvorom zo strechy gúľali sa kvapky dažďa a sipeli, padajúc na teplé platne.

„Títo tu mi nepovedia, čo sa stalo,“ myslel som si a šiel som do kantíny vypiť si fľašu čierneho bytčianskeho z Mníchova. „Už je to pravda... Človek nemusí smrdieť, a vyňuchajú ho... Druhí smrdia na tri míle, a preca je ovzdušie čisté, tatranské... Takéto tiché miestočko je len pre smradľavých patriotov, ktorých nikdy nikde nezavoňajú... Nieкто musel zaintrigovať, aby ho Pán Boh skáral...! Zasa čert vie, kam poleziem...“

Dal som si ešte jednu fľašku, aby som sa potešil. Nakukol i Šteindl. Prisadol na pol stoličky, len uletieť.

„Odkiaľ to máte, že mám ísť preč?“

„Föhadnagy Fügy vravel.“

„Neviete, prečo?“

„Chodili ste do Žiliny a tam ste sa vraj schádzali s nepriateľmi vlasti. Preto ste ani nedostali *pasirschein* a bol vydaný zákaz chodiť do Žiliny.“

„Ták? Rozumiem.“

„Ale ja už pôjdem. Mám mnoho roboty. Do videnia. Viszontlátásra.“

Odbehol. Mne sa videlo, že sa bojí so mnou sedieť. Mohol by oprašivieť od pansláva. Prišli mi na um trenčianski Slováci, ako sa ma stránili, keď som sa vrátil z vojenského väzenia. Nezbadali ani mojej ženy, keď sa s ňou stretli. Vraveli a dopisovali si po maďarsky, obchádzali jeden druhého, len aby sa nestali podozrivými, vydávali manifesty o svojej lojalite a len v najtemnejších kútoch, obzerajúc sa, šeptali jeden druhému, že Rusi napredujú. Chabci! Nebude z nás nikdy nič!

Prišla „dienstzetzla“, že musím ísť do Trenčína. Šiel som.

Plukovník Šír v Trenčíne ma privítal:

„Megint eljárt a bagólesöje.“

Darmo by som mu bol tvrdil, že som bol nemý ako nemluvňa a

že som mal cez celý čas v Žiline šatkou zaviazané ústa, nemohol mi veriť, lebo nesmel: udanie prišlo z okruhu.

„Vigyázzon, mert haditörvénytörést kap... A kerületből jött a parancs... Én meg aztán orrot kapok, hogy olyan helyre vezényeltem,“ hovoril mi nahnevaný.

Vydal hned' rozkaz, že už o 9-tej mám odísť do Vespríma.

„Menetlevélben legyen: 9 órakor. Élelmezési jogy... Menetjegy... Gazdasági hivatal,“ diktoval a, ukážuc prstom na môj dlhý, nemecký bajonet, rozkázal: „Odpásať. Tu nechať!“

9. apríla som už bol vo Vespríme. Major Orosz, nízky, čierny, príjemný človek, ma privítal skoro s otvoreným náručím. Dal mi na výber, akú prácu chcem konať, či kancelársku, či pri kompánii. Zadiivený vybral som si kancelársku. Zadelili ma k veliteľstvu landšturmu (népfelkelő parancsnokság). Mojim šéfom bol kapitán Muić s čiarkou nad „ć“, Chorvát, tučný, plešivastý. Bezprostredným predstaveným mi bol „örmester úr“ Csomay, čierny, suchý Maďar, s prísnuou tvárou, u ktorého som si pozdejšie i najal byt.

V tejto kancelárii nás raz navštívil Hodža a vsunul mi nepozorovane kartičku do ruky, že ma bude čakať o 8-ej večer na akejsi ceste, ale — alebo som ja zmýlil cestu alebo on — nezišli sme sa.

Bol tiež „örmester úrom“ a písal, či čo robil v kancelárii divízneho doplňovacieho veliteľstva (hadtestkiegészítő parancsnokság). Navštívil som ho potom na jeho súkromnom byte. Bol doma. Večeral. Dal mi do rúk akési švédske ilustrované časopisy, kým sa naje, aby som sa zabával. Potom mi povedal, že ho major Orosz upozorňoval, aby sme sa my dvaja neschádzali, že bude lepšie.

„Tak, maj sa dobre!“

Viac sme sa nezišli. Vídal som ho v ktorejsi kaviarni vo vojenskej spoločnosti, ale som sa mu už nedal do známosti.

Raz ma „örmester úr“ Csomay prekvapil, keď mi povedal:

„A vy si nežiadajte povýšenia za dôstojníka.“

„Odkiaľ ste to vzali? Ani mi do piat nevošlo, nie do hlavy, aby

som sa domáhal takej česti.“

„Nie, to nepôjde,“ prízvukoval. „Nie, nežiadajte.“

„Ale ved' nežiadam...“

„To nepôjde, to nepôjde — pre vaše politické presvedčenie,“ duplikoval, ako čo by som sa bol škriepil s ním. „Ani Hodžovi nešlo a o ňom bola podaná osobitná zpráva, ako korektne sa chová.“

„Ved' ja viem, pán örmester. Pre nás sú len hviezdy na nebi. I tie nám skorej spadnú na hlavu, ako taká zlatá zornička na golier. Ono sa vše najdú obláčky, ktoré ju zastrú.“

„A magyar haza ellensége“, „pansláv“, „p. v.“. Môj tieň už prišiel za mnou z Trenčína — blyso mi hlavou — Nebudem dlho chodiť do kancelárie.

Tušenie ma nesklamalo. Koncom apríla ma preložili ku 9. kompánii 31. honvédskeho pluku. Kapitán Muić ma prepustil veľmi láskavo. Prial mi „všetko dobré“. „Všetko dobré“ mi želali i ostatní v kancelárii. Tešilo všetkých, že ich nepostihol taký osud, ako mňa. Chudáci, trpeli, že prídu o pohodlné, teplé miestočko. Ja som bol ďalej: prestal som trpnúť.

Vojenčil som ako regrút. Vstával zavčasu o 4-tej, o 5tej. Chodil s kompániou. Ležieval v „raji“ na bruchu a díval sa na chrobáčikov, hľadajúc v tráve štvorlístkovú ďatelinku pre šťastie. Pri poveloch „elöre!“ som skákal, hnal sa proti neviditeľnému nepriateľovi s bajonetom na flinte, hádzal sa zasa na brucho a čakal, čo bude. Kopal „fedezéky“, staval šiatre, pichal v „rohame“ bajonetom do visiach slamníkov, ktoré zobrazovali Rusov, atď., atď. a vracal sa domov. Ktorýsi zanôtil. Kde-ktorý hodil plecom, aby si napravil manlicherku, kde-ktorý poskočil, aby zmenil krok, a ľavé ruky sa už i rovnomerne zakolembali, kroky zneli do nôty: rup, rup, rup, rup...

„Apró szeme, apró szeme van a kukoricának...“

Rup, rup...

„Bécssi szappan, de bécsi szappan, kell a honvéd bakának...“

Rup, rup...

„Ha megmosdik a bécsi szappan habjával...“

Rup, rup...

„Odacsalja, csilicsalogatja, sejhaj! A leányt a szagával.“

Rup, rup, rup, rup...

Rozdiel od Trenčína bol v tom, že tam sme spievali po slovensky a po maršoch ma čakávala žena raz so šunkou, raz s pečenou kačkou, ovocím, sladkosťami a čo ja viem čím, aby, keď sa už tak bohaprázdne potím za svoju vlasť, nabral sily pre ďalšie potenie. Vo Vespríme táto poézia prestala. Smutný a samotný súkaval som pivo v krčme naproti kasárňam a spomínal:

Pri pive sedím sám a sám.

Ach, je to chvíľa clivá.

*Nebola by, kebys' ty tu
sedela miesto piva.*

*Mok žltý, horký, penivý
s mojimi ústy v snube.*

*Ach, keby miesto pohára
ja teba dvíhal k hube!*

Vojaci mnoho sentimentálničia. Sentimentalizmus nemusí byť tichý. Býva na posmech, iróniu, hlučnosť i rev. Keď sme najväčšmi hulákali, to bol znak, že chceme zahlušiť tým hurhajom to, čo v nás kričí. Keď sme bývali cynickí a hrubí, to sme len obliekali do takéhoto obleku náš vlastný žiaľ... Keď sme sa smiali a posmievali, i to bola len maska zakrytého smútku.

Proti vojne sa nasmelo hovoriť. Ale koľko tichých protestov som videl!

Medzi nami boli skoro všetci takí, ktorí už boli na fronte: ohňom i krvou krstení. Tu raz jeden z takýchto zúfale sa zastal chrústov, so stromov strasených:

„Nemliaždite ich!“

„Robia škodu,“ povedal druhý.

„Ony len žijú,“ tvrdil ochranca.

„A ty si nerobil nikdy škodu...? My sme zabíjali ľudí, teda i nás pobiť,“ podporil ktorýsi ochrancu.

Chrústi sa rozliezli.

Iný raz stojíme v dvojradoch. Tu medzi radmi čierny chrobáčik-behúň uteká. Chce napravo a zastaví sa. Opäť z bagandža ho nepustí. Chce naľavo. Nepúšťajú ho pysky bagandžov a beží ďalej, rovno. Jeden vojak ho poštuchal nohou.

„Daj mu pokoj. Nech žije, chudáčik.“

Ľa, ľudia vo vojne, ktorí ľudí zabíjali alebo budú zabíjať. Pravda, na rozkaz, zo sebaobrany, aby ich nepozabíjali už či tí, proti ktorým šli alebo pôjdu, a či tí, čo ich do vojny hnali a ženú pre vlasť a kráľa. Chrobáčik-behúň našiel miesto v ich srdciach. Vlasť a kráľ, myslím, že im boli ďalekí, neviditeľní, neznámi. Chrobák so svojím krátkym životom blízky, ako ich vlastné životy. Sentimentálnosť? Dobré. Ale i tichý protest proti nezmyselnej vojne.

Medzi vojakmi boli i Slováci zo slovenských dedín Nitrianskej stolice, ale tí sa usilovali hovoriť po maďarsky. „Ne besíľ maďarúľ, lebo ťa poznajú“, vravieval som im z posmechu, hoci som uznával, že je teraz nie príhodné ukazovať svoju pravú tvár, ak sa líši od požadovanej vlasteneckej masky, natretej na červeno-bielo-zeleno a čierno-žlto. Ústa museli byť tiež takéto a slová v nich tiež. Slovensky som sa zhováral len s Maršanom, mladučkým, skoro bezfúzatým ešte, svetlovlasým vojačkom, v civile bankovým praktikantom v Ľudovej banke v Bánovciach. Sedel asi pol roka v žalári, lebo, vraj, chválil Principa, že zabil Františka Ferdinanda. Keď prišiel do Vespríma, pridružil sa mi ako syn k otcovi a ja k nemu ako otec k synovi. Chodievali sme spolu a hľadeli, aby sme i v kompánii zostali na blízku.

Maršan bol kúskom môjho predošlého, voľného života v Bánovciach a ozvenou môjho presvedčenia. To isté akiste on videl vo mne. Sľúbili sme si, že i na fronte budeme vedľa seba a že sa bude držať mňa. Nedržal sa alebo sa nemohol držať. Jeden „šturm“ nás rozdelil. Ja som zaostal, on šiel. Bol zabitý.

Rusi ustupovali na fronte pomaly, ale iste. Nové a nové kompánie vystrájali z Vesprímu na front, aby ich zatlačili.

„Kto nebol ešte na fronte?“ opýtal sa raz feldvebel' našej kompánie, ktorá stála v pozore na kasárnickom dvore.

Vystúpil som. Za mnou Maršan.

„Nik viac?“

Nik sa nehlásil.

„Pôjdete všetci.“

O pár dní sme dostali nového komandanta, mladého, chudého nadporučíka so zelenými pričes-nohavicami, s tmavou blúzou. Bol veľmi štíhly v páse, ako slečinka mýdrovaný. Predstavil sa nám na koni. Svojej mladosti a tenkosti chcel dodať váhy tým, že sa nám ukázal strašným. Hovoril srditým hlasom a v krátkej jeho reči za každým tretím slovom spomínal smrť.

„Zastrelím každého, kto nebude konať svoje povinnosti... Kto by sa vzdialil bez môjho vedomia, zastrelím bez milosrdenstva... Nebudem trpieť ani najmenšie chyby. Kto sa ich dopustí, toho kupán vágom. Kiköttetem, hogy a nyelve kilóg... Kupán derítem...“

Mne sa videlo, že i to je len maska, že sa takým hrozným a prísnyim len robí a že za tými strašnými slovami je myseľ dobrá, smejúca sa, láskavá, spolucítiaca, možno trochu bojazlivá. Treba ju bolo zastrieť.

Vyviedol nás do poľa, kde sme dlho ležali v tráve. Prišiel kapitán a tomu sme defilovali. Ráno trochu spýchlo, potom sa slniečko spoza mračien vymotalo a bol deň jasný a teplý. Kompánia dobrej vôle. Defilovala parádne i bez hudby. Kroky len tak hrmeli. Tučný kapitán na koni si pochvaľoval. Jeho okrúhla, červená tvár sa usmievala.

„Jól van, második szakasz... Jól van, negyedik szakasz... Jól van, fiam...“

25. mája sme mali odísť. 22-ho popoludní nás obliekli do sivého. Najprv vydělili šiatrové plachty. Tie sme rozprestrelili na zem a na ne kládli, čo nám dávali: vrece na chrbát, vrece na chlieb, šálky, remence, dva páry gatí, dva páry košiel', zimné spodné nohavice,

zimnú košeľu, šnúry, onuce, potom šaty, bagandže. Každý skrútil všetko do šiatra, prehodil cez plece a šiel do izby obliekať sa.

Šatám sa mnohí tešili a večer okolo siedmej už vychádzali z kasární do mesta noví ľudia, oblečení do sivého, ozajstní vojaci, súci do boja, pyšní na toto vedomie a dívajúci sa zvysoka na „modrých“.

My s Maršanom sme našu „pýchu“ zasvätili v cukrárni ľadovou kávou a indiánerkami, ako vrcholom blaženstva. Ponáhľali sme sa potom ku mne spustošiť čím skôr zbytky balíka s makovými koláčmi od matky, aby, preboha, nezostalo z nich, až pôjdeme. Písali sme domov a lúčili sa. Pravdepodobne sme v týchto našich posledných listoch odhodili svoje cynické masky a bolo v nich i trošku smútku, ktorý nám naháňala neistota budúcnosti. Čože? Je láska na svete. Keď inokedy nie, ukáže sa ona v krušných chvíľach.

Na naše listy prichádzali obratom odpovede. Umilene sme čítali drahé slová, väčšinou korunované. Matka bola prvá, ktorá ich korunovala 30 korunami, brat Fedor 30-timi, brat Vlado 50timi, žena 100 a smutným telegramom: „Ak list nedostaneš, nuž touto cestou v mene matkinom prosíme: nech ťa Boh žehná, v myšlienkach vždy bude s tebou Anna.“

S týmito cennými papierovými flajstrami na našich krvácajúcich srdciach sme chodili po obchodoch a kupovali, čo bolo treba na cestu. Lyžičku, vidličku, nožík... Cukru? Zíde sa i cukor. Teda i cukru... Diany...? Načo...? Že je to dobré proti smädu. Teda i diany... Čokolády... Suchárov... Kamaše zo súkna... Salámy... Zápaliek... Limonádového prachu... Trošku koňaku... Aj lojovej masti na nohy... Proti potu akúsi tinktúru... Proti všiam prachu... Mydlo... Kapsule, čo horia... Ešte i toto i toto... Čo všetko také kupčisko nevymyslí!

Zaštepení proti cholere, proti sypaniciam a vôbec proti nehrdinským spôsobom smrti, len aby sme mohli hrdinsky bojovať a umierať, okúpali a ostrihali sme sa. Ja do hola — nemal som sa už komu páčiť so svojimi piatimi vlasmi, odčesanými na pravý bok — nech som, reku, ako trestanec. Prísaha, kostol, modlenie. Kde-kto sa

i spovedal, aby mu Pán Boh hriechy odpustil. No a mohli sme ísť krv cediť. Čakalo sa len na telegram, kam nás majú hodiť. Kým telegram prišiel, obránili sme ešte niekoľko rás Kadártu, blízku dedinu, od nepriateľa, ktorý nám chcel prekaziť zaopatrenie potravín. Ležali sme ešte neraz na bruchu, pili koňak, pivo, jedli, fajčili a šli so spevom domov.

Nakoniec začiatkom júna sme s hudbou a veľkým krikom, vycifrovaní a obhádzaní kvietím, odcestovali.

Cestou sa ukázalo, že sme ešte nie zásobení všetkým. Za Čadcou nám rozkázali vyjsť z vagónov. Šli sme k blízkeму lesíku. Zaspievali „Isten áld meg“ a každý z nás si musel vziať do vrecka hrudku zeme.

Mal to byť symbol lásky k vlasti. Kapitán rečnil, že ako tú hrudku vo vrecku, tak i lásku našu v srdci k našej drahej, milovanej vlasti nesieme so sebou. Opúšťame síce našu milú zem, ale v duši, v srdci, v mysli ju nikdy neopustíme, a i vtedy, keď budeme musieť za ňu umierať, umrieme vdáčne, len aby ona neumrela.

Keby sa tak bol ten pán kapitán opýtal, kto chce ísť domov ťať a kto chce ísť do Ruska ľudí strieľať, som presvedčený, že by sa bol celý vlak vrátil.

Hrudka zeme v našich vreckách sa obrátila v prach a on sa pomaly presypával cez plátno. Po čase nezostalo vo vreckách ani prachu...

III. Zajatie

Bolo to začiatkom júla, v jasný, suchý podvečer. S nasadenými bodákmi sme sa hnali proti Rusom, ktorí, ukrytí na kopci v lesoch, strieľali na nás. Šli sme dolu miernym vrškom, najprv cez akúsi vyhorenú a opustenú dedinu, potom riedkym žitom. Tu som stratil svoju poľnú lopatku. Na chvíľu som rozmýšľal, či sa mám pre ňu vrátiť, ale rozhodol som sa hneď, že sa nevrátim. „Kto sa vracia, nemá šťastie“, pomyslel som si. Prišli sme k jarku s hustou vrbinou. Za jarkom bolo zožaté už pole so stohmi slamy... Zastal som, chránený hrubým pňom, že si vydýchnem, ale ktorýsi „szakaszvezetö“ s nastrašenou tvárou pribehol ku mne a zavolať:

„Elöre!“

„Idem hneď!“ zakričal som mu, ale umienil som si, že ešte trochu vyčkám.

Možno, podarí sa mi stratiť sa.

Guľky svištali nado mnou. Kompánia, ku ktorej som patrila, zmizla napravo odo mňa a viacej som jej nevidel.

Zostal som sám. Keď sa celkom zvečerilo, prekročil som jarok a vyšiel na otvorené pole. Prebehol som cezeň a vyliezol po bruchu na nízky kopec, kde obilie nebolo pokosené. Z obilia v polotme na kraji lesa videl som ruské furažky a platené blúzy. Rusi ležali na bruchu a strieľali.

„Keby som teraz chcel prejsť,“ prelietlo mi mozgom, „spália ma. Musím vyčkať rána, až bude svetlo.“

Vrátil som sa a doliezol k humnu, ktoré horelo. Na plameňom ešte nedotknutej, šindľovej streche bubnovali guľky, ani čo by padal kamenec. Stohy slamy už tiež horeli. Kdesi bokom obďaleč horela ktorási dedina. Reflektory pod chvíľou krájali polia. Pri každom prúde svetla hodil som sa na zem. Nevieť už iste, či od týchto ohňov, či od mesiaca bolo celé nebo ožiarené a noc na tejto strane vrška svietila ako slnečný deň.

Streľba z pušiek neprestajne trieskala. Nebolo pauzy ani

na chvíľočku, a mne sa tak žiadalo, aby zatíchla aspoň na minútu. Orientáciu som stratil a nevedel si predstaviť, kam sa mohol podieť náš pluk, odkiaľ strieľajú naši, odkiaľ Rusi.

Zbehol som na otvorené pole, ale tu v svetle mohol ma každý vidieť. Prebehol som naspäť k horiacemu humnu, ale to ma mohlo ešte lepšie osvietiť, alebo horiacimi troskami zasypať. Prišla mi na um vŕba s hrubým pňom, ale ani jarku, ani vŕby som nemohol nájsť.

Už neviem, ako, ako nie, ale ešte za noci som sa dostal k akémusi lesíku a tam som sa pri strome zvalil.

Keď počalo svitať, zbadal som, že pri mne leží náš vojak, oblečený v kepeni, dolu tvárou. Ležal nehybne. Spočiatku som si myslel, že spí, potom zrazu, ani neviem prečo, zazdalo sa mi, že je zabitý. Potriasol som ho. Nevydal zo seba zvuku, ale krvi som nikde nevidel.

„Predsa spí,“ pomyslel som si a ďalej nepátral. Guľky pišťali, sipeli a cupkali okolo mňa. Zarývali sa do pôdy, udierali sa do pňov a konárov, zrážali vetvy a lístie.

„Nebezpečné miesto,“ konštatoval som.

Kepeňa som nemal. V júlových horúčostiach mi ho nosil istý Neumann v nedostatku iného „kšeftu“ za dve koruny na tridsať kilometrov. Noci v Haliči bývalý sychravé a najmä nad ránom bývalo veľmi chladno. Slnce ešte nevyšlo a mňa triasla zima. Skorej od tejto zimy, ako od nebezpečenstva zdvihol som sa a zohnutý prešiel k najbližšiemu kopcu. Plazil som sa naň opatrne a nadvihol hlavu, aby som videl, čo je na ňom.

„Rusi!“

Stiahol som hlavu, ale jeden z nich ma už zbadal, zverský zareval, iste sa ma tak naľakal, ako ja jeho, mysliac si azda, že vediem celú kompániu, a vystrelil. Plameň som zazrel, ale hlava mi už bola v bezpečnosti. Guľka sa ma nedotkla, prelietla nado mnou.

„Nestrieľaj! Ja Slavian!“ zakričal som.

„Tak broš vintovku!“ on mne.

Šmaril som mu manlicherku pod nohy.

A Rus, ktorý strieľal, sa mi už aj usmial a ukázal mi zákopu, aby som sa tam schoval. Okrúžili ma. Dali chleba a slaniny. Ja som vybalil cigary a čokoládu, čo som dostal od brata Vlada, a rozdával komu čo. Daroval som im aj dve mäsité konzervy. Ktoréhosi vojačka veľmi zaujalo, že mám lyžičku, nôž a vidličku v jednom. Požiadal ma, aby som mu prístroj daroval na pamiatku. Dal som mu ho. Iný mi blahoželal:

„Pre vás sa už vojna skončila. Pôjdete do Ruska, a keď i na Sibír. V Rusku je dobre, i na Sibíri. Za tri kopejky funt bieleho chleba a naše baby vás už opatria.“

Bol som rád, že si môžem trochu posedieť v bezpečnosti. Vojačkovia boli milí, spôsobilí a zdvorilí. Nebrali odo mňa nič, len čo som im sám dal.

Kedy-nekedy povedal jeden z nich:

„Pôjdeme ku gospodinovi komandantovi.“

Zaviedli ma k nemu dvaja. Kapitán mladý, fúzatý, s hriadkou. Usmieval sa mi tiež a pustil sa so mnou do reči. Vypytoval sa na všeličo.

Posmelený jeho vlúdnosťou, i ja som si dovolil otázku:

„Prečo vy Rusi ustupujete?“

Vysvetlil mi, že oni majú dosť svojho Ruska. Halič, cudziu zem, nepotrebujú. Preto idú pomaly domov.

Nuž nebola to pravda, ale čože mal povedať ruský kapitán zajatému Austriakovi a k tomu „nižnému činu“?

Plukovník ma poslal ďalej k bataliónu. Pri batalióne som sa už stretol s mnohými zajatcami, ale nenašiel som ani jedného známeho. Česi v ruskej uniforme nám premieňali rakúske koruny na ruble, prehmatávali nás a odoberali zápisky, listy a iné písomnosti, posielali plukovníkovi a tlmočili naše výpovede.

I ja som prišiel o svoj notes a ženine listy. Darmo som žiadal poručíka Čecha, aby mi notes nebral, že v ňom niet ničoho závažného z vojenského hľadiska, zápisník mi vzal, ale sľúbil, že

bude intervenovať u plukovníka, ale alebo neintervenoval, alebo sa mu intervencia nevydarila. Vyšiel z kancelárie a rozhodil rukami.

„Prevezmite komando,“ povedal mi.

„Čo?“ opýtal som sa zadivený.

„Prevezmite komando. Zoberte týchto všetkých,“ a ukázal na zajatcov, „pôjdete ďalej.“

„Vergattern!“ zakričal som.

„Ein, zwei, ein, zwei,“ pokračoval som, keď boli v rade.

„Ein, zwei — erstes Paar, ein, zwei — zweites Paar, ein, zwei — drittes Paar... viertes Paar... Doppelreien rechts um...! Direction grád aus... Compagnie marsch!“

To bolo moje posledné rakúske komando.

Šli sme do Ruska.

IV. Charkov - Tambov

Od 3. do 7. júla sme šli pešo po Cholm. Z Cholmu železnicou na Kyjev. Vše nás pribúdalo podľa porekadla: Malá hárba pýta viac. Cesta zunovaná. Nikde posedenia, nikde čistého miestočka. Vo vozni sa všetko škrabalo. Sedel som cez deň pri oblôčku a díval sa na široký, plochý ruský kraj s horami, nekonečným morom žltého žita, na chalupy slamou kryté medzi stromami, na parádne blýskajúce sa ruské chrámy, z húštiny stromov vyskakujúce cibule veží, železničné stanice z dreva so záhradkami, ruskými nápismi, búdkami s jedivom a kipiátkom. Všetko rovnaké, monotónne, až pohľad ustával.

Keby som nebol býval zajatý a keby sa bol viezol v rýchliku s plným „pudilárom“, bolo by sa mi Rusko páčilo so svojou cyrilikou, ruskou rečou, furačkami, dlhými papirosami, machorkou, plnenými koláčikmi, bielym chlebom, lacnotou v každom ohľade, ustavičným čajovaním, ale tak, ako som vtedy bol, s posledným rubľom vo vrecku, vo vagóne pre dobytok, v maďarskej spoločnosti, moje oduševnenie nerástlo, ale zo stanice na stanicu klesalo.

Zdalo sa mi, že kleslo na nulu, keď nám v Kyjeve ruskí vojaci poodoberali naše vojenské „šajky“, z ktorých sme píjavalí čaj, letné baganče, kulače a iné užitočné veci a potom ich predávali po 10 — 12 kopejok tým istým vojakom, od ktorých ich vzali.

Moji susedia boli Maďari. Akýsi kaprál Rózsa, v civile tajomník asekuračnej spoločnosti Fonciér, z Vespríma; honvéd Helbert, agent ktorejsi peštianskej firmy, a ešte jeden honvéd Vrábel, rodom z Kluže. Všetci bez groša a všetci hladní ako vlci. Dívali sa mi vše do úst, čo to jem, či je to pirog s kapustou, či s tvarohom a či nejaké „prirožnoje“. Ako by som bol čítal ich myšlienky:

„Vidíme, čo žerieš, a my len glgáme.“

Nahnevaní kliali pri každom pohybe. Ráňali z neba, ako jablká zo stromu, Pána Boha, Ježiša Krista, svätú Máriu a iných svätých. Nebol im dobrý ani otec, ani mať, zadrapovali sa do starých otcov a

dedov, až mi vlasy dupkom stávali.

Ich ustavičné kliatby ma urážali, ale nechal som ich v domnienke, že je náš osud božie dopustenie, a keby nebolo bývalo otca a matere, nebolo by bývalo pre nás ani vojny, ani Ruska, ale keď počali nadávať Rusom a vysmievať sa im, búrilo sa vo mne moje slavianske srdce, a tak som badal, že moje oduševnenie za Rusko predsa ešte celkom neochladlo.

14. júla sme prišli do Charkova.

Umiestili nás v ohromných kasárňach na konci mesta. Červenkastá budova s červenou plechovou strechou a veľkým dvorom, vysypaným žltým pieskom. Bol to takzvaný „razpredielitel'nyj punkt vojennopliennyh“. Sem zháňali zajatcov a potom rozdeľovali a v partiách posielali na práce, či už poľné alebo lesné, alebo do dielní, podľa potreby.

I keď sme my prišli, stáli na dvore zajatci v dvojradoch s batôžkami, prehodenými cez plece mantľami. Čakali a fajčili, hovorili, smiali sa. Boli ešte dosť svieži. Mali svoje rakúske šedivé čiapky bez I. F. J. Meno tohoto majestátu museli povytrhúvať z čiapok. Miesto majestátu ostali diery. Taký je už osud zajatcov: čím ďalej, tým viac dier.

Počali nás popisovať. Mimovoľne som sa stal tlmačom medzi Rusmi a Maďarmi. Chceli vedieť, kto ako sa volá, koľko má rokov, akú má šaržu, v ktorom pluku slúžil, kde sa zdržoval, kde ho chytili, či je zdravý a čím je v civile.

Keď prišiel na mňa rad a povedal som, že som v civile doktorom-advokátom, počali pochybovať:

„Možno, že ste advokátom. Ale ak ste advokátom, tak ste nie doktorom. Aj to možno, že ste doktorom, ale ak ste doktorom, tak ste nie advokátom. Možné je i to, že ste aj advokátom, aj doktorom, ale prečo ste potom nie oficerom. A keď sa vec má takto, tak ste asi sotva advokátom a sotva doktorom. Vôbec, tak sa zdá, ono je to tak, pravda, ty nám, bratec drahý, lužeš...“

Ťažko bolo vysvetľovať. Sám neviem, prečo som onoho času

nezložil dôstojnícku skúšku. Ani som im záhadu nevysvetlil, ale zato verne tlmočil. Dostal som i honorár: štvrtku chleba. K nemu titul „gospodin perevodčik“.

Tak som sa stal „gospodinom perevodčikom“ a tlmočil každý deň. Hoci z rumunštiny viem len „Desteapte te Rumune“ a „Setreasca“, prekladal som i rumunštinu do ruštiny. Len mi bolo treba povedať:

„Unde ješt?“ — hneď mi povedal Rumun, odkiaľ je. Alebo:

„Unde to pris?“ — a už i povedal, kde ho chytili.

„Sanatos?“

Ak sa počal škrabať za uchom, tak bol chorý.

„Plugar?“

Ak kývol hlavou, bol roľník.

Prišli Nemci. Od tých som ľahko vytiahol, čo chceli Rusi. Ba čo viac: prišli Germánci a aj tých som rozumel. Ešte viac: pustil som sa i do písania kartičiek a zoznamov. Písal som krasopisne po rusky, ako ani jeden z pánov „unterov“. Zauškovoval som síce „jať“ a ypsilony, ktoré sa v ruštine nie vždy tam píšu, kde v slovenčine, ale moje zauškovanie bolo iste nežné hladkanie pri zauškovaní ruskej ortografie ruskými pisármi. Rusi boli so mnou spokojní a možno, že i uverili v môj advokátsky a doktorský diplom, hoci som nebol dôstojníkom.

Na znak svojej spokojnosti ma i odmeňovali. Volali ma medzi seba. S nimi som obedúval kašovú polievku, ktorá sa líšila od zajateckej polievky tým, že bolo v nej mäso, a dávali mi na príkrm kašu, ktorá sa od zajateckej líšila zasa tým, že bola omastená a bolo na nej „salo“. Po obede sme čajovali a politizovali.

Páni „unteri“ boli tej mienky, že je chyba v ruských generáloch, a v ruských generáloch že je zasa tá chyba, že sú samí Nemci.

„Tu máte hneď *Rennenkampf*. ‚*Byl a udral.*‘ Hlava Varšavy Rošel. ‚*Schvátil kasu a pošel...*‘ A čo politika Petra Veľkého,“ vravel ktorýsi, „pod psa. Osádzal Nemcov. Zbohatli v Rusku. Tu sú už i 200 rokov, ale po rusky nevedia dosiaľ ani slovíčka. U nich je prvou vecou zradiť Rossiu...“

Žasol som nad týmito rečami. Tak hovoria prostí vojaci. To je nie dobre.

Večer odchádzali Rusi do mesta. Ostával som v kancelárii sám. Vymietol som ju, pozbieral odhodené čutky z cigariet, vzal klozetový papier a krútil si cigarety. Keď zmrklo, zapálil som si kancelársku lampu, pozastieral uterákmi obloky a zašíval diery, bil vši a básnil. Potom som si ľahol obyčajne na stolík, na ktorom som vo dne písaval, a so zažmúrenými očami rozhliadal sa po širokom Rusku, na koho by sa mal obrátiť, aby sa oslobodil. Mená Országhovcov, Hunčíka a Krutošíka v Moskve, dr. Kvačalu v Jurieve vynorili sa mi v pamäti.

„Keď nie jeden, tak druhý, keď nie ten, tak tretí,“ myslel som si.

A v jeden večer napísal som všetkým.

O československých légiách som vtedy ešte nič nepočul.

Ráno som sa budieval veľmi zavčasu. Obloky na kancelárii boli rozbité a cez moje uteráky dul prievan, ktorý mi nedal spať. Pritom ma rozčuľovala myšlienka dvoch najstrašnejších vecí: raňajšieho klozetu a umývania sa pri studni. I tam i tam bývala ohromná frekvencia. Diery okupované. Nad šťastlivými majiteľmi stálo i päť stúpajúcich zajatcov a za nimi i desať čakateľov. Smrad, ktorý si šíril na celý dvor, na mieste štípal v nose a šiel do mozgu. Nijaká dezinfekcia. Ani stopy po troške vápna alebo karbolu. Niekedy bolo v kasárni i 7000 zajatcov a pre všetkých bol len jeden klozet asi s 30 dierami a priehradkou. A nijaká tajnosť. Palam et publice, prosím. Od suseda si si mohol pripáliť cigaretu alebo mu pošepkať do ucha o radosti z pôžitku.

Studňa bola tiež len jedna s dlhým válovom. Ju si tiež musel obliehať ako Przemysl. Každý chcel vodu a kto sa dostal k nej, neodišiel od válova, kým si všetko svinstvo nezmyl. Okolo studne od rozliatej vody plno bahna, a keď si sa i nazdal, že si sa umyl, odišiel si odtiaľ zablatený ako prasa. Samo umývanie nestálo za veľa: trošku vody na dlaň, z dlane do úst, z úst na tvár a bolo. Tak to robili i ruskí dôstojníci, s tým rozdielom, že im doniesol sluha

vody v džbánku a nalieval na ruky. I pranie šiat bolo také, ako umývanie. Voda vo válove neodtekala a bola špinavejšia, ako zajatecké košele. Mydla sme nemali. Skôr ilúzia, ako pranie.

Kedy-nekedy poňali prichádzať pisári a chytili sme sa do roboty. Prinášali buchty, uhorky a vynukovali ma. Unteroficír Zolotarev mi raz kúpil do daru celý paklík tabaku a zväzoček papierikov. Bol som mu za to veľmi povďačný. I od zajatcov sa mi niekedy ušla kde cigara, kde cigareta. Cigary som krájal na drobno a naučil som sa robiť fajočky z hocijakého papiera.

Bolo teda, ako bolo, kým som bol „gospodinom perevodčikom“. Ale v jeden pekný júlový deň sa mi páni pisári stratili. Neprišli. Pravdepodobne ich preložili do iných miestností. Zostal som sám. Neprináležal som ani k jednej partii, nikde ma neviedli v evidencii, a tak mi nikde nechceli dať ani chleba, ani kaše. Odniesli i lampu z kancelárie a nechali mi tam len polohrdzavý „lavór“ na kašu, ktorý som stačil znesvätiť tým, že som si v ňom pral punčochy a umýval nohy, lebo sa mi zunovalo k studni chodiť a tam postávať.

Keď mi nastal boj o každodenný chlebíček a kašu, s týmto lavórom som chodieval do kuchyne a tam mi potom Čech-kuchár nadelil toľko, že som sa delil s istým Elसानom, ktorý mal veľmi dobrý apetít.

Boli krásne a horúce dni, potili sme sa a smrdeli. Raz v kancelárii som tlmočil žiadosť mnohých zajatcov, aby nás pustili okúpať sa do rieky. Adjutant, podporučík, pozrel spoza pleca na mňa a odvrkol:

„Kuda do čorta?! Nel'zä!“

Pobral som sa preč.

Kasárne sa pomaly prázdnili. Mohol som si vyhrať ktorúkoľvek prázdnu miestnosť. Nik sa o mňa nestaral, nik ma nekontroloval, čo robím. Prestáhoval som sa na poschodie do veľkej izby, ktorej obloky hľadeli na ulicu. Žiadalo sa mi vidieť aspoň kúštik z mesta. Práve sa lialo. Topole šušťali pred oblokmi od vetra a dažďa. Ulicou valila sa mútna žltá voda. Bosí chlapci brodili po nej, idúc s košíkmi

do mesta pod dáždňikmi. V troch „torgovliach“, čo boli naproti, nijakého obchodu. Čo bolo v kasárňach, všetko spalo, čupelo, smútilo, ako ja.

Mal som 3 ruble 75 kopejok za predaný snubný prsteň. Mohol som si oholiť 10-dňovú bradu, kúpiť si najlepší tabak, poslať pre klobásu a kúpiť si uhoriek, koľko by sa mi bolo žiadalo, ale držal som peniaze, že stretnem Michaila Michajloviča Sonina, ktorý predával prsteň, že mu peniaze vrátim, aby mi on vrátil prsteň, ale nestretol som ho. Zolotarev sa mi naťapil, Matvej Ivanyč, starý landšturmista, sused pri kancelárii, v ktorej som kedysi pracoval a spával, vstúpil mi do cesty a pozval na obed, ale Sonina nikde nebolo. Smútil som teda vo veľkej izbe a filozofoval:

„Taký úzky krúžok zlata, či ho mám, či nie. Inakšie hodnoty prepádávajú. Čo mám sentimentálničiť? Prsteňa už nemám, ale vernosť môžem zachovať tak, ako keď som prsteň mal. Púhy prsteň ma od nevernosti nemôže chrániť... Ak sa vymocem, kúpim i dva prstene... Pravda, to nebude pôvodný... Nuž ale, či môžem zato, že Sonina niet... Je to istá zrada... Ale prečo sa prepadol ten hlúpy Sonin...?“

Dážd' šibal do oblokov. Voda tiekla z podokenníka. Vietor hvižďal v bucl'atých kachliach a kolísal topole, kus neba nad ulicou jeden olovený mrak a vo veľkej miestnosti nebolo ani duše. Neraz ma masa ľudí dlávila a žiadalo sa mi samoty, ale samota dlávi tiež a žiada sa ti ľudí. Nevydržal som a šiel som sa oholiť, kúpiť tabaku, chleba, cukru.

Bolo škoda sa tak ponáhľať s predajom prsteňa. O pár dni na túto moju ľahkomyselnosť odovzdali mi list od firmy Hunčík a Krutošík. V liste mi srdečne oznamovali, že mi posielajú 30 rubľov — telegraficky.

Len-len že som nevyskočil od radosti. Bolo by bývalo zavčasu. Telegraficky u Rusov neznamená pošťára s telegrafom, ktorý ti peniaze hneď aj odčíta, ale znamená to ruskú kanceláriu. Ruské kancelárske vybavovanie je skôr slimačie, ako telegrafické.

Šiel som do kancelárie. Rozumie sa, že mi tam povedali:

„Poslie četyrech časov...“

Šiel som o štvrt na päť. Povedali mi:

„Nietu oficira...“

Šiel som o hodinu pozdejšie. Oficira, rozumie sa, nebolo. Čo mi mohli povedať?

„Možet byť, zavtra...“

Mne bolo náhlo. Blysla nádej, že Michaila Sonina dochytím a prsteň, čo aj s doplatkom, zachránim. A on mi hovorí: „Možet byť.“ To je toľko, že ani zajtra byť nemusí.

Na druhý deň som sa zasa hlásil v kancelárii. Oficira nebolo. Čakal som, kým prišiel. Potom mi láskavé oznámil po nemecky, aby som dobre rozumel:

„Morgen oder übermorgen. Fruher nicht.“

„Ale ved' sú peniaze telegraficky poslané,“ opovážim sa povedať.

„Keine Spur.“

Vysvetlil mi, že oficír musí ísť vrah do družiny, tam peniaze dostane a len potom ich oddá mne.

Prišiel som do kancelárie „übermorgen“.

„Deňgi zdies?“ opytujem sa pisára.

„Niets,“ povedá.

Krátka odpoveď, ale zreteľná.

„Báječné,“ usmial som sa trpkó. „Ony sú ešte u družiny. Družina iste bude ešte len hlasovať, či má peniaze vydať a či si ich má podržať... Zo dva týždne to potrvá, kým sa dozviem, kto dostane tých tridsať rubľov.“

Na druhý deň išiel som zasa do kancelárie. Mrzelo ma síce, že toľko chodím a že sa tým stanem len protivným, ale tridsať rubľov bol taký krásny peniaz, že som sa premohol. V kancelárii ma ani nezbadali, ako čo by som bol býval vzduchom, hoci som tam trčal ako drúk. Nakoniec akýsi obstaraný kapitán s dobrodušnou tvárou sa zmiloval nado mnou a opýtal sa po nemecky, čo chcem.

Povedal som mu.

Vyhľadal so mnou „poviestku“. Videl som, že peniaze boli telegraficky poslané. Dobrodušný kapitán obrátil sa na druhého kapitána s otázkou, prečo peniaze zadržujú, ale ten sa len uškeril, na čo môj kapitán ukázal na mňa a podotkol:

„A vot on zdies.“

Tak sa mi videlo, že kapitánovi chceli navravieť, ako by sa azda o peniaze nebol hlásil a že ma nemohli nájsť.

„Zavtra polučite,“ ubezpečil ma kapitán.

Treskol som opäťkami a odišiel.

Na druhý deň bola nedeľa. Šiel som do kancelárie v pondelok. Peniazmi manipulujúceho práporčíka nebolo tam. Až pod večer som ho chytil. Bola zasa akási chyba. Ani by peniaze nebol dostal, keby nie môj dobrodušný kapitán, ktorý na šťastie bol prítomný. Ten mi dal zo svojich 25 rubľov. Bol som dojatý a na ospravedlnenie, že toľko chodím za svojimi peniazmi a molestujem ich, povedal som mu:

„Ja bukvaľno bez kopiejky... Niet u menia ni odiejala, ni šineli.“

„Piať rubelej polučite póže.“

„Viem, že ich nikdy neuvidím,“ chcelo sa mi povedať, ale som bol rád, že mám v rukách aspoň 25 rubľov.

Ponáhľal som sa preč, aby si pán kapitán ešte vec nerozmyslel a nepýtal si naspäť i to, čo mi dal. Za piatimi rubľami som viac ani nešiel, tak sa mi sprotivila ruská kancelária.

Do mesta som nesmel a ako som vyšiel z ruskej pisárne, požiadal som ktoréhosi Rusa, aby mi doniesol klobásy, tabaku, zdobných bulôk, že sa mu potom odmením.

Ani rubľa, ani vojaka, ani zdobných bulôk som viac neuvidel: prepadol sa ako kameň vo vode.

„To je už šesť rubľov vyhodенých do vzduchu,“ potešil som sa.

Aby som mohol ísť do mesta a tam sa aspoň okúpať a podýchať na chvíľu voľným vzduchom, musel som mať civilné šaty. V rakúskej uniforme nepustili. S veľkou nedôverou požiadal som pisára Kuzneceva, s ktorým som ako „perevodčik“ kedysi spolupracoval,

aby mi kúpil v meste lacné civilné šaty, nejaké staré, ale dobré topánky, lebo moje obrovské baganče by ma boli prezradili, nejakú furažku, lebo v svojej deravej rakúskej čiapke by som bol Charkovanov pobúril, ruskú košeľu, lebo by ináč bol potreboval i kravatu, a potom ešte aj nejaké tie gate, aby som sa v kúpeli nehanbil.

Kuznecev slúbil a vzal odo mňa desať rubľov. Dlho sa neukazoval.

„No, reku, zasa desať rubľov fuč. To bude šestnásť.“

Ale tento raz som sa, chvála Bohu, mýlil. Kuznecev mi doniesol novú ruskú košeľu čiernej farby, aby sa tak ľahko nešpinila, farbisté gate s ružovými, drobnými kvetinkami, popolavú čiapku, tenké, liché belasisté šaty, aké nosia mechanici pri práci, a staré topánky, naoko dosť dobré. Všetko to stálo 12 rubľov 8 o kopejok.

Ak som vtedy neošedivel, tak sa mi vlasy na každý prípad zježili. Z 25 rubľov zostalo mi na dlani 11 rubľov 20 kopejok.

No šiel som si pre „razpisku“, aby mi dovolili ísť do mesta. „Razpisku“ dali, ale prilepili k nej i starého vojaka s veľkou šedivou bradou a ohromnými čižmami.

„Tento vás bude sprevádzať, aby ste nezablúdili,“ povedali mi.

Šli sme najsamprv do kúpeľa.

Keď som sa vyzliekol, bol som ako kominár. Cestou som sa spotil a čierna farba košele pustila.

„A či aj do kabíny pôjdete so mnou?“ spýtal som sa konvoja, keď som ho videl nahého. „V kabíne nezablúdím.“

Kúpali sme sa spolu. Po kúpeli sme šli do stolovej. Dali sme si sviňaciny.

„Rozkážete, Matvej Ignatievič, ešte jednu porciu?“ chcel som sa odmeniť svojmu nanútenému kamarátovi.

„Neškodilo by.“

„Azda ešte jednu?“ ponúkal som po druhej porcii.

„Pre mňa,“ usmial sa, „ja ju zjem.“

Bol by zjedol i päť porcií. Mne šla chuť na sladké pečivo, a tak

sme vošli do cukrárne. Z cukrárne do čajovne. Z čajovne do kina. Z kina zasa do čajovne, a keby nebolo bývalo pozde, boli by sme šli ešte raz do kina.

Keď sme sa rozlúčili a podali si ruky, Matvej Ignatievič vyslovil mi svoju spokojnosť a že ak chcem, pôjde so mnou i zajtra.

Ale na druhý deň som šiel do mesta s Kuznecevom. Bol boršč, kotlety, limonáda, čierna káva. Platil som, ako sa na gavaliera svedčí. Na tretí deň som zasa obedoval s Rusmi, ale v meste. Bolo i pivo s červenou dyňou a po ňom, aby nám nebolo zle, čierna káva. Večer sme šli do sadu a tam sme čajovali. Ja v svojich robotníckych šatách som sa veľmi líšil od vojenského obecnstva a od civilov po panský odetých.

Keď som šiel domov, s úžasom som zbadal, že sa mi novokúpené topánky rozliezajú.

Nielen topánky: rozliezli sa mi i ruble. Z ostatkov som si kúpil dosť vetché prikrývadlo za rubel' 25 kopejok a ako vždycky, tak i teraz som počal gazdovať, keď som už nemal s čím. Prekliť som svoje civilné šaty i s popolavou čiapkou. Hnevali ma najmä moje extra topánky a banoval som za svojimi vojenskými bagančami, ktoré, hoci boli i nemotorné, ale zato pevné a komótné. Bol by sa vyzauškoval, že som ich predal.

Obliekol som si zasa svoju vojenskú blúzu, nasadil rakúsku čiapku bez gombičky s Francom Jozefom I. a z márnokratného robotníka-mechanika stal som sa opäť celkom obyčajným vojenským zajatcom.

Vrelými slovami poďakoval som sa v liste Hunčíkovi za pomoc a presťahoval sa naspäť do bývalej kancelárie. Zasa som spával na stole a prikrýval sa kúpenou prikrývkou. Navštevoval som svojich susedov-landšturmistov: plešivého a dobráckeho Timofeja Ivanyča s veľkou rusou bradou a chlpatého, zlostného Stepana Semionoviča Bornikova s červenou bradou.

Nie nadarmo sa vraví, že je červený človek nie dobrý. Bornikov ma nenávidel. Bol skupáň. Skupoval všetko, čo sa dalo, a predával

so ziskom. Uhorky na pr. kupoval vo veľkom a bol vždy drahší, ako druhí. Mäso v polievke rozdeľoval vždy len na dve čiastky, aby sa pre mňa neušlo. Keď som s nimi jedol, musel som si dávať veľký pozor, aby mi čert neposotil ruku a nevzal si z polievky kúšтик mäsa, lebo by ma bol preklal pohľadom. Keď doniesli špik, on ho zlízal z dosky. Mliazgal, hltal, ako prasa, odplúval pri obede, chrákal, a čo mi najväčšmi imponovalo, to bolo, že veľmi obratne vedel odfrknúť z nosa, keď ho mal plný. Keď som bol sám, proboval som ho napodobniť, aby ušetril vreckovku, ale mi to nešlo. Iní Rusi to uhádli hneď. Timofej Ivanyč ma chránil pred Borovnikovom, kde mohol, a sám sa ponosoval na neho, že všetko musí robiť on, pán „jefrajtor“ sa zháňa od rána za kšeftom a zo zárobku mu nedá nič.

„Ani mliekom ťa neponúkne,“ hovoril, „radšej nech sa skysne.“

Vytiahol mlieko a ukázal mi ho.

„Taký naničhodný ‚torgovlec-žid‘. Aj na vás sa hnevá.“

„Prečo?“

„Preto, že nekupujete od neho bulky, ale odo mňa.“

„Aha! Tak preto.“

Záhada bola vysvetlená.

Pre túto Bornikovu nenávisť som nechal starých landšturmistov tak. V celej kasárni bolo už len 18 Maďarov, ktorí údajne nechceli konať ťažkú prácu a boli za to i trestaní. Samý „feldvebel“, kelner, novinár, agent a podobní. Spoločnosť inteligentná.

Jeden z nich, menom Geréb, mladý, čierny chlap, vyholený a ošarpaný, sa mi aj predstavil, že je beletristom, poetom, publicistom, juristom a socialistom.

„Verše svoje nepíšem, ale ich nosím v hlave,“ hovoril. „Chcete ich počuť?“

„Prosím.“

Rozhovoril sa o maďarskej literatúre, o Budapešti, prešiel na okultizmus, telepatiu, vízie, halucinácie a zasa na poéziu. Počal mi s veršami od Kissa a dokončil ich veršom Adyho:

*„Kipányválták a lelketem,
mert ficánkolt csikói tüzben...”*

„Ten váš Ady je tvrdý, ako baganč,“ povedal som neopatrne.
Ale Geréb, ako by nebol počul, už recitoval akýsi maďarský
preklad od Baudelairea.

„Keby ti ja tak zarecitoval niečo z Puškina,“ prišlo mi na um.
„Například:“

*„Il' russkago caria uže bezsilno slovo?
Il' nam s Jevropoj sporit' novo?
Il' russkij ot pobied otvyk...?”*

Lenže na ruskom fronte vtedy bolo veľmi zle. Varšava padla a
boli zvesti, že je už i Kovno zaujaté. V „Ruskom slove“ som práve
bol čítal reč Chvostova v Dume, v ktorej hromžil proti Nemcom-
kolonistom. Vyvodzoval, že je v Rusku všetko v nemeckých rukách,
obchod, banky, priemysel, diplomacia, generalita. Narážal na dvor,
na cáricu.

Môj citát z Puškina som nechal tak.

Geréb medzitým stačil prejsť na maďarskú politiku, na „Nemzeti
kaszinó“, na „Országos kaszinó“.

„A čo? Dáte nám autonómiu po vojne?“ pretrhol som ho
v rečiach.

„Soha!“ zarečnil s pátosom.

„Tak ste vy nie socialista.“

„A čo?“

„Šovinista.“

„Som,“ povedal hrdo.

Rozišli sme sa, ale nie nadhlo. Maďari ma pozvali, aby ich prišiel
učiť po rusky.

Podobral som sa na to, hoci po rusky som ani ja nevedel. Moja
ruština bola iste horšia, ako Vajanského, ktorý si myslel, že vie
po rusky, a keď raz v Petrohrade rečnil Rusom, títo s oduševnením

konštatovali, že sa slovenčina ponáša na ruskú reč.

S lekciami som ďaleko nezašiel. Jedno krásne septembrové ráno nás zoskupili, spočítali, naložili do vozňov a prehnali do Jekaterinoslava. Ledva sme sa spamätali nad neobvyklou ruskou rýchlosťou, už sme boli postavení pred veľmi ťažkú robotu v železodielňach. Mali sme nosiť ťažké šíny, nakladať uhlie, kúriť, kopať. Pracovalo sa dňom i nocou na zmeny. Nevládali sme a hybaj naspäť do Charkova.

„Keď nechcete pracovať, pôjdete na Sibír,“ vraveli Rusi.

V Charkove, keď sme sa vrátili, bolo prvé pozrieť v kancelárii listy a zásielky. Našiel som medzi nimi dopisnicu od profesora dr. Kvačalu. Jeho písané slová mi zazneli ako pieseň archanjela. Písal mi totižto, aby som sa hlásil u jeho kolegu na charkovskej univerzite profesora dr. Edzelina, ten mi vyplatí 10 rubľov.

„Nech vás Pán Boh živí, pán profesor!“ privolal som mu v duchu, požičal si od ktoréhosi vojaka pekný kepeň, aby zakryl svoju špinavú blúzu; Jožko Adamec, bývalý portýr v Štefánii v Trenčianskych Tepliciach, mi požičal svoje baganče a šiel som na univerzitu.

Baganče ma tlačili a len-len že som sa nevyzul na ceste. Horko-ťažko som sa dobakal a našiel pána profesora. Vyšiel po lekciu na schodište, kde som ho čakal a na dopisnicu prof. dr. Kvačalu mi bez reptania vyplatil 10 rubľov.

Bol som zachránený. Hneď som si zaobedoval, nakúpil, čo som potreboval, a vrátil sa neskoro popoludní do kasárne.

Práve včas. Ešte v ten deň, t. j. 21. septembra, nás znova naložili do vozňov. Zasa som sa našiel pri oblôčku a pozeral na ruský kraj. Bolo hmlisto, daždivo a chladno. Polia holé, stromy mokré so žltnúcim lístím. Boli sme smutní. V Kursku nás vysadili, prehnali do mesta na dvor akéhosi staviska, kde nás nechali stáť celý deň, celú noc až do druhého rána. Bola zima. Každý mrzol. Ktosi našiel šopu so slamou. Ta sme vliezli a zaryli sa do slamy. Na druhý deň nás zasa vyložili a cez Voronež viezli na Tambov.

26. septembra nás vyložili v Tambove. Tamb mi bol známy z Lermontova.

*„Tambov na karte generalnoj
kružkom označen ne vseгда,
on prežde gorod byl opalnyj,
teper že, pravo, choť kuda:
tam jest' tri ulici priamyje,
i fonary, i mostovyje,
tam dva traktyra jest': odin
Moskovskij, a drugoj Berlin,
tam jest' ješčo četyre budki,
pri nich dva budočnika jest',
po forme otdajut vam česť,
i smiena im dva raza v sutki...
Koroče, slavnyj gorodok...!*

Ja som videl len mestečko s nezriadenými širokými ulicami, drevenými domami, ovenčenými topolmi, nie našimi vysokými, ale skôr širokými, košatými. Ulice boli plné blata a po nich samý vojak.

Neumiestili nás ani v „Moskovskom traktýre“, ani v „Berlíne“, ale vo veľkej, nedostavanej, murovanej budove. Neovakovaná červená tehla, všade dosky a lešenia. Ktosi tvrdil, že to malo byť divadlo. Dnu už bolo toľko zajatcov, že sme ledva dostali miesta.

Dostal som sa do spoločnosti istého Reslera, kadeta, v civilnej burzovéhoho agenta, Fischera, mladíka v extra-uniforme, rozmazaného synčeka nejakého obchodníka z Pešti, a Geréba.

Reslerovi som hneď na druhý deň nadal do hlupákov. Zajatec-šuster Kelemen nestál pred ním „hapták“, keď mu odovzdával podbité topánky.

„Hapták!“ zareval na neho.

Kelemenovi sa nechcelo.

„Hapták! Lebo vás dám zavrieť!“ kričal kadet. Zamiešal som sa:

„Pán kadet, vy ste idiot. Čo si myslíte, že sme v Rakúsko-Uhorsku? To je ešte ďaleká melódia od Viedne po Tambov. Nebudeme zrážať opätky pred kadejakými kadetmi.“

Prestali sme hovoriť, jeden pri druhom spávať a šach hrať.

Geréb nebol lepší. V Charkove nám nechcel dať autonómiu, v Tambove už ani slovenské gymnázium. Jožko Adamec počul od kohosi, že Slováci doma dostali sľub na slovenské gymnázium, lebo že vraj boli dobrí vojaci, že tak a tak, šesť Slovákov bolo o to žiadať maďarskú vládu. Oznámil som to Gerébovi. Ten sa postavil do pózy, zdvihol pravú ruku a rozhodne povedal:

„Soha!“

„Meddig lesz még úr a betyárság?“ zacitoval som mu Adyho.

Fischer lietal po meste a pumpoval Židov. Nahováral ma, aby som i ja povedal o sebe, že som Žid, a šiel do ‚Russkoj torgovoj promyšlennoj‘ banky, rovno k direktorovi.

„On vás podporí,“ uisťoval ma, „ale len ak budete Židom.“

„Pokúsim sa.“

Aj som šiel. Direktor Kuno Mann, tučný, úctivý pán, s okuliarmi, mi dal 2 ruble. Jeho meno a adresu som si poctivo zaznačil do notesa, že mu tie 2 ruble vrátim. Posiaľ som mu ich dlžen. Fischer vykonal kdesi 3 ruble, jednu podošvu a čosi bielizne, z ktorej som dostal jedny gate, siahajúce mi nižšie kolien.

Po dobrom obede v meste dlho sme potom sedeli v mestskom sade a kochali sa v pustošení jesene. Geréb nám hovoril o maďarských maliaroch:

„Bencúr nestojí nič, László Fülöp je hlupák, ale Márk, ktorý maľuje ženy a v nich zmyselnosť a zverskosť, je obrovský, pôvodný, má svoj špeciálny vzhlád... Povestný je i Hollóssy so svojou školou... Je jeden znamenitý obraz ‚Genij‘. Viete, také akési embriá, k tomu čosi a ešte čosi, a to je ten ‚Genij‘...“

V svojich rečiach pokračoval i v kasárni, lenže prešiel na svojho geniálneho šéfa. Aký to bol všestranne vzdelaný človek, znamenitý štylista, rečník, jurista a ako ho nešťastie prenasledovalo.

Z principála prešiel na akéhosi Brauna pri „Nape“, potom na „Nap“, zatým vôbec na noviny.

Hlboko do noci hovoril. Či preto, že sme lepšie obedovali, či preto, že v noci spáchol dážď, vzbúrili sa všetky ploštice a tak nás štípali, že sme nemohli spať. Len nad ránom odtiahli tieto divé krvavé zvieratká a my sme pospali.

Ráno sa Geréb opytoval:

„Čo nás ploštice včera tak hrýzli?“

Ktosi odpovedal zlomyseľne:

„To bolo od vašich rečí.“

V. Tambov - Sibír

Dňa 8.októbra 1915 nás zasa naložili do studených a špinavých teplušiek. Ani piecok, ani slamy nebolo v nich. Studený a pekný deň bol. Vietor fučal škárami. Zjedol som na fruštik kus striedky čierneho chleba a dva kúsky cesnaku. Smrdel som duplovane: cesnakom ako starý tambovský Žid a grošom. Nemal som ani kopejky. Machorka mi vyšla. Na jednej topánke sa mi odškerila podošva a lalotala, ako porazený jazyk. Strojila sa celkom odtrhnúť. Obkrúcal som ju špagátom, ale ten sa po pár krokoch dral. Našiel som kdesi tenký drôt a tým ju odrôtoval. Nemal som ani mantľa. Pri vojenských pochodoch ešte na rakúskej strane dal som si ho nosiť akémusi Židkovi, aby som bol ľahší a nepotil sa tak. Nosil mi ho statočne za 2 koruny na 30 kilometrov. Raz bola zrážka s Rusmi, Židko zostal a ja som padol do zajatia bez mandľa. Moja pohodlnosť sa mi vypomstila.

V tepluške som ležal na pánte, t. j. na poschodí, po pansky zakrývajúc sa riedkou, vetchou prikrývkou, ktorú som kúpil v Charkove za rubel' a 25 kop. na rusko-zajateckom trhu, ktorý tam býval každý deň.

Hovorili, že ideme na Sibír do Krasnojarska. Sibír som poznal dosiaľ len z mapy a trošku z ruskej literatúry, ktorú som čítaval pri teplej peci. Teraz sa mi predstavovala ako veľká biela mátoha, ktorá ma chce objasť svojimi ľadovými ramenami. Triaslo ma nielen od chladu, ale aj od myšlienky na túto mátohu.

Každý druhý obed nám ukradli a každých druhých 25 kopejok, čo nám dávali ako stravné, si vopchali do vrecka, a tak sme zriedkakedy prišli k obedu. Miesto chleba dávali zavše 7 — 9 kopejok, a tak pri prázdnom žalúdku bolo nám ešte chladnejšie. Životná energia klesala s teplomerom zo dňa na deň. Nezobliekal, neprevliekal som sa celé týždne a pre zimu ani neumýval a ani vši neoberal, ktorým, zdá sa, bolo ešte dosť teplo, lebo sa množili a pri mojich starostiach ma ešte i ony čím dial tým

väčšmi hrýzli. Na stanicich už ani z vozňa sa mi nechcelo vyjsť, aby si oči popásli na predavačkách a predajniach s pečeným mäsom, pirohmi, klobásami, chlebom a rozličnými príjemnými vecmi, a aby aspoň poňuchal vôňu, ktorá sa ťahala vzduchom a dráždila.

Okolo mňa vo vozni boli i takí, ktorí oplývali i dobrým šatstvom i peniazmi. V Przemysli vraj, keď sa mali podať a pálili aj bankovky, aby sa nedostali Rusom do rúk, pozašivali si tisícky do kepeňov a blúz a teraz boli bez starosti. Títo sa držali ako grófi. Izolovali sa a pozapínali po bradu. Ostatní a tí, s ktorými som sa ja častejšie stýkal, boli takí žobráci, ako ja.

Bol to Fischer a Geréb. Kým sme boli ako-tak sýti, mávali sme veľké škriepky. Potom nás spoločná bieda postupne utišovala a náš rozhovor obmedzil sa len na pozdrav, ktorý záležal z vety: „Kušania niet, deneg niet?“ Na čo pozdravený odpovedal utvrditeľno: „Kušania niet, deneg niet.“ Po tomto pozdrave sme obyčajne smutne zvesili hlavy a do ďalších debát sa nepúšťali.

Oživilo nás, keď sme na poli rozkradli pol stoha slamy a napchali ju do teplušiek, aby nám bolo teplejšie a mäkšie. Potom, keď ktorísi zruční kamaráti vyhrabali v starom železe odhodenú piecku a plech a vystavili vo vozni celkom krásnu železnú pec s rúrou, nakradli dreva a zakúrili do nej, akési tiché nadšenie rozhostilo sa medzi nami. Blažene sme hľadeli na ohník, ktorý horel v piecke a zohrieval nás. To nič, že sa dymilo a my na prvom poschodí boli sme za krátky čas ako údená slanina.

Dotklo sa ma, keď na priči pod nami umrel zajatec Eliáš Kováč. Všimol som si, že má krásne bagandže a skoro celkom nový mantel.

„Nebolo by od veci zobliecť ho a vyzuť mu bagandže,“ myslel som si. „Načo sú mŕtvemu? Zakopú to s ním. Zhnije i krásny mantel i dobré bagandže. Ako by sa mi zišli! Hneď by sa mi pozdvihla nálada a ešte teplejšie by mi bolo.“

Ale myšlienku som odohnal, prichytiac sa pri duchovnom

marodérstve.

Okolo 16. októbra napadlo snehu, ktorý potom neprestával padať. Prešli sme do Ázie cez Ural. Malé vršky so samými brezovými a smrekovými horami. Rieka Ural nás dlho sprevádzala. Všade plno snehu. Ľudia sa sánkovali.

„U nás, ak neprší, je teraz babské leto,“ rozmýšľal som, hľadiac oblôčkom na zasnežené vrchy.

V Čeliabinsku nám dali po 10 kopejkách, ako doplatok za obed. Kúpil som si funt chleba za 6 kopejok, za 3 i pol kopejky machorky a na papier k machorke, ktorý stál kopejku, musel som sa spojiť s bývalým čiašnikom Daumerom. Bol teda i fruštik i fajčenie.

V Kurgane nás prehnali do vagónov s pieckami. Keby nie našej piecky, boli by sme do týchto čias už pomrzli. Ale tu sa už s kúrením negazdovalo. My na „pánte“ sme nemohli od tepla vydržať a zliezali sme dolu ochladiť sa.

Pomaly, pomaly sme sa vliekli. Prešli sme cez Petropavlovsk a prišli do Omska. Ráno bolo zimné a krásne. Východ v červenom ohni.

„Gorit vostok,“ deklamoval som si zamračene v duchu a čítal telegramy, kde „grochočut puški“. Čítal som, že je Srbsko v úzkom. Tlačí ho Bulharsko a rakúsko-germánske vojská z dvoch strán.

Z mesta Omska, kde sa kedysi trápil Dostojevskij, videl som málo, len domy väčšie i menšie z dreva, málo stromovia. Samé brezy. Ale mesto ma málo zaujímalo, skorej biely chlieb, ktorého funt stál 5-6 kopejok, a k tomu pečené kurča, dosť veľké, za 35 kopejok, funt varenej sviňaciny 30 kopejok, funt tlčeného cukru 18—19 kopejok... Lenže čo, keď som len pred chvíľou pozdravil Geréba otázkou:

„Kušania niet? Deneg niet?“

A on mi na to odpovedal:

„Kušania niet, deneg niet.“

A tak som potom i na „kušanie“ hodil rukou.

V Nikolajevsku som sa zasa pristihol pri filozofovaní, hoci vravia,

že hladný človek nefilozofuje. Rozmýšľal som totižto o tom: ako je to možné, že keď „ani kušania, ani deneg niet“, predsa všetci ľudia jedia, len ja a Geréb nie? Ale brať za to na zodpovednosť celú cestujúcu spoločnosť sa mi nechcelo: cítil som sa slabým.

Prešli sme popri Irkutsku, veľkom, peknom meste pri rieke Angare. Krásny kraj. Samé jasky. Pred zrakmi v diaľke sa ti rozšíri a blýska jazero Bajkal, ako tekúce striebro. Vysoké, zubaté biele vrchy, ako z cukru. Napravo od dráhy vrchy čierne, ako z čokolády. Len to bola škoda, pravda, že neboli z ozajstného cukru a čokolády. Lepšie by bolo bývalo aj to, keby sa neboli blýskali vlny jazera Bajkala ako tekúce striebro, ale tekúce striebro ako vlny Bajkala.

V Krasnojarsku nebolo pre nás miesta. Šli sme ďalej. Zosadili nás v Berezovke za Bajkalom.

VI. V Berezovke za Bajkalom

Bolo to 1. novembra ráno. Malá dedinka s ohromným množstvom drevených barakov. Hovorili, že je v nej asi 30.000 zajatcov rozličných národností. Okolie vrškovité s holými, pieskovitými, skalnatými i svrčinovými vrchmi.

Ráno bolo pekné, ale studené. Fúkal dosť chladný vietor. Oproti mne sa choval bezočive, ani čo by bol videl, že som bez mantľa s odrôtovanými topánkami. Dúchal mi za blúzu a štípal od spodku nohy, darmo som ho po vojensky odoháňal ramenami a dupal na neho nohami. Klial som v duchu na ruský poriadok, že je taký, ako u nás, a že je i tu údelom vojaka chodiť alebo stáť, a keď stáť, tak stáť čím dlhšie. I tu sme stáli stále a pevne, ako v slovenskej hymne. Najprv na stanici, potom pred barakmi, potom pred barakom, do ktorého nás mali umiestiť, potom v koridore baraka, potom v baraku, potom zasa pred barakom, pred kúpeľom, kde sme sa mali hneď okúpať, po kúpeli nové státie vo vetre a čakanie, kým si niektorí i bielizeň oprali. Boli sme naozaj vystáti, keď sme sa dostali do pridelenej nám miestnosti.

Vtislí nás šestnástich do úzkej podlhovastej izbičky. Priče pri jednej stene dolu a hore. Pri pričoch dolu bol priechod len pre jedného. Pravý bok som už mal odraný od ustavičného ležania na tvrdom. I tu boli priče holé, k tomu špinavé, ako my všetci. Jeden oblôčik hľadel na ľadový a snehový dvor, ale nevideli sme nič, lebo medzi dnukajším a vonkajším oblokom bol hrubý, nepriehľadný ľad, ktorý sa od vnútorného tepla topil, až voda tiekla pod naše priče. Mali sme celé jazierko pod sebou. Zvonku zasa ľad primrzal a kopil sa do samého vrchu obloka. V mesačnej noci sa ľad leskol a svietil v tmavej našej komore, do ktorej nedali ani malej vojenskej olejovej lampy.

Často som sa díval do tohoto jasného ľadu, ležiac oblečený horeznačky, a rozmýšľal, ako by som prišiel ku bagandžom a mantľu.

„Ved' takto ani von vyjsť nebudem môcť,“ trápievalo ma. „Bože, mať taký ruský polušubok, veľké ruské čižmy a papachu, to by bolo ideálne! Keby bol tak za Rusa preoblečený, i tej kaši by sa skôr našlo. Groš, groš, groš! Bez neho nič nebude... Nebude ani polušubka, ani sapog, ani papachy a kaša zostane žltý piesok, lebo masť z nej ukradnú, čaj budeme piť horký, lebo cukor z neho ukradnú, mäso zostane kúštikom, ako tvoj palec, lebo tri štvrtiny z porcie ukradnú, chleba bude vždy málo, lebo sa kradnúť musí... Treba prísť ku grošu. Treba nejako zarábať. Ale ako? Vyučil som sa za fiškála. Čo si počne taký fiškál-zajatec? Keby bol človek šustrom, krajčírom alebo hoci Cigánom-muzikantom. Príštepok na topánku, záplata na nohavice, muzika pre rozosmútenú dušu sú vždy užitočnejšie a skorej sa zaplatia, ako žaloba s fiškálom alebo kázeň nad hrobom. Je pravda, že píšem zajatcom listy, a keď čítam ruské noviny, poviem im, čo je v nich nového, ale za toto si predsa platiť nedám ...

Ale Geréb, keď videl, že viem po rusky čítať a aj rozumiem tomu, čo čítam, ba viem to aj povedať, prišiel raz ku mne a povedal mi:

„Počujte, treba byť trošku praktickým. Každú novinku, ktorú oznamujete, a každý list, ktorý napíšete, si dajte zaplatiť. Zajatci sú veľmi zvedaví, čo sa robí na frontoch i v zázemí. Kopeječku, dve, tri dajú vd'ačne.“

Zasmial som sa.

„Ale áno,“ pokračoval vážne, „budeme chodiť po barakoch a za peniaze prečítame im novinky.“

„No, na to sa ja nedám,“ ozvala sa vo mne hrdosť, „a ani nemám na základný kapitál,“ počal som uvažovať. „Kde vziať na noviny, ktoré musíme kupovať?“ pripúšťal som nakoniec možnosť podujatia.

„Ak nechcete po barakoch chodiť,“ presvedčoval ma Geréb, „urobím to za vás ja. Vy mi zvesti preložíte, ja ich pôjdem porozprávať do barakov. ‚Ruské slovo‘ zaopatrim, papier, tužku, a so ziskom sa podelíme.“

„Dešperátne,“ prehodil som.

„Probujme,“ naliehal Geréb.

Tak sme založili prvé ústne noviny na Berezovke a takto som prišiel k prvému zárobku. Geréb donášal 30-40, ba i päťdesiat kopejok denne. S polovičkou zárobku som si prilepšoval, t. j. dával si do čaju cukor, posýpal si cukrovým práškom kašu, omastiac si ju kúskom masla; niekedy dovolil som si i extra večeru, tu makové, tu orechové rezance, tu guláš iste z nejakej chytenej mačky alebo iného domáceho zvera. Zajatci to už vedeli dobre pripraviť a predávať potom za drahé peniaze. Taká extra večera stála 15-20 kopejok. Ja som mal však veľké výdavky tým, že som si dával bielizeň právať a na pr. gate mi taký kuchár nižšie 5 kopejok neoprál, ručník ma stál 1 kopejku, malý uterák 3 kopejky.

Nuž, hľa: i v biede sa ma panstvo chytalo. Dal som si už prať bielizeň, namiesto toho, aby som si ju sám vypral; do čaju som si púšťal cukríky, miesto toho, aby si vzal kúštik medzi zuby a čaj srkal, ako to robili Rusi; dával som si extra večere, miesto toho, aby sa uspokojil s polievkovou vodou, alebo vodovou polievkou, čo nám dávali na večeru. Pre toto panstvo nemohol som ani 2 ruble zozbierať, ktoré by som bol potreboval na telegram domov, aby mi poslali peniaze. Od priemyslových magnátov okúňal som sa požičať si, lebo som cítil, že mi na moju neoholenú bradu nedajú a že by im pritom hlavu prebíjala moja bezmantľová holota a odrôtované topánky, ktoré som ešte vše nestačil zameniť druhými.

Raz síce prišli do baraku a popisovali, čo kto potrebuje, a ja som si aj zadiktoval mantel' a bagandže, ale žiadosti zostali na papieri. Dlhو som chodil po kanceláriách, až sa mi podarilo dostať čínsky kepeň, t. j. paplón s rukávami, šedivej farby, siahajúci po päty, Bol som v ňom strašný, ale bolo aspoň teplejšie a mal som sa čím prikrývať a i pod seba som mal svoju lacnú a riedku prikrývku. Je síce pravda, že som medzi časom predal jednu svoju košeľu za 40 kopejok, ale čínskym kepeňom sa môj inventár zvýšil o pekný kus šatstva.

„Teraz už len bagandže, dva ruble na telegram, a bol by som ako-

tak zaopatrený," tešil som sa v duchu. „Z novinôk a písania listov zarobím na bežné výdavky 30-40 kopejok, ak ma Pán Boh pri zdraví udrží.“

Ale proti sibírskej zime je lepšia šuba, ako Pán Boh. Čínsky kepeň prišiel pozde. Počala mi zima byť a hlava ma rozbolela. Brucho iste od zjedených mačiek a psov bolo mi v neporiadku. Trápili ma horúčkové sny a cítil som sa slabým. Šiel som na lekársku prehliadku. Dostal som chinín. Kládol som si na hlavu snehové obvazky a pomaly mi prešlo bolenie hlavy a tak asi po týždni aj zimomriavky. Myslel som si už, že som zdravý. Počali ma zasa tešiť jasné, hviezdnaté sibírske noci s veľkým mesiacom, utešené zimné rána, za svitania zelené, potom šedivé, bezvetrné slnečné dni s 12 - 15-stupňovým mrazom, okolité vršky, šedivé od mrazu, ako ruské papachy. I sny prišli riadne. Zasa sa mi zdávalo, že som doma, že jem koláče a čokoládové pečivá, čo bolo znakom hladu. I vši som si počal riadne oberať. Denne som ich nachádzal 10-15. Taký punktík hnidy vyrastal za noc na zvera a nestačil som sa preobliekať. Telegramy a články z „Ruského slova“ a z „Irkutskej žízni“ som riadne prekladal a inkasoval od Geréba svojich 15-20 kopejok. Slovom, zdravie ako by sa mi bolo vrátilo.

Raz sa pustil so mnou do hovoru i strážmajster Béla Sárközy, ktorý bol tiež v Przemysli a mal povest' peňažitého človeka. Pokladal som ho vždy za cynika bez l'útosti, a hľa, ako som sa mýlil: požičal mi 5 rubľov, ktoré som hneď zčiasťky pretelegrafoval.

Telegrafoval som domov žene, že som zdravý a dobre sa mám, ale že by sa mal omnoho lepšie, keby som mal vo vrecku aspoň sto rubľov, a keď nie sto, aspoň tridsať, ako to kedysi žiadal istý študent od otca. Napísal som aj okolo pätnásť listov rozličným svojim známym i neznámym. Medzi inými napísal som lístok i Bohdanovi Pavľu, o ktorom som sa dopyčul, že je v Petrohrade a rediguje „Čechoslováka“. V liste som ho žiadal, aby mi pomohol dostať sa medzi nich, alebo aspoň do ich blízkosti, a opytoval sa, kde sú Daxnerovci Ivan a Igor, ktorí boli tiež v zajatí.

Geréb donášal každý deň menej kopejok, hoci som prekladal usilovne, a to nielen telegramy z bojiska, ale celé články, na príklad úvahu B. Michajlovského o Srbsku, dlhú rozpravu Radka Dimitrijeva o bulharskom národe, rozjímania Nemiroviča-Dančenka, tiež o Bulharoch, a iné. Pritom som badal, že pán kolportér akosi viacej utráca, ako ja. Zje i duplovanú extra večeru, platí sem i tam a ja zostávam dlžen za jeden extra-guláš, chýbajú mi dve kopejky na cigarety, a predsa keď z nás niekto, tak ja som ten, ktorý robí hlavnú prácu, a nie ty, mizerný automat, ktorý vydávaš len to, čo ti ja dám do hrtana, aby ťa čert vzal!

Raz mi vytýkal, že som vynechal akýsi veľmi zaujímavý článok.

„No, viete, za vašich 9 kopejok žiadate primnoho,“ odvrkol som, „prekladajte si sami.“

„Tak zakapú noviny,“ strašil.

„Nech zakapú. Kšeft, ktorý sa nedvíha, skrachovať musí.“

„Ale zakapeme i my.“

„Nuž zakapeme.“

„A dnes chystajú ‚gombóce‘. Bude aj čerstvá čierna káva,“ nahováral na ďalšiu spoločnú prácu. „Aj tak ste schudli, potrebujete sa dobre krmiť.“

Ale „gombóce“, t. j. po slovensky „knedlíky“, ma nelákali. Už tretí alebo štvrtý deň pociťoval som zasa zimnicu, a pri zimnici nebolo hladu, ani chuti na jedlo. Zato, na moju škodu, ako by sa boli prisahali kuchári so svojimi večerami. Bol guláš, boli kapustné halušky, najlepšie moje jedlá, a žalúdok odporoval. Tri štvrtiny porcie som vše daroval Gerébovi.

„Tak bude i s ‚gombócmi‘,“ myslel som si. „Nenavnadíš ma.“

„Zato som mu zadiktoval posledné zvesti a Geréb vykolportoval toľko, že som i knedlíky jedol i čiernu kávu pil.“

V noci som potom mal veľkú horúčku. Ustavične ma smädilo a potil som sa. Blúdiac za chladným čajom, ktorý mávali zajatci vo fľaškách, len-len že som sa nenapil petroleja. Nad ránom prikladal som si obkladky na prsia a na srdce, aby sa utíšil a

ochladil. Hlava sa mi točila a cítil som sa zasa akýmsi neistým a slabým, ledva som sa držal na nohách.

Ráno mi to prešlo. Večer som už jedol kyslú zemiakovú polievku, na druhú večeru makové halušky, na tretiu paprikáš, na štvrtú guláš. Choroba zmizla. Tak sa mi aspoň zdalo.

Mal som pokoj od konca novembra do 9. decembra. Medzi časom som dostal až dva telegramy od ženy, v ktorých zvestovala, že mi posiela peniaze. Pravda, či prídu a nezídu sa cestou niekomu, a ak sa nezídu, kedy prídu, to bolo zasa hudbou d'alekej budúcnosti, ale telegramy boli dobrými zmenkami. Strážmajster Ďurovič, keď som pýtal od neho 2 ruble, aby mohol žene telegrafovať, dal mi 10 rubľov, že vraj drobných nemá. Zveril mi toľké peniaze, a ja, hlupák, som nezneužil jeho dôvery. Vrátil som síce miesto 10 rubľov len šesť a tak hoci moja poctivosť bola relatívna, bola predsa poctivosťou. Vďaka ženiným telegramom, i dobrovoľník Fischer sa ukázal na obzore, hoci obďaleč, lebo peniaze som ešte nemal v rukách. Sused po lôžku Szirmay, ktorý robil cigarety a predával ich, ponúkol mi z nich a že ich môžem zaplatiť, kedy chcem. Druhý sused Kelemen mi financoval večere. Slovom, môj úver sa zdvihol do neuveriteľných výšin a cítil som sa, ako kedysi pred advokátskou skúškou a dlho po nej, keď som žil na zmenky budúcnosti, ktoré všetky slovenské banky a ich filiálky honorovali.

Na kepeň a na bagandže mi síce ešte nestačili telegramy, ale stačili na to, aby som naše ústne noviny tak nechal a uspokojil sa sám so svojimi vedomosťami, nadobudnutými z novín, nerozširoval ich po barakoch a neplašil nimi zajatcov. Boli totižto dešperátne a neposkytovali výhľadu na ukončenie vojny. Naopak, udalosti sa zamotávali a požiar sa len šírila a šírila. Kde-kto kládol svoje polená do ohňa a nik ho nehasil.

Začiatkom decembra zimy sa zostrili do 27-30 stupňov mrazu. Rána bývali krásne. Nebo horievalo v ružovom svetle a vršky boli biele, ako čo by ich boli vápnom zabelili. Neopatrným zajatcom obmŕzali uši a nosy. Nejedného sme vysotili von z baraku do snehu,

keď prichádzal s neobyčajne bielym nosom, aby si ho snehom vydrhol. Ruskí vojaci ešte cvičili, ale civilní chodci si prikladali kožuštinové šatky na tvár.

Mňa stále pretriasalo. Vylihoval som na priči a kotal sa do pokrovca. Raz večer som chcel ísť von, ale ledva som spravil pár krokov, hlava sa mi zakrútila a bez zmyslov som padol na prič. Trvalo to chvíľočku. Trel mi vodou čelo a ruky. Kelemen mi dal hoffmannovských kvapiek. Ktosi bežal pre doktora.

Tak som sa dostal do špitála, ktorý si sami zajatci-lekári zriadili. Bola to vlastne len izba pre chorých, takzvaná maród-izba, veľká a vysoká, s tromi bachratými ruskými pecami. Len komíny týchto pecí sú murované, ináč celý barak je drevený. Hrady sú podopreté stĺpmi, po stranách izby boli so štyri rady drevených lôžisk s matracmi a na nich chorí. Operovaní kedy-tedy stonali, mnohí kašľali, iní zas nehybne spali. Skoro každý prichádza vraj sem s veľkou zimnicou, ako ja, ktorá sa tratí.

Za noc mi prešla horúčka. Bol sibírsky krásny deň. Ležal som na belasom matraci, čo sa mi náramne páčilo. Oprel som si hlavu o múr a písal. Ráno sme dostali ocukrený čaj. Pred obedom nám dali po kúsku bieleho chleba, niektorým dali aj mlieka. Obed priniesli od roty: polievku, mäso a kašu. Na večeru nám dali zasa po kúsku bieleho chleba a kmínovej polievky. Vypil som jej dva hrnčeky. Rozdávali po jednom vajci. V izbe teplo. Ešte i klozet bol kúrený a visel v ňom klozetový papier. Bolo báječne. Večer mi merali horúčku. Nebola.

Prišiel i doktor. Poprezeral ma. Búchal po mne. Kázal sa mi obrátiť na chrbát a aby vraj dýchal. Dýchal som a on načúval. Kázal mi obrátiť sa na bok a zasa dýchať. Chytil ma za bok a tak som dýchal. Vyplazil som jazyk. Ohmatal pulz a napísal si všetko na lístok.

„Však ste ešte neboli chorý na dlhotrvanlivú chorobu?“ opýtal sa ma.

„Nie,“ poviem, „na týfus pred dvadsiatimi rokmi.“

Ale nedozvedel som sa, čo mi je.

„Je to influenza, pán doktor?“

„Influenza,“ potvrdil mi.

Ale muselo to byť niečo vážnejšieho, lebo som potom ešte dlho chodil ako omámený, bez radosti, akýsi apatický. Schudol som na paličku. Svaly mi zmäkli a celý som zml'andravel. Pozdejšie ma počali nohy bolieť, zapuchli mi prsty na rukách a boli tiež boľavé.

Krote som sa vrátil na tretí deň. Prijali ma s hurtom a vďačne. Oznámili mi, že som zasa dostal telegram.

Bol od ženy. Urgovala odpoveď na jej predošlé telegramy.

Môj telegram ležal na cenzúre. Oddal som ho ešte pred horúčkovým záchvatom na cenzurovanie a nemohol som ho nijako naspäť dostať, ale to skôr preto, lebo som ho nesúril. Ďurovičovské 4 ruble som strovil a na telegram som zasa nemal. Vyňal som z vrecka prvý telegram od ženy, v ktorom mi avizovala peniaze, a šiel k strážmajstrovi Sárközemu, aby ho požiadal o nové tri ruble. Dal mi ich ochotne a telegram konečne bol riadne na pošte odovzdaný.

Ale ženine groše len neprichádzali. Prišli i Vianoce, a nič. Na Štedrý večer sme si dali gúľaš. Rusko nás poctilo slanou vodou s jedným zemiakom v plechovom lavóre pre desiatich. Noc bola zlá: sverepe hvízdal vietor a dvíhal celý barak. Strpali sme, že ho aj s nami odnesie. Triasli sme sa od zimy a spali oblečení, čo bolo len pre vší príjemnejšie, lebo v teple cicali našu riedku krv a vzťahali sa pritom rapídne, hoci sme ich celým svojím úsilím prenasledovali, nemilosrdne bili a v švíkoch usalašené hnidy zápalkami pálili.

Po čom som dosiaľ tak veľmi túžil, to sa mi po Novom roku vyplnilo. Rakúsky Červený kríž prišiel medzi zajatcov a ošatil ich, ako vedel. Dostal som parádny vojenský mantel' červenkastej farby a vysoké šnurovacie topánky s krásnymi hrubými podošvami.

„To bude paráda,“ myslel som si, ale zrkadla nikde nebolo, aby som sa potešil na svojom novom obraze. „Teraz už len pár tých rubľov, a bolo by skoro všetko v poriadku...“

A ako v rozprávke, len čo som si pomyslel, už mi aj avizovali z pošty akýchsi 30 rubľov a 8 rubľov 40 kopejok. Prvé boli od Bohdana Pavlů, druhé od matky z Martina. Pravda, prešli i dva týždne, kým mi ich vyplatili, „v Rusku predsa nič nejde chytré,“ ale to už bolo viac, ako nádej, že ich aj naozaj dostanem, čo stačilo i pre mňa i pre tých, u ktorých som žil „na borg“.

„Teraz ešte, keby tak aj od ženy prišli, bol by som boháčom.“

Prišlo i od ženy 50 rubľov.

„Teraz len tej slobody trošku,“ licitoval som v duchu.

A hľa! Dali ma volať k bataliónu. Podali mi ruku. Usadili a samý úsmev.

„Budete pustený na slobodu,“ hovoril mi ktorýsi dôstojník. „Píšu nám z Petrohradu, že ste preložili skoro celého Puškina do slovenčiny. Pravda?“

„No, celého ako celého,“ odporoval som. „Čosi som prekladal,“ potvrdil som.

Hoci v skutočnosti preložil som iba rozprávku o rybárovi a rybke. Aj to ako septimán, keď som sa po rusky učil. Preklad nebol nikde uverejnený. „Kto to len natáral o mne?“ hútal som.

„Vy ste poet,“ dorážal na mňa dôstojník. „Dostanete osobitnú izbu a ‚propusk‘ v lágri, kým vás neprevedieme do centrálného Ruska, aby ste sa mohli voľne pohybovať i do tých čias.“

Uklonil som sa, zraziac po vojensky opätky, a dôstojník mi opäť podal ruku.

Bol som poctený. Zafúľanému zajatcovi-Austriakovi podáva hrdý ruský dôstojník ruku.

Osobitnú izbu s posteľou mi skutočne chceli dať, ale by bol musel vyjsť z nej akýsi starší rakúsky strážmajster, čo som nechcel pripustiť, a tak som zostal medzi svojimi starými známymi.

I „propusk“ mi bol doručený, ktorý mi dovoľoval od 7. rána do 7. večera voľne po Berezovke chodiť. Chcel som ho hneď použiť a vyprobovať. Šiel som do dediny, ale tam ma skoro prepichli. Darmo som ukazoval „propusk“ a pečiatky na ňom.

„Zakázané je veriť ‚propuskom‘,“ odvrkol mi vojak s bajonetom. Vrátil som sa. Bajonet je tvrdší ako papier a ľudské mäso.

„Tak, ako u nás,“ myslel som si, „právo na papieri a v skutočnosti bajonet.“

Pomaly sme prešli do marca. Z dlžníka stal som sa veriteľom. Poctivé som vyplatil Ďuroviča, Sárközyho, Kelemena, Szirmayho. Ukázal sa dobrovoľník Fischer. Zás len čakal peniaze z Pešti a že ich nedostával, mal som mu ja vypomôcť. Dal som mu pár rubľov. Priplichtil sa i Geréb, spolu-redaktor a kolportér ústnych novín. Na nose mal napísanú žiadosť. Dal som i tomu. Prišiel ten i onen.

„Dost,“ reku, „mám odcestovať do Ruska a potrebujem sám.“

Ale mohol som si peniaze zašit do najstratenejšieho kúta svojej zamastenej blúzy, bol by ich musel vypárať a dať.

„Hladoši akísi,“ hundral som.

Bolo mi ľahko — nasýtenému kapitalistovi s novým kabátom, krásnymi topánkami a „propuskom“.

VII. Berezovka - Voronež

Ležal som na priči a počúval Nemcov, ako spievajú „Edler Adler“, „Fein, fein schmeckt uns der Wein“, „Servus du“ atď., keď prišiel do chyže ktorýsi Maďar a volal ma, aby som sa zbalil a šiel k staršiemu do kancelárie. Bolo okolo 8-mej večer. S nechuťou som sa zviechal, obliekol zimník a šiel. Vedel som, že mám odcestovať do Ruska, ale vedel som i to, že mám na pošte 50 rubľov, ktoré mi žena poslala, a ak si ich nebudem môcť vyzdvihnúť, alebo mi ich ukradnú, alebo v najlepšom prípade pošlú za mnou, a potrvá to aspoň pol roka, kým ich dostanem.

Žiadal som teda, aby moju cestu odročili na zajtra. Ale Rusi už zabudli, že som preložil do slovenčiny „celého“ Puškina, prosbe mojej nevyhoveli. Rozkaz znel, že o 9-tej večer mám byť hotový. Konvoj príde pre mňa.

Tak sa i stalo. O 9-tej prišiel konvoj s vintovkou, patrontaškami okolo pása a bajonetom. Šli sme. Bola krásna noc bez vetra, mesiac svietil a malé obláčky ako kotúče dymu plávali nebom, cesta zamrznutá, snehová, naše kroky vrždali a dych sa paril, ako čo by sme fajčili z čibukov. Na stanici sme čakali asi do pol druhej v noci. Oblôčik na pokladnici sa osvietil, otvoril a môj konvoj ukázal maršrutu.

Na moje šťastie maršruta bola zle vystavená. Iste znela miesto do Voroneže, kam som mal ísť, niekam do Vladivostoka alebo Charbina. Opraviť ju v noci nebolo možné. Šli sme naspäť.

Sám Pán Boh sa zamiešal do mojej cesty, aby mohol prísť k svojim 50 rublíkom. Stálo ma to síce mnoho námah, behania a potenia, kým mi ich na pošte mimo poradia vydali, ale dostal som ich predsa, a len na druhú noc sme odcestovali.

V Rusku je všetkého mnoho: kaše, chleba, múch, vší, ploštíc, neporiadku a i mnoho cestovateľov. Osobný vozeň bol nabitý. Dostal som miesto pod samým plafónom. Ruky som mal opuchnuté, boleli ma. Ťažko som liezol do výšin, ťažko sa spúšťal dolu

do priepasti. K týmto bolestiam ma ešte i brucho znepokojovalo. Bolo treba cestu do „úbornej“ často opakovať. „Úbornaja“ bola vše zaujatá. Súra ma trýznila a pri čakani prekonával som muky. Bolo tam síce napísané „možno polžovaťsia“ 15 minút, ale mne sa videlo, že tam každý bude sedieť až do Voroneže.

Raz v ohromnej naliehavosti prešiel som do druhého vozňa. Vozeň elegantný, čistý, elektrické osvetlenie, plyšové fotele a na nich vysokí ruskí dôstojníci. Strpol som hneď a chcel ubziknúť, ale ma už aj pristavil ruský strážnik a štyk mi oprel o prsia.

No, reku, vo vojne som nezahynul a teraz by mal bagandžami zmetať pre takú maličkosť? Čo, cára vezú, či čo?

Počal som strážnikovi vysvetľovať, ako som sa sem dostal a čo som chcel. Ako počul slaviansky jazyk, zatíchol, spustil vintovku a láskavé povedal:

„Idi!“

Prešli sme Čeliabinsk. Masy neubúdalo. Až v Irkutsku sa trošku vyprázdnil vozeň a ja som sa s najvyššieho poschodia dostal na prízemie. Čara nebola výhodná. S vyšších „etážov“ vše mi viseli nad hlavou zablatené čižmy s klincami a podkovičkami. Musel som si temeno chrániť. Nebolo minúty, že by niekto neliezol hore a nespúšťal sa dolu. Dážď semiačok, ohryzkov, košťal'ov, mastných papierov, kôrok. Na lavicu mi neprestajne sadali iní a prekážali mi vystrieť sa. Chcelo sa mi ležať. Bôľ, ktorý som mal v rukách, prechádzal mi do všetkých hnátov, do krku, do hlavy.

Ale životná radosť nedopúšťala, aby som zmalátnel. Kupoval a čítaval som noviny „Russkoje slovo“, „Solnce Rossii“, „Novoje vremä“, „Ženščina“, „Nový Satirikon“, „Ves mir“ a pod.

Zaujímavejšie články a vtipy prečítaval som Rusom, keď neúnavný balalajkár prestal na minútu drnkať svoju vždy jednu a tú istú nôtu, alebo keď svoj znamenitý inštrument požičal do ďalšieho kúta vozňa. Obuvník, cestujúci s troma pármí čižiem, vojak s lesklými, tučnými lícami, ustavične prežúvajúci čosi, akýsi mladý šušľajúci žandár, ktorý na všetko mal jedinú poznámku „da“ a „ha“,

druhý žandár, ktorý pil horký čaj a jedol tvrdé kôrky, darované mu akýmsi civilom, so zlými zubmi, boli mojimi poslucháčmi.

Arčiščevo, Samara, Syzraň, Penza, Kozlov. Všade prestupovanie a úmorné čakanie. Cestovatelia sa menili a ja som bol hádzaný raz na prvé poschodie, raz na prízemie, raz zasa pod povalu medzi kufre a batohy, kde som sa musel priviazať, aby som nespadol, keby tak zaspal.

K Voroneži bolo toľko ľudí, že som už len stál stisnutý troma tučnými babami. Ledva som mohol dýchať.

Asi o 8. ráno 21. marca sme prišli do Voroneže. Boľavý, nevyspatý, ustatý, polomŕtvý som zišiel, vlečúc na ruke svoju bagáž. Čerstvý vzduch mi vrátil stratenú polovicu života, a keď som sa na stanici umyl, vypil pár pohárov horúceho čaju, ožil som celkom. Najal som izvoščíka a za 40 kopejok presánkoval sa so svojím konvojom na „upravenie vojenskago načal'nika“. Bola to moja prvá sanica v Rusku.

Vojenský načal'nik ma prevzal, dal mi do rúk „udostovierenie“, podľa ktorého sa mi povoľuje „svobodno prožívať v predielach Voronežskoj gubernii, što podpisuju s priložením kazennoj pečati udostovierajetsia...“

S konvojom som sa rozlúčil, zaďakoval mu za starosť, odmenil ho a stal sa slobodným predbežne len „v predielach Voronežskoj gubernii“.

VIII. Voronež

Sloboda je ako frajerka: treba ju vydržiavať, ináč ťa oklame. A čím je väčšia, tým je nákladnejšia.

Posiaľ sa o mňa ako-tak staral ruský štát. Mal som aspoň krov nad hlavou a tú kašu — mať našu. Odteraz mal som sa i o byt, i o stravu starať sám.

Z kasární ma vyexpedovali, kuchyňu predo mnou zavreli a povedali mi:

„Vy ste slobodný, môžete ísť a adresu nám oznámte.“

Mal som síce ešte pár rubľov vo vrecku, ale čo? Komnatka s úbohým zariadením, s pieckou ako trpaslík, stála do 30 rubľov mesačne. Hľadaj si vlastnú adresu!

„Aspoň kým si byt a nejakého mecéna nájdem, nechajte ma v kasárni,“ prosil som.

„Jaj, to si musíte podať žiadosť.“

„Tak je dobre,“ zaradoval som sa, „kým to v kanceláriách vybaví, prejde pol roka, a do tých čias možno i vojny nebude.“

Podal som si prosbu a uchýlil sa v kancelárii u felčiara Piotra Kazakova, územčistého, širokoplecého, mladého a veselého človeka s čiernou hrivou vlasov, ako umelci mávajú, a tenkými fúzikmi, ako dvoma úzkymi húseničkami, pod širokým nosom.

Felčiarova kancelária bola veľká, svetlá miestnosť s riadnymi posteľami, železnou pieckou uprostred, dlhou rúrou do povaly a nesčíselnými klietkami po stenách a pri oblokoch.

Kazakov bol totiž veľký milovník vtákov. Asi v 10. klietkach švitorilo, skákalo, spievalo so dvadsať rozličných vtákov. Najmä ráno býval džavot ako v lese. Prizeral som sa týmto malým tvorom: každý vydával akýsi zvuk, len známy škovránok mlčal. Prvé dni stále skákal, bil sa o klietku, čo chcel von. Potom sa len netrpezlivo prechádzal v klietke a nevydával zo seba ani hláska. Chudák!

Felčiar sa vtákom prihováral, pískal a spieval s nimi a ja za ním.

Okrem Kazakova a mňa boli v izbe ešte dvaja vojaci, bradatí a

šedivastí landšturmisti typu Timofeja Ivanyča a Bornikova. Veľmi nábožní. Každé ráno som ich pozoroval z postele, ako sa klaňajú svätým obrazom v kúte a hádžu kríže najprv stojačky, potom na kolenách a nakoniec bili čelom o zem. Bolo mi akosi úzko okolo srdca.

Vedeli tiež báječne z nosa odfrknúť, ako moji charkovskí kamaráti, ale veľmi spôsobne jedli. Chlipli z polievky dva-tri razy a s hlučným klepnutím zložili drevenú lyžičku na stolík, ako by viac z polievky nechceli. Ale horký! Bolo to len akési vydýchnutie, malá pauza, aby sa nevidelo, že sú hladní a pažraví. Po malej pauze zasa zdvihli lyžičky, zasa dva-tri razy chlipli a zasa klepnutím zložili lyžičky. Tak šlo chlípanie a klepanie, ako na komando. Naučil ich tomu Kazakov. Nechcel som byť horší. Prispôobil som sa im: chlípal som a klepal.

Večer sme si obyčajne sami piekli na železnej piecke. Pripekali sme si klobásy, vajcia, zohrievali vodu na čaj. Prispieval som na spoločnú kuchyňu a donášal z mesta klobásy, bulky, vajcia, maslo, cukor a pre vtáčkov mrkvu. Kedy-tedy vyšli sme s Kazakovom i do nejakej stolovej na boršč a kotlety.

Chodiac takto skoro denne na trh, pozeral som, kde visí ceduľka s komnatou na prenajatie. Ale do bytov ísť som sa neodvážil. V svojej židovskej čiapke, s červenkastým vojenským mantľom s jazykmi a plechovými gombičkami na pleciach a chrbte, obvinutými nohami a veľkými topánkami, darovanými rakúskym Červeným krížom na Sibíri, zdal som sa na dva kilometre cudzincom a myslel som si, že by ma každý Rus od prahu odohnal, nie to pustil do komnaty.

Mesto bolo veľké. Samý obchod, veľká pošta, stále divadlo, konditoraje, hotely, kiná a zo tri či štyri sady. Poprsie Koľcovo v Koľcovskom sade, socha Ivana Saviča Nikitina, ruského básnika, domorodca, suchého, ustatého, natiahnutého starca okolo 50. rokov s dlhými vlasmi, tenkou hriadkou, visiaca, umdlenou rukou; ďalej socha Petra Veľkého v Petrovskom sade so snehovou papachou

na holej hlave, hustými fúzikmi, prísnyimi obrvami, s kotvou v pravej ruke. Ľavou ukazoval kamsi. História i hovorí, kam, ale mne so videlo, že ukazuje na lavičky v sade, z ktorých len operadlá trčali spod snehu. Ako čo by sa bol hneval:

„V Germánií odmetú sneh, odvezú ho za mesto a tak pomáhajú slniečku, aby skôr prišla jar a suché chodníčky. A vy nič? ‚Dvorianska‘, vaša hlavná ulica, je ešte pod ľadom a dlažby už schnú. V Germánií by rozrúbali a odviezli ľad. Bola by ulica suchá. A vy nič? Ešte aj snehovú papachu mi necháte na hlave. Tak si ma ctíte?“

„Tak je,“ potvrdil som Petrove úvahy.

„Načo?“ mysleli si Rusi. „Slniečko to spraví aj bez nás. My sme s Germániou vo vojne. Nebudeme tak robiť, ako oni.“

Ulica zostávala pod ľadom, ktorý k poludniu sa topil a voda prenášala sa s blatom na schnúce dlažby. Bolo všade blato a mokro. Odmetávali iba okolo koľajníc konky. Upachtený koník kízal sa medzi koľajnicami, kočiš so zmrzlými, sopľavými fúzmi kričal, zvonil a pošmrkával bičom na krátkom bičisku a ľudia tancovali ráno a večer na primrznutej vode a blate.

Raňajkovával som v „konditorskej“ u Tifentala. Dobrá káva a najmä čokoláda nijako nezrovnávali sa s mojím zovňajškom. Ale Rusi sa nijako nečudovali. Nerušene som si vybavoval svoju korešpondenciu a potom čítal „Ruské slovo“. Hľadal som v ňom koniec vojny, aby nemusel najímať komnatku. Radoval som sa v duchu, keď Haase hovoril proti vojne... „Nebude v nej ani víťaza, ani porazeného a ďalšie prelievanie krvi je bláznovstvo...“ Hneval som sa na tých, ktorí Haaseho za to okrikovali a nedovolili mu hovoriť.

„Panáci v teplom!“ zahriakol som ich a ďalej čítal:

„Turcia iščet mira...“ Ale Anglicko ani počuť o separátnom miere... Vo Francúzsku sa „soviet sojuznikov“ uzniesol, že treba prejsť na každom fronte do ofenzívy... Vojna bude do tých čias, kým Nemec neuzná, že je porazený...

„Môžu sa načakať,“ smial som sa pod fúz a myslou mi šiblo, že všetci obchádzajú okolo mieru, ako mačky okolo horúcej kaše. Boja sa do neho zahryznúť, aby si pysky nepopálili. „A tí Rusi, tí Rusi, tí Rusi! ‚Artilerijská perestrielka‘, a výsledok nula, alebo dve nuly, alebo čo je v dvoch nulách,“ hneval som sa. „Stoja ako drevo v horách. Aby ich čert vzal! Celá vojna stojí, keď Rusi stoja, a my tu čakáme na koniec. Nebude ho, a ja si predsa len budem musieť nájsť komnatu...“

Z Petrohradu mi písali, že Daxnerovci sú v Bobrove a jeden z nich, Vaňo, býva vo Voroneži, Ostorožnyj bugor 44. Vyhľadal som ho a šťastnou náhodou našiel doma. Práve prišiel z Bobrova.

Bol učesaný, vyholený v bielom golieri s mašľou, voňal a bol obutý do lakýrok so šedivou jeleňou kožou. Na dverách mal pribitú navštívenku: Ivan Ivanovič fon Daxner s korunkou.

„Ty si elegantný, Vaňo,“ povedal som mu, keď som si oči pretrel a presvedčil sa, že je to naozaj on.

„Mám zamestnanie v banke, k tomu ‚oficerskoje žalovanie‘. Ako-tak vychádzam. Domov sa vrátiť nemienim, musím sa obzerať po stálom chlebičku. Ty sa chceš vrátiť?“

„Čo by tu počal so svojím fiškálskym diplomom?“

„Ja ti nájdem zamestnanie. Ale takto si nemožný.“

Pozvrátil ma, muštrujúc znaleckým okom môj oblek od predku i od chrpta.

„Ja ti dám šaty. Práve teraz som kúpil jedny.“

„Keď si ich kupoval, tak ich potrebuješ.“

„Kúpim iné.“

Ukázal mi ich. Krásne šaty, tmavobelasej farby s dvojitým radom gombičiek na kabáte. Pokušenie bolo veľké. Tanulo mi myslou, že ak chceš priateľstvo zachovať, neber a nedávaj dary. V izbe bolo zrkadlo. Hodil som po sebe pohľadom a neodolal.

„Seriózne?“ opýtal som sa Vaňa ešte raz, aby si rozmyslel.

„Seriózne. Bagatel‘.“

„No, keď bagatel‘, tak ich beriem.“

„Ber!“

Odmeral som nohavice, chytiac ich za konce a rozprestrúc ramená do šírky.

„Budú?“

„Budú. Ďakujem ti, Vaňo. Ty si gavalier.“

S prenocovaním bolo ťažšie. V izbičke nebolo postele ani divána pre mňa.

„Zajtra si nájdeme spoločný byt,“ vravel Vaňo. „A tu máš sedem kartičiek na obedy v moskovskej stolovej.“

„Tri rube dvadsať, nech sa ti páči.“

Skoro sa urazil.

„Pripíšeme k šatám,“ navrhol som.

„Nič nebudeme pripisovať.“

„Ale ty si naozaj gavalier,“ potvrdil som ešte raz, nadšený, že mám takú šľachetnú rodinu.

Pod večer sme počali hľadať izbu. Bol mokrý čas. Žltá hmla ležala v uliciach, domy a ľudí ledva bolo vidno. Pravá noha ma bolela. Ledva som ju vláčil. Následky mojej sibírskej choroby: reumatizmus. Vaňo, keď videl, že mi je ťažko chodiť, vzal na seba úlohu nájsť byt.

Prešiel týždeň a — nič.

V pomalosti ruskej kancelárie som sa teraz zmýlil. Moju žiadosť, aby som v kasárni mohol bývať, veľmi chytró riešili. Kazakov mi zvestoval, že mojej prosbe nevyhoveli. Musím odísť.

„Raz ste slobodný, nemáte čo medzi vojakmi hľadať.“

Otázka bytu stala sa páľčivou. Vzali sme zasa nohy na plecía a počali brať ulice a ceduľky rad-radom.

Na jednom mieste ukázali nám krásnu izbu. Teplý klozet, osobitná kúpeľňa, „ubornaja“ s porcelánovým umývačom, palmy, stolíky, etažére, albumy, obrazy, postele napuchnuté od perín s červenými prikrývadlami. 30 rubľov.

„Berieme?“ opýtal sa Vaňo.

„Berieme.“

Dali sme závdavok. Ja som sa mal hneď nasťahovať. Keď som prišiel, ukázali mi izbu skoro prázdnu, s holými stenami, bez nábytku, postele bez matracov, ako kostry.

„To je,“ rečiem, „nie tá izba.“

„Tá, len nábytok sme si vzali,“ vraví mi bruchatá stará pani v čiernom čepci a lyšajami na žltej tvári.

„Nuž a to prečo?“

„Brali ste bez nábytku.“

„A za toto chcete tridsať rubľov? Prosím si závdavok naspäť.“

Myslel som si, že vráti „mebel“, ale ona mi vrátila 10 rubľov.

Na druhom mieste, keď som sa mal už nasťahovať, povedali mi, že izbu druhému prenajali. Na treťom mi odkázali, že nevedeli, že sme my „vojennoplienni austriaki“ a že takým byt nemôžu prenajať, lebo by padli do podozrenia. Na štvrtom mieste sa nemohli rozhodnúť, ktorú izbu nám majú dať na obývanie, prednú na ulicu a či zadnú. Stará namaľovaná pani, keď prišiel Vaňo, bola ochotná ustúpiť prednú, keď som prišiel ja, o prednej nemohlo byť ani reči. Vidno bolo, že sa jej Vaňo lepšie páčil, ako ja.

„A kde je váš mladý spoločník...? Vy nemáte galoší? Musíte si kúpiť... Dám vám zadnú...“

Bolo mi už zunované chodiť po bytoch. Uspokojil som sa so zadnou izbou. Starej panej, ktorá ma pokladala za starého, som bozkal ruku, aby videla, že viem, čo sa patrí, a aby ju podkúpil svojím dobrým chovaním. Nadarmo: nevážila si toho a dala mi zadnú izbu.

Jej muž, šedivý, chudý vysoký pán, musel byť kedysi učiteľom. Hneď mi počal vysvetľovať:

„Toto je španielska stena. Za ňou je posteľ. Sem si dáte hlavu.“

Priniesol podušku, veľkú ako vlašský orech.

„Túto podušku si dáte pod hlavu. Nie na nohy... Záclony sa zaťahujú takto... Zámku na dverách musíte skrútiť takto, ak chcete otvoriť... Tu je lampa. Koliesko skrúťte naľavo, keby blňala, napravo, ak je svetlo malé... Keď chcete zahasiť, stiahnete koliesko

naľavo a fúknete zhora.“

Prikyvoval som hlavou, že rozumiem, hoci som dobre nechápal, prečo mi to všetko hovorí, veď som ani dosiaľ nebýval v cigánskej búde.

„Tu je umývač,“ pokračoval. „Do umývača sa naleje voda takto... Tento krčah je na vodu a vodou sa umývame...“

„Ale nevravte,“ prerušil som ho. „My sa doma umývame špiritusom.“

Nezbadal, že sa mu posmievam.

„U nás zo špiritusu robia vodku,“ odvetil mi vážne. „Pili ste už vodku?“ opýtal sa zrazu.

„Nepil.“

Doniesol a naliat kališteľ. Keby nie vodka, bol by som sa napálil, že ma pokladá za hlupáka.

Zato ma hnev neminul. Na druhý deň ráno, ešte som spal za španielskou stenou, keď ma akýsi piskot zobudil. Počal som počúvať jedným uchom. Dvere písali, ako u Kazakova vtáčatá. Izbou prehánali sa, štrkali kľúčmi, hrkali nádobami, vliekli čosi ťažkého, liali vodu, zametali.

Starček zvedavo pozrel niekoľko rász za španielsku stenu.

„Sakramentský národ,“ hneval som sa. „Tu si uctia ,kvartyranta‘. Spať nedajú.“

Ktosi drgol do španielskej steny. Zakolísala sa.

„Ešte ju zrúťia na mňa, aby som sa zobudil. Akoby naschvál, prašivci,“ preklínal som v duchu a zodvihol sa.

Keď som bol oblečený a chcel odísť na raňajky, chytil ma domáci pán za krídlo mantľá.

„Musíte si galoše kúpiť,“ povedal. „Tie, keď prídete, si pekne vyzujete, položíte k stene pod vešiak... Kabát si zavesíte sem a tak vojdete suchý a čistý.“

„Vďačne, ale na vaše útraty...“

„Aj ,odiejalo‘ máte špatné. Musíte si nové kúpiť.“

„A čo ešte?“

„Musíte odchádzať zavčas rána a len večer sa vracieť. Viete, idú sviatky. U nás je *‚bolšaja rabota‘* a *‚miešali‘* by ste nám, keby ste sa v izbe cez deň zdržovali.“

Vytrhol som sa mu a šiel do mesta pozeráť nové cedulky s bytmi.

Vonku bol strašný čas. Sneh padal s dažďom. Na dlažbách mokro. Ostrý vietor fúkal a frkal kvapky do tvári. Nohy mokli. Chodiť vo vetre a daždi sa mi nechcelo. Díval som sa na ľudí a prišlo mi na um, že skoro všetci majú galoše, ešte aj ľudia v čižmách. Vošiel som k Tifentalovi. Naraňajkoval som sa, prečítal noviny „Russkoje slovo“ od začiatku do konca a vyšiel von.

Bil som už v Rusku všeličo: ploštice, vši, muchy, blchy, a teraz som mal biť minúty a hodiny. Do svojho bytu som sa nemohol dostať. Darmo som zvonil, a klopal. Pre „bolšuju rabotu“ nepočuli. Šiel som raz na raňajky a prečítal „Russkoje slovo“ od konca do začiatku. Aby ma nevyhodili, zjedol som každú štvrtňhodinu dva-tri kúsiky pečiva a hľadel von oblokom. Ale v Rusku je nie tak, ako u nás, že za jednu čiernu kávu môžeš prenocovať v kaviarni, tu ľudia prichádzali, vydúchli, zhlkli, čo im bolo treba, a odchádzali. Mal som už v sebe asi desať „pirožných“ a musel som sa voľky-nevoľky zobrať.

Sneh sa premenil v dážď a bolo ešte len 11 hodín. Vrátil som sa zasa k bytu, ale som sa zasa len nikoho nedovolal.

„Svinstvo!“ hrešil som a šiel na predobed.

Potom na obed. Po obede na čiernu kávu do kaviarne „Žána“ na Dvorianskej, potom opäť na bielu kávu a zas na prechádzku. Šlo ma rozhodiť: strovil som zo štyri ruble. Len pred večerom som sa stretol s Vaňom Daxnerom. Ten mi zvestoval, že našiel byt na Dubnickej ulici č. 15.

„Hneď sa spakuj, závdavok pýtaj od tých hlupákov naspäť a nadaj im,“ poučoval ma.

Vzal som si izvoščíka, aby to čím skôr bolo. Pravda, práve preto, že som sa ponáhlal, kôň stratil podkovu a izvoščík bez podkovy nechcel ďalej. Čo bolo robiť? Vyliezol som, zaplatil a hľadal koňa

s podkovami.

Nový byt bol krásny. Muselo sa ísť do komnatky cez akýsi polo-salón, polo-stolovú, ale bolo hodno, lebo si potom prišiel do izbičky dosť priestranej, čistej a svetlej. Veľký francúzsky oblok. Pred oblokom kvety: pelargónie, ďalej od obloka tuje, oleandre, kaktusy. Svätý obraz s lampadkou. Kleopatra, ako sa usmrcuje hadom, „Piesňa liubvi“ — obraz dvoch zaľúbených, potom ešte dve sväté Márie, dve vázy s kvetinami. Slovom, všade sa „skvel jara kvet“, a čo sa mi najmä páčilo, to bolo, že i pod posteľami bolo zametené a na stenách nebolo nijakých podozrivých škvŕn.

Bol i stolík i lampa na ňom. Cez deň výhľad na plechové strechy; večer na iskierky neba a oblokov, keď sa v nich svetlá zapalovali.

Čo treba človeku, aby bol spokojný? Jeden povie, že zdravie. Zdravie bez kopejky — bosá noha na ľade. Druhý povie: sloboda. Sloboda bez kopejky: lízanie medu cez sklo. Tretí povie: krov nad hlavou, plné brucho, cigareta a taký, hľa, stolík s lampou v teple a tichu pri pohári čaji s dobrou knihou v ruke... Ale možné je to bez kopejky? Nie. Pre pokoj treba to isté, čo na vojnu: peniaze, peniaze, peniaze.

Žena doma nemala nijakých príjmov. Sto rubľami, poslanými mi na Sibír, sa iste celkom vyčerpala. Pán profesor Kvačala mi síce písal do Voroneže, že mi pošle ešte 10 rubľov, pán Hunčík s pánom Krutošíkom mi aj poslali 20 rubľov, ale to všetko bolo málo. Petrohrad ma nevolal do práce. Kyjev mlčal. Moskva hluchá.

Ivan Ivanovič Országh povedal slovo, ktoré nasledoval čin. Poskytol mi úver 500 rubľov na päť mesiacov. Zdvihol som svoju židovskú čiapku a poklonil som sa mu zďaleka, keď mi poslal prvých 50 rubľov. Pôsobili ako dážd' na suchotu. Zadýchal som životom a nádeja sa mi rozozelenala, ako d'atelina.

„Za päť mesiacov bude iste po vojne,“ videlo sa mi, „ani celý úver nevyčerpám.“

V Rusku sa 20. dňa vypláca a platí. Ako áno, ako nie, 20-ho dňa mi z týchto 50 rubľov zostalo 58 kopejok. Ráno som sa zobudil

na veľký krik. Ktosi kričal v susednej polo-salónovej, polo-stolovej izbe:

„Ja dvorianin!“

Na čo mu druhý zachrípnutým hlasom odpovedal:

„A ja kamerger.“

„Ja dvorianin.“

„Ja kamerger.“

Tak to šlo so päť minút. Nakoniec „dvorianin“ povedal „kamergerovi“:

„Vy bolvan!“

To sa domáci pán s Vaňom Daxnerom presviedčali, kto je väčším pánom. „Dvorianin“ bol domáci pán a „kamerger“ fon Daxner. Dvorianin Vaňovo kamergerstvo neuznal a tituloval ho celkom nezaslúžene „bolvanom“.

Škriepka bola preto, že sme 20-ho nezaplatili celú arendu vopred, ale len na 15 dní. Rozumie sa: nemali sme už a nedostali ešte.

Po tejto urážke počali miznúť z našej komnatky kvetiny, palmy, kaktusy, pelargónie. Vystáhovali sa vázy, za nimi jeden stolík a dve stoličky, obrazy zliezli zo steny a hybaj von dvermi. Keď sa tak skoro všetko z izby odsťahovalo, vyšli sme i my parádnym vchodom na ulicu a presídlili sa na nový byt v Piatnickej ulici.

Tu som nebol dlho. Prišiel Vaňov brat Igor a tak prísne hľadel spod monokla, ktorý nosil na jednom oku, k tomu uviedol také vážne dôvody, že je jeho „bagáž“ omnoho väčšia, ako moja, a tak sa ja ľahšie a, čo je obzvlášťne vážne, aj lacnejšie presťahujem, že som odstúpil svoju posteľ a presťahoval sa na Sinicinskij pereulok k rozvedenej panej Neonile Michajlovne Nagurskej.

Malilinká izbička za 15 rubľov. Ako kedysi moja bratislavská cela číslo 13 vo vojenskom väzení v Prešporke, s tým rozdielom, že som mal otvorené dvere a oblok. Jedna stolička, malý stolík, posteľ, vešiak, a dosť. Videl som dvor zarastený pažitou, bielu ohradu kostola s vežou, kus rieky za mestom a v diaľke roztratené malé

lesíky.

Chlpatý pes Riabčik zavrtel chvostom na mňa, keď som sa prvý raz nahol z obloka. Prvý priateľ. Akási mladá slečna vyšla z dverí v červenom župane, prostovlasá, bosonohá, a vyšustla vodu z umývača. Pozdravil som sa jej po vojensky. Zamračila sa a na môj pozdrav neodpovedala. Prvý nepriateľ.

Sadol som si na posteľ. V izbe bolo asi päť múch. Ako čo by na organe hrali fortissimo. Prvá chyba. Ráno zavčasu kikiríkal kohút a vrany krákali. Nedôvtipné vrany: čo nejdú na front? Tam by sa im lepšie vodilo. Druhá chyba. Ale tretia, štvrtá, piata a desiatá chyba boli zvony. Bili na nich od rána do noci, čo bývalo zvláštne v sobotu a pred sviatkami neznesiteľné. Zvony na rozličných vežiach ohlasovali sa jeden druhému, ako psi na dedine. Hotový poplach. Chytil som sa za hlavu a volal v duchu:

„Veľká je diera do neba. Mnoho zvonov treba, aby ich hlahol zaplnil prázdnotu a došiel do kráľovstva nebeského... Starý hluchý stratég-generál, ktorý toľko vojen prežil, spí kdesi na oblakovom diváne. Je už na penzii a nedisponuje ani hromami, ani bleskami, ani prívalmi, aby potopil tých zemských kráľov, diplomatov, generálov, stratégov, ktorí zničili a ešte vše ničia božie kráľovstvo na zemi.“

Zvony bili a bili. Ľudia sa križovali. Ja som šli zapchával uši.

Pri týchto chybách byt mal i svoje výhody.

Pani Nagurská bola dušou domu. Nevysoká, asi 40-ročná, bez vrások, čiernovlasá, hladko česaná, s čiernymi očami a obrvami. Taký našský typ: koník, ktorý ťahá od rána do noci. Čistila, zametala, varila, obsluhovala. Mala na starosti svojho vetchého otca, starca okolo sedemdesiatky, ktorý každý deň chodil „na bazár“, ináče celý deň driemal pri peci; ďalej svoju dcéru Marusiu Ivanovnu, veselé, ružové, tenké dievča, so slabými vraj plúcami. Pokašliavalo často a chodilo chúďa k akémusi notárovi písať. Bol v dome „kvartyrant“, učiteľ Michail Michajlovič Pustovalov, sympatický mladý človek s veľkou knižnicou vo svojej

priestrannej izbe.

Vrtela sa ako vreteno, behala sem-ta čerstvým, drobným krokom, ale stačila i postáť a pohovoriť si, zo srdca sa zasmiať alebo ponosovať sa, že je mnoho platenia a málo peňazí.

Nechodila nikam.

„Nechoču ispugať liudej,“ vravievala.

Prinášala mi vše niečo: varenniky višňami plnené, vo višňovej šťave so smotanou, jahody, kompót, kotlety s makarónmi, „soldatský guláš“, mlieko, cukríky. Sama stále žuvala „semičky“, vyplúvala ich do dlane a šupiny strkala do vrecka. Niekedy s dcérou Marusiou sedeli v susednej a ja vo svojej komnatke, ležiac na posteli s knihou v ruke, počúval som ich chrúpanie a tlmený hovor hlboko do noci.

Nasypala neraz i mne do dlane týchto semiačok s upozornením, aby som ich nevyplúval na zem, lebo by ich ona musela pozmetať.

Raz som čohosi natrúsil a hľadal metlu a smeták. Metlu som našiel, ale smeták nedajbože. Vypozoroval som, že pani domáca zametá smeti na korešpondenčné lístky alebo odtrhnutú dosku z niektorej knihy pána učiteľa Pustovalova.

Pustovalov mi postavil svoju knižnicu k dispozícii a ja som čítal cez deň po sadoch na lavičke rozličné noviny, večer doma raz Baľmonta, raz Briusova, raz „Literaturnyj Olimp“ od Izmajlova, druhý raz „Literaturnyje očerki“ od Kogana alebo popri Etymológii ruského jazyka štúdiu Sergiejenka: „Kak život i rabotajet L. N. Tolstoj“ a pri Andrejevovej „Anateme“ „Smrť bohov“ od Merežkovského.

Bola i hudba. Mamzel Marie hrávala na klavíre maloruské piesne. Niektoré sa podobali našim. Počúval som ich a prenášal sa cez hory a doly domov.

Niekedy sa celá spoločnosť zišla u mňa a rozchádzali sme sa po polnoci o jednej, o druhej, čo nebolo konca hovorom.

Ženy sa smiali mojej ruštine. Ja som tvrdil, že ony nehovoria literárne a že sú pažravé v slovách, lebo z každého zhltnú vždy

aspoň polovicu. Pustovalov obyčajne politizoval.

„Vláda je zlá... Sedliakovi sa nedostáva zeme. Všetko je v rukách ‚pomieščikov‘... Ak nepríde po vojne náprava, bude ‚bunt‘... Čert aby to vzal,“ rozčuľoval sa, „veď my sme moc, my sme masa, my sme sila, a predsa sme len hračkou v rukách niekoľkých jednotlivcov... Vojnu nikto nechce, a predsa nás ženú do nej, ako stádo... Každý chce nápravu, a nápravy niet...“

Hovoril o dekabristoch, o revolúcii z r. 1905. Dal mi reč Hercenšteina, zabitého deputáta dumy: „Nužna li krestianam zemlia?“, aby som sa o otázke poučil. Doniesol „Čelovieka“ od Gorkého, poetickú fantáziu o naznačení človeka. Hnevalo ho, že i na vysokých školách, ešte i na technike učia náboženstvu:

„Všade Boh, Boh, Boh a pop, pop, pop... Ruský človek zmárni pol dňa na prežehňávanie.“

„Keby len prežehňávanie,“ pomyslel som si, ale je to celý „gelenksübung“, a mihol mi obraz modliacich sa landšturmistov v kancelárii u Kazakova.

Takto tiekli naše večery, ticho, ako jarky v doline, až tu zrazu zvalil sa odkiaľsi kameň do jeho toku a jarok počal puchnúť a mrmlať, že ho zastavili. Čosi sa stalo, čo sa nemalo stať. Pani Nagurská ma počala zanedbávať. Hneď z rána šla do mesta beztoho, že by mi navarila čaju, priniesla bulky. Varenniky s višňovou šťavou a smotanou, vajíčka, jahody, bliny vystali. Pavúci stačili napriať pavučín po kútoch a uhloch mojej komnatky. Korešpondenčné lístky zostávali čisté a z kníh pána Pustovalova nik neodtrhol dosku, aby poslúžila za smeták. Kuchyňa stíchla. Starý Michail Michajlovič kamsi zmizol. Nevidel som ho pri peci driemať alebo s košíkom v ruke ísť do mesta kupovať. Akási tragédia sa odohrávala. Obyčajný domáci poriadok bol hore nohami.

Mamzel Marie tvrdila, že sa starý pán nahneval a štrajkuje. On to vraj robieva, každý mesiac mu niečo sadne na nos.

Opytoval som sa suseda, učiteľa, čo sa stalo s našou gazdinou.

Pokrčil plecami a na moje ponosy a výčitky len toľko povedal:

„Pusť chodit. A my siebie sami čaju svarim.“

„Ved', ale kto bude zametať?“

„Sami.“

„Ladno,“ hovorím, „ale prečo, prečo, prečo? Čo sa jej stalo? Predtým všetko, a teraz nič.“

Zas len pokrčil plecami.

Šiel som k slečne a tej sa opýtal. Usmiala sa a ukázala na dvere susedove.

„Kúpil jej klobúk. Od tých čias jej niet miesta. Chce sa ním každému pochváliť.“

„Teda tak?“

Takto som sa dozvedel tri veci:

1. Pani Nagurská a pán Pustovalov sú si sympatickí.
2. Slečne Marusii sa to nevidí. Radšej by bola, keby ona bola sympatická Pustovalovi.
3. O pána učiteľa tu bojujú dve ženy, ja tedy musím zložiť zbraň v boji či za paniu Neonilu, či za slečnu Marusiu.

Z tohoto bol najtrpkjší vývod:

„S Bohom, varenniky!“

Hodil som rukou: zasa jedna cennosť prepadla.

Kým sa táto idyla diala na Sinicinskom pereulku, z Uhorska prichádzali divné zvesti. Maďari chcú vraj uzavrieť osobitný mier. Komentáre naše dokladali k tomu, že to preto, aby si Maďari zachovali celistvosť krajiny a nestratili Slovensko a Sedmohradsko. Slovensku hrozí nebezpečenstvo. Sazanov údajne poznal maďarské figle, ale Stürmer, germanofil, že je za osobitný pokoj.

V Ruskom slove stálo, že gróf Károlyi ako by sa usiloval vytvoriť novú stranu za absolútnu neodvislosť Maďarska od Rakúska. Bolo vraj plno mítingov v Segedíne, Temešváre, Arade za osobitný mier. Nemecko akoby celým úsilím chcelo zastaviť toto „stremlenie národov k miru, prinimajuščeje trevožnyj charakter“... Ale že i tak sa strana Károlyiho šíri a že Franc Jozef odcestoval do Pešti, lebo je tam vraj veľká nespokojnosť.

Na „stremlenie narodov k miru“ boli hodené pekelné bomby: vystúpilo Rumunsko, Taliansko. Rumuni zaujali Kronštadt, Petrožén, Čik-Seredu, Kézdi-Vásárhel' atď.

Vojna sa zamotávala, ako pamuk v kľbko. Kedy z toho bude nová punčocha a aká ona bude, tanulo nám všetkým na myslí.

Počali sme sa hmýriť, ako mravci, keď im do kopca kopnú.

Vo Voroneži bola vtedy celá hŕba zahál'ajúcich bratov. Stretávali sme sa raz v Petrovskom, raz v Koľcovskom, raz v Semejnom sade a chodili sme spolu raz do Moskovskej, raz do Varšavskej, raz do Poľskej stolovej.

Človek vychádzal ráno z bytu, padol na ulicu ako dažďová kvapka, nevediac, kam sa skotúľa, ktorý prúd ju zachytí, kde sa nájde.

Spoločnosť naša bola inžiniersko-umelecká. Inžinier Vašek, inžinier Novotný, inžinier Štěpánek, obďaleč od týchto inžinier Koželský, ktorý mal zriadenú domácnosť a zamestnanie a tak nepotreboval chodiť ani do stolových, ani do sadov; sochár Čížek, maliar Hrdlička, kedy-tedy Daxnerovci a ja — vždy. Bola v našej spoločnosti i dáma Sofia Vladimírovna, mladá, nízka, čierna Ruska s krátkymi ostrihanými vlasmi.

Každý niečím vynikal. Inžinier Vašek svojou uhladenosťou a tým, že žil so Sofiou Vladimírovnou, inž. Štěpánek svojou belosťou, štúplosťou, opozičnosťou a nespokojnosťou, sochár Čížek svojim stálym smokingom, kaučukovým golierikom a manžetami, ktoré pri jeho živom hovore stále liezli spod jeho rukávov. On si ich stále zatískal raz na hrane stola alebo na operadle stoličky, a keď ani toho, ani toho nebolo, poťahoval si pod kabátom rukáv košele. Manžety trieskali, keď „skulptor“ hovoril o svojich tisícoch:

„Mám všetky staré strieborné a medené peniaze. Deväť dám by som mohol obliecť do ruských krojov od hlavy do päty... Tam v tej banke mám tritisíc rubľov, v tej dve tisícky, v tej jeden tisíc.“

Niekedy v návale mal črtu gavalierstva v sebe. Raz nás zavolať na víno. Víno bolo staré, sladké, červené a drahé. Veľká škoda, že

sa nik nerevanšoval a tak zostala trakta pri jednej fľaške.

Maliar Hrdlička sa chodieval s nami len kúpať, i to kvôli tomu, aby na brehu rieky študoval nahé modely žien. Obrázkov od neho som nevidel, ale inž. Novotný tvrdil, že je jeho panička výbornou kuchárkou, ba zrovna umelkyňou vo varení, najmä čo sa týka množstva výroby: zje tam vraj neraz i 30 knedlíkov za 50 kopejok.

Inžinier Novotný, tučný, čierny človek s ohorenou tvárou, veľkým, tmavým účesom, okrúhlymi, plnými lícami, vynikal spomedzi nás všetkých najväčšmi svojou praktickosťou a humorom. Sympatický typ, ktorý ťa vše chytil za kabát a počal:

„To je tak, ako keď som ja istého holiča napálil... Viete, mal prísť k nám akýsi generál, veľký rybár. Holič u nás bol tiež veľký rybár, a ja mu vravím: ‚Príde generál, veľký rybár, ale rád by sa v rybárstve ešte podučiť. Vy by ste mohli byť jeho učiteľom, ale upozorňujem vás, že si generál potrpí na uniformu, musíte si nejakú zaopatriť.‘ Holič lieta za uniformou, každému hovorí, že bude učiť generála. Generál príde, pravda, o holičovi nič nevie, a holič stále za ním v uniforme: ‚Toto takto, toto takto, pane jenerál.‘ Generál sa nahnevá a naháňa holiča udicou...“

Alebo ti v rozhovore odrazu položí ruku na koleno:

„...Penzista pustí udicu do vody a čaká, čaká, čaká. Ryba nejde, nejde, nejde. Odbehnem pre haringa. Penzista ešte sedí a čaká. ‚Čo, ak na červíky pôjdu?‘ opytujem sa ho. ‚Ja vám udicu podržím a vy choďte za červíkmi.‘ Ide. Haringa zavesím chvostom na háčik. Volám: ‚Už chytá!‘ Penzista pribehne... Ťahá... Ryba chytená za chvost...“

„Ha-ha-ha!“ smejeme sa všetci.

„Nikdy predtým,“ pokračuje vážne Novotný, „nebývalo, že by sa ryba chvostom chytila na háčik... To musíme k odborníkovi a potom rybu i s háčikom do múzea...“

„Ha-ha-ha!“

Bol nevyčerpatelný v anekdotách. Skončil jednu, začal hneď druhú. Pri našich skromných obedoch býval to dezert nebývalý,

milý, ľahko stráviteľný. Novotného, tak sa zdalo, mali sme všetci radi.

Raz som sa mu ponosoval:

„Slečna mi nechce predať cukru, že nemajú.“

„A mne vždy predá.“

„Ako je to?“

„Ja jej vždy poviem: ‚Kystihand!‘“

Sofia Vladimírovna vynikala tým, že nás pozývala k sebe na čaj, syrničky, bulky, tvaroh, maslo, praženicu, šunku s vajíčkami, čiernu kávu a pod. Potom so smiechom nadávala:

„Česi sú troškári. Vždy sa skladajú. Ty dáš, on dá, a ja zaplatím, aby ma to nič nestálo... Pozve vás taký Čech na čaj, ale cukru do neho a koláčik k nemu aby ste si sami priniesli, ináče i lyžičku cukru bude držať v evidencii a ešte povie kde-komu, že vás hostil... Papirosy si požičiavate, zápalky odčítate... Taký obed u Češky — hotová matematika: toľkoto vody do polievky, toľkoto pažitky, päť kúskov korenia, toľkoto mäsa pre piatich, toľkoto múky do piatich knedlíkov... Nepáčite sa mi...“

„A ja som zjedol tridsať knedlíkov u Češky,“ zaprotestoval Novotný.

„To je len naše terajšie polozenie, naša bieda,“ odvrával Štěpánek.

„Čo by! Hoci milionár,“ nedala sa Sofia Vladimírovna, „odčíta vám čerešne, vajíčko prekrojí na troje a ešte počíta, čo kamarátstvo vynesie.“

„Nepoznáte. Česi sú obetiví, ale múdri: nerozhadzujú, ako vy Rusi. Milióny vedeli zozbierať na svoje školy, divadlo...“

„Veď to vravím: každý čosi, všetko ani jeden.“

„Všetko všetci. Jeden čosi... Veď nás vy neznáte... Neboli ste u nás nikdy. Ako to môžete tvrdiť?“ volali urazení.

„Súdim podľa vás.“

„To je omyl. My sme stroskotanci.“

„V každom človeku sa odráža charakter rasy. Sofia Vladimírovna

vravela to všetko so smiechom, ale vážne myslela. Nepripomenula si, chudera, že i ju vydržiava Čech, inžinier Vašek, a že i jej svačiny, ktorými nás hostí, platí Čech.

Ale tento tromf sme nevydali, bol by zabil všetko.

„Prečo to hovorí práve vtedy, keď nás hostí?“ opytoval som sa sám seba. „Vyznieva to tak, aby sme si druhý raz sami doniesli kto cukru, kto koláčikov, kto salámy.“

Ani tento tromf som nevyhodil. Bol by býval tiež urážkou.

Raz som ju našiel v Petrovom sade. Čakala Vaška. Medzi rečou som sa jej spýtal:

„Sú vám Česi naozaj takí antipatickí?“

„Ani nie,“ odpovedala mi, „sú to ‚molodci‘, ale vedia byť oproti sebe veľmi malichernými. Inžinier Novotný zle-nedobre na inžiniera Štěpánka, že si mnoho cukru sype do čaju. Štěpánek na Novotného, že všetko zje pred seba a vyžiera ešte i Hrdličkovcov (30 knedlíkov!). Váš pán priateľ sa mi ponosoval, že mu nosíte košele a že vás musí vydržiavať (och, ten gavalier!), hoci už má na starosti svojho mladšieho brata. Pani Koželská ohovára pred všetkými mňa pre Vaška, Koželský sa mi ani nepozdraví; Vašek, rozumie sa, je nahnevaný na Koželského... Malichernosť na celej čiare. Nemám rada takých ľudí.“

„Tak vy nikdy nebudete mať nikoho radi, Sofia Vladimírovna.“

„No?“

„Užívate za mieru ideál, a mali by ste lineál, na ktorom je centimeter. Pri vašom merťuku je každý človek malicherný. Na ľudí treba zemskej miery: centimeter alebo láktor.“

Zasmiala sa.

I ja som sa smial, ale nahnevane a v duchu. Premeriaval som svojho sestrenca, že chce imponovať ruskej dáme darovanými šatami a siedmimi kartičkami do Moskovskej stolovej. Moja miera bol celkom sprostý drevený stolársky centimeter a najradšej by som bol šľachetného darcu, kamergera fon Daxnera, hneď na mieste láktrom vyobšívaj.

A že Česi troškári!

Celá spoločnosť so mnou vospolok bola troškárska. Okolo nás sa diali ohromné veci, a my sme takto mrhali sily a čas.

Tisza v Uhorsku hrozil: Vykytnožiť všetky slavianske nácie, aby ich potomci nezničili našich potomkov!

Česi sa už vtedy hífne hlásili do Družiny. I do Voroneže prišli českí dôstojníci „dobrovoľci“. Cestovali z Bobrova do Kyjeva. Zhovárali sme sa s nimi.

„Málo Slovákov sa hlási,“ hovorili. „Na desať Čechov štyria.“

„Malý národ,“ rečiem.

„Ziskuchtiví inteligenti,“ povedal ktorýsi.

„Akí Slováci?“ povedal druhý. „Slováci sú Česi.“

„A Česi Slováci,“ opáčil som.

Vyslovili sme vlastne základnú myšlienku československej teórie. Z nášho rozhovoru vysvitlo, že ona bude spojivom a bude rozdeľovateľom, bude semenom jednoty a jadrom sváru. Od silnejšieho, teda od Čechov, bude závisieť, ako sa veci vyvinú.

Onedlho za týmito Čechmi prišiel z Bobrova dr. Daxner.

„Bolo by treba,“ hovoril nám, „aby Amerika vyslala sem aspoň batalión Slovákov-dobrovoľníkov. Postavili by sme sa im na čelo a zriadili by sme osobitný slovenský pluk.“

Predstavil som si, aký by bol ten pluk, ktorému by sme my boli „na čele“.

„Československá jednota a osobitný slovenský pluk – prvá diera do jednoty,“ mienil som.

Dostala sa mi do rúk slovenská americká brožúra o československej otázke. Autor urobil závierku:

„My (Slováci) sa nemôžeme vliať do českého národa, ale, podržiac si svoju samosprávu, môžeme tvoriť jedno československé kráľovstvo.“

„Ešte nič, a už je tu zárodok budúceho rozkolu: autonómia.“

Začali sa debaty. Mienky sa zamieňali, križovali, kryštalizovali.

Ja som si už vtedy dopisoval s Jožkom Gregorom, ktorý bol

v Kyjeve. Pracoval tam v „Sojuze zemskich gorodov“. Písal mi, že „Sojuz čechoslovackich občestv“ ma pýtal od vojenských úradov do Kyjeva. Prečo neprichádzam?

„Tak sa mi vidí,“ písal, „že si odmietol prísť do Kyjeva ,*zanimat' sa našimi dielami*'.“

A ja som netrpezlivo očakával, kedy ma už raz prevedú.

I od „Sväzu československých spolkov v Rusku“ som dostal uvedomenie, že ma žiadali do Kyjeva a že tam budem pracovať v správe Sväzu.

Bolo to zasa akiste ruské kancelárske úradovanie. Vec akosi nevybavovali. Nemohol som sa hnúť bez úradného ruského povolenia, respektíve rozkazu. Zašiel som do kancelárie, kde som bol v evidencii, ale tam nevedeli o ničom.

„Na Tvoj list“ — písal mi opätovne Jožko „— posielam Ti originál prípisu (nestrať ho!) štábu, ktorým Ťa vysielajú sem. Zájdi tam vo Voroneži k újezdnému vojenskému načalníkovi, predlož mu prípis a požiadaj ho, aby Ťa hneď poslal sem.“

Prídeš, budeš redaktorom úradného Sväzového listu. Rozumie sa, plácu dostaneš od Sväzu dôstojnícku, ako majú všetci spolupracovníci Sväzu bez ohľadu na to, či boli oficiermi, či nižšími činmi. Ba iste dostanete vy redaktori plácu väčšiu, aspoň za práce (beletriu) okrem svojej rubriky. Ty budeš viesť rubriku slovenskú, traja Česi českú a spoločnú. Neboj sa, poradíme sa a napíšeme, čo bude treba.

Vojenský načalník újezdu Ťa už mal uvedomiť, lebo iste prípis už dostal.

O ostatných našich veciach verejných i súkromných si porozprávame. Nerozmýšľaj, pod' sem s plnou dôverou v zdar našich ideálov. Novej vojenčiny sa neboj. A čo, keď aj pôjdeme? My (Ty a ja) sme svoj vek už i tak prežili, i tak bude treba už umierať, nuž slávnejšie bude na poli slávy, než na posteli. I tak sa to patrí na spisovateľov, aby sme prišli do slobodnej vlasti ako vodcovia-vojaci. No možno, že nás staríkov ani nebudú potrebovať a že sa vrátíme

v ‚*cibile*‘ a nie v ruskej vojenskej forme.

To sa Ti všetko vyjasní, len čím skorej príď. Bude Ťa netrpezlivo čakať Tvoj úprimný Jožo.“

„Prax novinársku už mám zo Sibíri,“ usmieval som sa sám sebe, a aby môj starý priateľ nepochyboval o mojej hotovosti slúžiť v „zdar našich ideálov“, hoci i vo vojsku, utekal som podľa receptu ťa, kde mi už toľko ráz povedali, že o ničom nevedia. Pravda, zasa nevedeli.

Medzi časom sa dozvedeli o mojej adrese i doma. Prichádzali kartičky. Stačili prísť i dva balíky, ktoré žena ešte do Berezovky poslala. Boli v nich zimné šaty (v lete), zimné punčochy (v júli). Potešil som sa im, hoci ich zlodejská ruka dokonale vyplienila, ale v zlodejovi bola ešte aká-taká poctivosť, že mi nechal aspoň čosi. I mamka, chudera, stihla poslať zo dva razy po 18 rubľov. Pán Ján Hraško uspel darovať mi jedny letné šaty. I náš mecén, pán Ján Országh, zachoval slovo a presne posielal mesačne 50 rubľov. Len vojenská kancelária ako by bola zamrzla. Bol by jej dal celú svoju garderóbu, aby sa zohriala a poľavila v svojej ľadovej strnulosti.

To nebolo len zvučné slovo. Moja garderóba v tie časy rovnala sa garderóbe hociktorého buržuja. Prosím:

10 košiel (preto toľko, lebo ich väčšmi vidno); 5 gatii (preto menej, lebo ich menej vidno); 6 golierikov (každé dva týždne pranie); 1 pár manžiet (len keď sa šlo na čaj k Sofii Vladimírovne); 2 uteráky (každý s dvoma koncami a prostriedkom, tedy vlastne šesť, na druhej strane tiež šesť, spolu 12); 5 ručníkov (odfrkovalo sa z nosa a ručníky potom); 7 párov punčôch (všetky deravé, dierky vyštopkané palcami); 2 malé uteráky na nádoby (na odpočinku); 1 plachta (Ivanova. Či nemal pravdu?); 1 prikrývka (z Charkova); 1 paplón (zo Sibíri); 1 letné Satý (Hraškove); 1 belasé zimné šaty (Ivanove. Predsa len mal pravdu!); 1 červenkasté (z domu); 2 svetre (z domu); 1 zimný kabát (križiacky od Červeného kríža); 1 vojenská blúza (temp*i passati*); 1 vojenské nohavice (temp*i passati*); 1 vojenská čiapka (stále na hlave); 1 topánky (zo Sibíri,

stále na nohách, bez opätkov); 2 mašličky (prosím, dlhé); 2 kaučukové golieriky (dobré, keď sa prali ostatné).

No!

Pani Nagurská ma obdivovala, najmä keď som sa obliekol do chlpatých červenkastých šiat, čo som dostal z domu. Michail Michajlovič chytil látku medzi prsty. Cmukal a chválil:

„Jemné. Takých tu nedostaneme.“

I slečna Marusia bola akási blahosklonnejšia a pozvala ma raz do Semejného sadu, do divadla, aby jej bol vraj gavalierom.

Keď sme sa okolo dvanástej v noci vrátili, vidím, pani Neonila prináša čajník, prihriate kotlety a zaváranie. Sadla si so slečnou a rozprávala o svojej mladosti.

„Teraz už mám tridsaťpäť rokov. Moja láska je sústredená na otca a na dcéru... S Michailom Nikolajevičom si už len dopisujem.“

Slečna Marusia sa uškrnula.

„A čo?“ opýtal som sa.

„Viete, hanbím sa k nemu ísť. Dlžná som mu už so štyristo rubľov.“

Lúto mi jej bolo.

O druhej po polnoci sme sa rozišli.

V tú noc som nemohol spať. Zadriemal som a odrazu bez príčiny strhol som sa, zaliaty potom. V izbe tma. V tichosti počúvam, ako čo by ktosi pri stolíku prevracal strany veľkej knihy z hrubého papieru. Potom sa mi zdalo, že ich zavinuje v trúbky. Prestane a zasa. Zodvihol som hlavu, či dobre počujem. Sluch ma neklamal. Prevracanie strán neprestávalo. Akiste myš alebo šváb, myslel som si... Ale zvuky idú so stola, a na stole ani knihy, ani hrubého papieru niet...

Zapálil som svetlo. Zvuky prestali. Na stole ničoho nebolo a, chvála Bohu, ani pri ňom nik nesesedel. Neviem, čo by sa mi bolo stalo, keby tam bol videl niekoho. Hodiny bili tri, potom štyri, a ešte som nespal. To je od žalúdka, mienil som. Zohrievané kotlety.

Na druhú noc, po dvanástej, čosi zaškriekalo nad mojou hlavou.

Strhol som sa zasa. Načúval som, či nebude niekto na stolíku prevracať strany. Ticho. Nikde nič.

Čosi zlého sa stane.

Aj sa stalo. V ten deň popoludní počala mi v zápästku puchnúť ľavá ruka. Boli to iste horúčkové sny, čo ma v noci strhávali a vyludzovali nejestvujúce zvuky.

Zatým priniesol „Voronežskij telegraf“, že v Turčianskom Sv. Martine, vo Vengrii, umrel československý „dejateľ i pisateľ“ Svetozár Hurban Vajanský. Krátka drobnička, malá kytôčka za dlhú jeho lásku k Rusom. Náš baťko mŕtvy. Nevidím ho viac, ako kráča hore ulicou vo vysokej karakulovej ruskej čiapke, s rozdvojenou šedivou ruskou bradou, v bunde a s palicou. Pristaví sa u Brtáňa na pohárik martinského piva. Rozhovorí sa niekedy... Ako počúvali tohoto našimi dušami korunovaného slovenského kráľa, kráľa-básnika, novinára, romanistu, kritika... Zblízka pozeral na veľké, chronometrické hodinky na hrubej retiazke. To bol dar vďačného slovenského národa. Za všetko bohatstvo, čo on mal a čo rozdal — jedny hodinky. A k hodinkám i nevďačníci, čo ho chceli zvrhnúť zo skromného slovenského tróna — z našich pokorných a ním posmelených duší. Nepodarilo sa im to. Len seba pošrámali. Nezvrhnú ho ani po smrti. Tam bude, kým bude na svete kultúra a kým bude kultúrou i láska k svojmu človeku...

Prišiel september.

Raz ma zavolali do kancelárie vojenského načalníka a konečne povedali, že už prišla „bumaga“, podľa ktorej mám byť prevedený do Kyjeva.

Pani Nagurská mi navarila vajec na cestu, dala zavárania, bulky a soli a so slečnou Marusiou a pánom učiteľom Pustovalovom odprevadila na kuse.

I život rozlučuje naveky, nielen smrť.

„Sotva sa už kedy vidíme, i keď budeme živí, drahé ruské duše!“ myslel som si a čosi podobného i povedal, keď som im ďakoval za ich starosť o mňa.

„Prídte po vojne k nám,“ volal som ich pri lúčení.

„Vy k nám!“ odpovedali mi.

Smútočné naladený vzal som si pri „Gorodskom teatri“ izvoščíka a dal sa zaviezť ku kasárňam, kde som mal podľa dohovoru zaklopať na oblok, za ktorým spal konvoj, ktorý mi mal byť spoločníkom na mojej ceste do Kyjeva.

Klopem a načúvam, že sa mi ohlási. Nič. Ticho ako v hrobke. Zaklopem druhý raz, tretí. Vojak, ktorý strážil kasárne a chodil okolo múrov, pribehol a chytil ma za ruku:

„Nel'zä!“

Keď som mu vysvetlil, o čo ide, sám zaklopal pästou a zahúkal do obloka. Konvoj sa ohlásil.

„Vo,“ zasmial sa strážnik.

Tak asi o pol hodiny otvorí sa oblok a v ňom môj pán sprievodca, malý, tučný, okrúhly ako lopta, v kepeni, opásaný dlhým bajonetom. I tvár ako lopta, i zoskočil z obloka ako lopta, pred koč a potom na koč. Strážnik-vojak od uhla kukal, čo sa robí, i stalo sa, že východ konvoja nebol pravidelný. Pustil sa k nám behom a už zďaleka kričal:

„Nel'zä, nel'zä!“

Proboval som ho presvedčiť najprv slovom, potom kopejkami, že keď je už raz „gospodin unter“ v koči, aby nebol taký prísny. Iba cestu si chcel skrátiť, keď nešiel naokolo bránou, ale oblokom. Kopejky prijal, ale konvoja stiahol s koča a prinútil ho naspäť vliezť do izby, tak, ako prišiel — oblokom. Zavrel za ním okenice a aby sa mu vraj páčilo riadnou cestou. Oblok je na to, aby sa cezeň hľadelo a nie chodilo, brána na to, aby sa cez ňu nevidelo, ale chodilo.

„Ješčo by!“ vrčal s naježenými fúzmi.

Zahanbený konvoj potom prišiel naokolo bránou, frflúc, ako keď kaša vrie. Len keď sme odišli, vybuchlo z neho:

„Durak kakoj to!“

Piateho septembra po polnoci o jednej odišiel som z Voroneže.

IX. Kyjev

Z Trenčína do Prešporuku sprevádzali ma kedysi štyria vojaci pod bajonetmi. Z Berezovky za Bajkalom do Voroneže už len jeden konvoj, ale so štykom na vintovke. Z Voroneže do Kyjeva mi robil kompániu tiež jeden ruský mladý vojak, ale mal opásaný už len bajonet.

V prvom prípade ma viedli ako zradcu na zastrelenie. V druhom prípade „na voľné prebývanie“ do Voroneže, ako libertína najnižšej triedy. V treťom prípade som už bol československým pracovným materiálom, určeným pre „Sväz československých spolkov v Rusku“, ktorého sídlo bolo v Kyjeve.

To boli moje cesty z „otroctva ku slobode“.

Do Kyjeva sme prišli 6. septembra 1916 podľa nového štýlu. Bolo osem hodín ráno. Obloha utešená, belasá, povetrie teplé. Hore na vrškoch v stromoví mesto a ešte vyššie na vršku plno cibulovitých veží a kostolov. Pod vrškami valila sa veľká rieka Dniepr. Ale hľadiet' nahor a dookola sa ešte veľmi nedalo pre hrôzu ľudí na stanici. Ledva sme sa vymotali k električke. Električka tiež oblepená ľuďmi, ako medový koláč muchami.

„Vasilij Iványč, podme na izvoščíkovi,“ vravím konvojovi.

„Charašó.“

Ani sme nevyberali. Hneď na prvého sme si sadli. Izvoščík chudý a starý a jeho koník tiež taký. Krivkal a ledva zapletal nohami. Pred prvým vrškom zastal, ani za svet ďalej. Izvoščík najprv drgal opratami, pohrozil sa bičom, ale keď koník na to nereagoval, zosadil nás, že on na vrštek nejde. Šetrí si koňa. Pýtal rubel'. Videlo sa nám síce, že cesta bola prikrátka za takú cenu, ale čo sa budeme škriepiť s pravoslávny? Dal som mu rubel' a šli sme pešo na „razpredielitel'nyj punkt“.

Tu nás tiež čakala skúška trpezlivosti.

Prišli sme o 10-tej a hlásili sa. Povedali nám, že tak o hodinu, o dve príde načal'nik a odbaví nás. Aha! Už sme doma. Poznáme tie

dve hodiny. Šli sme raňajkovať. Vrátime sa po hodine a zasa len vravia, že tak a tak, o hodinu, o dve príde načalník. Šli sme si do mesta „pogul'at'“. O hodinu sa zasa hlásime. Načalníka „ješčo niet“. Tak o hodinu, o dve. Šli sme na obed. Popoludní to isté. Až o štvrtej sme dostali „bumagu“ a k nej vojaka, ktorý nás odprevadil do Sväzu, kde ma odovzdali, ako už neraz, proti potvrdeniu.

V rozsiahlej miestnosti Sväzu boli skoro samí vojaci, Česi v ruskej uniforme. Práporčíci, poručíci, dobrovoľníci. Jeden z nich sa ma ujal a zvestoval mi, že ma čaká veľká úloha a že mi o nej viacej povie brat Jožo Gregor. Poslali hneď i pre neho do hotelu „Pragy“.

O malú štvrťhodinku prišiel.

Pobozkali sme sa, ako starí kamaráti, ktorí sa dávno nevideli.

Nezmenil sa. Bol v civilu. Tá istá podlhovastá tvár s plešivastým temenom, s dávno strihanými vlasmi po bokoch a tyle, malou, nepestovanou briadkou, hrubými fúzmi a silnými obrvami. Tie isté usmievavé, sivé oči. Ten istý skromný človek s rečou úprimnou, so slovami bez pýchy a hrdosti. Len viac šedivých vlasov bolo vo fúzoch a aj obrvy sa mi na chvíľu zdali akoby prísnejšími, keď ma obzeral. Možno od toho, že si ma predstavoval okrúhlym v tvári a mladým, a videl pred sebou človeka už staršieho, vychudnutého, s čiernou, ohorenou, kostnatou tvárou, s vpadnutými sluchami.

Vtedy som bol ešte vždy po sibírskom týfe (týfus recurrens) a chodil som ešte ako v horúčke. Udalosti a dojmy neprijímal som priamo a hneď, ale akoby osievané cez sito. Nič ma netešilo. Bol som chmúrnym pesimistom a nemohol som sa akosi zobudiť.

„Budeme vydávať noviny,“ hovoril mi nadšene, „nejaké také slovenské hlasy, ako prílohu ‚Čechoslovana‘. Ty, Janček a ja. Tri strany... Janček je v Moskve. Tam agituje... Treba rozkývať našich. Dať smer... Budeš so mnou bývať...“

A už ma i viedol na svoj byt, chytiac ma pod pazuchu. Šli sme kamsi ďaleko, až za „Krutoj spusk“. Ukázal mi izbičku na druhom poschodí s oblokmi na tichú uličku a s výhľadom do sadu s veľkým trávnikom. Bolo v nej čisto a útulno.

„Mesačne tridsaťdva ruble s obsluhou.“

Poškrabal som sa pravou rukou za ľavým uchom ponad hlavu, čiže, ako sa vraví, po luteránsky.

„No, čo? Budeme dostávať dôstojnícky plat. Každý po šesťdesiatdva ruble. Je to síce dosť málo v Kyjeve, ale pri skromnosti ujde.“

„To si myslím, že ujde.“

Na dôkaz skromnosti „šutroval“ ma hneď na Kreščatik do akejsi veľkej stolovej. Rozkázal hus a nedovolil nič platiť.

Fajčili a besedovali sme hlboko do noci.

To boli naše novinárske prípravy.

Na druhý deň ma redaktor „Čechoslovana“, Švihovský, veselo prijal a predstavil „kolegom redaktorom“, Žďárskemu a Dýmovi.

Čo sa zovňajška týka, z nás jediný Švihovský bol slušný. Oblečený do dobrých, tmavých šiat s čiernym, širokým, mäkkým, socialistickým klobúkom, na prvý pohľad robil dojem šéfa. Usmiaty, vyholený, tučný, s blýskavými lícami. Redaktor Dýma nosil vtedy veľkú, okrúhlu čiernu bradu, ktorá akiste mala nahrádzať vlasy na príliš vysokom a holom čele. Bol by imponoval ešte i výškou a šírkou, ale dojem kazil vetchý, polodlhý zelenkavý kabát a najmä pás okolo brucha s veľkou gombičkou práve na pupku. Tento pás mu akiste mal držať i nohavice, iného cieľa nemohol mať, o okrase nemohlo byť reči. Hlavu mával obyčajne prikrytú mäkkou židovskou čiapkou neurčitej farby kvôli vysokému čelu. Žďársky, nízky, útlý blondín, s rusou kozou briadkou, úvodníkár „Čechoslovana“, nosieval popolavú rakúsku dôstojnícku pelerínu, ktorá mu siahala po kolená, na čierne prefarbenú vojenskú blúzu, nohavice za krátkymi sárami čižiem s vychodenými gumovými opätkami. Gregor mal vtedy najparádnejší jesenný prechádzkový kabát, farby pepita, neošúchaný, len gombičky na ňom sa zle držali a nejedna z nich bola invalidom, ulomené polovičky len-len že viseli na nitke. Kde kabát vypriadol, neviem, ale pri bežnom, povrchnom pohľade bol v našej kompánii najlepší, okrem šéfa, rozumie sa. Ja som chodil vo

svojom „križiackom“ mantli, ktorý som dostal ešte na Sibíri od Červeného kríža (preto križiacky). Aby sa nepodobal vojenskému rakúskemu mantľu, strhol som gombičky a epolety s pliec, vytrhol jazyky na chrbte, tak som dosiahol, že sa podobal voľnému, širokému raglánu, ale tiež len pri bežnom a chytró odvracajúcom sa pohľade. Ináče biele plátené futro vrecák, ktoré sa vše zabelelo, keď som si ho zobliekal alebo obliekal, a čísla na vreckách nemilosrdne prezradzovali jeho a môj pôvod. Preto som obyčajne sedel v ňom a len v krajnej potrebe ho zobliekal. Nuž márnomyseľný človek sa vždy nazdáva, že sa každý na neho díva, a medzitým si ho nik nevšíma.

Redakčná miestnosť bola podobná nám: prechodná, kým sa jej lepšie nepovedie. Koridor s telefónom. Cez koridor každý chodil a telefón ustavične zvonil. K tomu páni redaktori boli skôr „povídaví“ ako píšuci. Jožo Gregor najlepšie vystihol polozenie, keď odišiel písať článok do ktoréhosi sadu. Mohol si to dovoliť: bol už starým pracovníkom.

Ja, ktorý som nastupoval službu, hoci ma vábil príklad Jožov, pokladal som predsa za potrebné sadnúť si za redakčný stolík.

Novinárska práca sa počala.

Redaktor Dýma uviedol ma do novinárskych tajností. Vystrihoval zvesti z Národnej politiky a ja som ich prekladal do slovenčiny.

Práca nebola nová. To isté som robil už na Sibíri. Tam som prekladal z ruštiny do maďarčiny.

O pár dní mi hovorí Jožo:

„Musíš písať politické články, úvodníky.“

„Ale, kamarát,“ povedal som mu, „nikdy som úvodníkov nepísal. V tom som baran.“

„No, musíš.“

„Prosím ťa, ved' ma staviaš pred sporák, aby som piekol a varil, a nerozoznám dobre mrkvu od zeleru. Musím sa najprv informovať, trošku sa rozhládiť. Nevyznám sa v rozličných prúdoch.“

„Tok je jeden — československý.“

„A v tom toku rozličné víry, zákruty, bočné tečenia, podmývanie, melčiny...“

„No, vidíš, napíš o tom niečo.“

Čo bolo robiť?

Zamočil som pero do atramentu a zakrútil ním nad papierom. Ešte raz som ho zamočil, poštrkal vo fľaštičke, zakrútil nad polhárkom ešte raz a ešte raz. Chvíľu som čakal. Pokrútil som hlavou a zložil pero.

Priškrel ma nesúladi. Akési všeobecné mrmlanie, ako keď sa židia modlia v synagóge. Jeden vykrikuje, druhý sa mu ohlási a zasa mrmlanie. Krik sa stupňuje, hlasy idú dovysoka, gestikulovanie čím ďalej tým prudkejšie. Čakáš, kedy si už pôjdu do vlasov...

Nikto nebol dosť dobrý a každý chcel byť najlepší.

Napríklad poslanec Dürich.

Mali sme zákon. Takzvaný „Kyjevský zápis“. Podpísal ho za Československú národnú radu M. R. Štefánik a Jozef Dürich, za Sväz československých spolkov v Rusku jeho predseda Václav Vondrák a tajomník Ján Volf, za Slovenskú ligu v Amerike vyslanec Gustáv Košík.

Tento zákon hovoril, že

„vzhľadom na zemepisnú rozptýlenosť československého živlu a na nevyhnutnosť jednotného politického vedenia, ako i vzhľadom na zvýšenie intenzity branného odporu i celkovej politickej akcie z vôle zahraničných Čechov a Slovákov i predákov národa tam za Karpatmi vynímajú sa z kompetencie organizácií československých veci vojenskej a zajateckej, ako neodlučiteľné časti akcie diplomaticko-politickej, a odovzdávajú sa Československej národnej rade. Miestopredseda Československej národnej rady p. Jozef Dürich prišiel do Ruska a je reprezentantom Národnej rady v Rusku. On je povolaný ako taký

hovoríť menom tejto ‚Rady‘ a nech je pokladaný aj za reprezentanta československého národa v Rusku.“

Atd'.

Zákon bol jasný, ale ľudia nie.

Všeobecné mrmlanie.

Sväz mrmlal, že mu vzali najdôležitejšie veci, t. j. zajatecké a vojenské. Petrohradská opozícia mrmlala, že Sväz vôbec ešte jestvuje a plúje do ich hrnca. Ktosi vykrikol, že Dürich povykonával v Petrohrade regiment hlúpostí a že chce zriadiť osobitnú, samostatnú Národnú radu pod „pokroviteľstvom“ a pri financovaní ruskej vlády. Obklopuje sa ľuďmi českej verejnosti antipatickými. Vymenúva za svojich spolupracovníkov figúry podľa receptu Priklonského, referenta československých vecí v ministerstve zahraničia, bývalého konzula v Pešti, nepriateľa prof. Masaryka a zjednotenia Čechov a Slovákov... Ministerská rada už i odhlasovala subvenciu... Neslýchané...! Je síce pravda, že vo všetkom závisíme od cárskeho Ruska, ale my chceme byť neodvislí. I peniaze by sa nám zišli, ale nie od Ruska, to by znamenalo kontrolu, a my ruskej kontroly nechceme... I to je pravda, že nás je v Rusku najviac. V Rusku by malo byť centrum vedenia, ale keď už toto centrum máme v Paríži s prof. Masarykom na čele, to, čo robí Dürich, je vbíjanie klina do jednomysel'nosti, znamená rozpoltenosť vedenia... V Rusku môže byť len filiálka Národnej rady. Tak, ako to označil Kyjevský zápis... Ale už nie s Dürichom. To je zradca...

A reprezentant československého národa stáva sa nakoniec „rakúskym špiónom“.

Štefánik pracuje v Petrohrade na zriadení filiálky Národnej rady v Rusku. Medzitým po Rusku chodia medzi Čechmi a Slovákmí Koníček a Štěpánek. Zle-nedobre na týchto. To sú predstavitelia cárskofilského smeru. Černosotenci! Dolu s nimi!

V Moskve bol rusko-slovenský spolok „Pamäti Štúra“.

„Čert aby ho vzal!“

„Čo? Štúra aby čert vzal? Prečo? Akej kaše navaril?“ Nasršený Janko Sršeň srší hnevom, dr. Markovič štúra: rozprášiť Štúra. „To sú tam všetko gubernisti. Tí chcú zo Slovenska ruskú guberniu.“

Vyslanec Košík nevie, či je. Ako na americkej hojdačke: raz so Štúrom hore, raz dolu, raz na jednej strane, raz na druhej. Ako kde a s kým je?

-

Sväz si nabral zo zajatcov spolupracovníkov. Z týchto sa vyvinula organizácia: zbor spolupracovníkov. Zbor pracoval tak, že pílil konáre, na ktorom sedeli šéfovia Sväzu, zväčša ruskí Česi, aby si krky zlámali. „Čo držia s Dürichom?“ A oni, chudáci, tiež nevedeli, kadiaľ by bolo lepšie: či sa držať za kabát Dürichov, či za Štefánikov?

Sú nestroviteľné jedlá pre zoslabeného, a takým nestroviteľným čerstvým chlebíkom, teplým, z pece práve vyšlým, bol pre pánov šéfov Petrohrad so svojou mladou a teplou opozíciou. Aby ju porazilo!

Nábor vojska československého mal byť zverený generálovi Červinkovi. „Generál Červinka... Generál Červinka...“ počalo sa mrmlať... On má organizovať československé vojsko? Ved' je to nepriateľ Čechov. Povedal na nich, že sú z čiastky austrofilovia a z čiastky absolútne nesúci na to, aby mali v rukách takú vážnu vec. To musí vraj robiť ruský generál. Totižto on.

Nuž pravda.

Preto intriguje proti Sväzu. Vytrhol pasus z „Čechoslovana“ a chcel dokázať, ako mrzko píšú Česi o ruskom vojsku. Cenzor novín bol v pomykove. Musel poslať celý článok, aby sa ospravedlnil a dokázal, že je článok vlastne ódou na Rusko... Utopiť ho v lyžičke vody!

Tu zas Koutňák nadal sväzistom v „Čechoslovákovi“. Redaktorom je Paulů. Inšpiroval článok Paulů. Koutňák dostáva zaucho fyzické, Paulů mravné. Podpisuje sa proti nemu bojkotačný spis... Ľaľa!

Alüre bánovské. To, ako kedysi, keď bánovskí fiškáli podpisovali proti mne spis, že pretrhávajú so mnou styky, lebo som bol nepriateľom maďarskej vlasti.

Pavlů prichádza do Kyjeva s nótou zmierenia a s olivovou ratolesťou v zobáku. Darmo vyčkáva v hoteli „Savoy“ na činiteľov zo Sväzu a fúka do svojej vreckovky. Neprichádza nik.

Papoušek, historiograf, čierny, tenký, sympatický mládenec, ma prekvapuje, že ma volá Paulů.

Utekám.

Večeral. Od tých čias, čo som ho posledný raz videl v Pešti, ako redaktora, stučnel a oplešivel. Tučný červený krk nad golierom so slabo plnenou klobáskou v tyle. Otvorená, široká tvár. Okuliare. Taký dobre kŕmený a dobre odetý pán profesor. Sediačkv mi podal ruku.

„Jožo nebol tu?“ spýtal som sa.

Zasmial sa:

„Kde si nechal Filemona, ó, Baucis...? Nevieš...? Toho dnes ani s policajtom nenájdeš... Ani nebol, ani nepríde. Pretrhol tiež povrázok so mnou. Podpísal bojkotačný *manifest* proti mne... Otrávený Sväzom... Tí páni ani inšie nevedia, len otravovať. Naničhodní, nerozhodní ignoranti, bez authority. Keby sme ich my nedržali v Petrohrade, nič by neznamenalí.“

Prehodil nohu a oprel sa o druhú stranu stoličky, vyťahujúc šatôčku z vrecka.

„Článok proti Sväzu bol uverejnený bez môjho vedomia, ale teraz ho už držím, lebo nemôžem utekať.“

Rozvinul predo mnou všetky možné politické programy. Hovoril, že je i tá možnosť, že Česko s Moravou pridelia Uhorsku s autonómiou a Slováci zostanú tak, ako sú... Koníček, Štěpánek atď. chcú mať ruské gubernie. Hlupáci. Tomu by sa protivili všetci: Francúzi, Angličania, Taliani. Nedovolia nikdy, aby Rusko tak ďaleko zasahovalo. Rusko samo nestojí o nás. Jemu je prvou otázkou Carihrad. To nechápe ani dr. Kvačala, ani tí ozembuchovia v spolku

Štúra.“

„Náš prápor je jedine správny,“ končil svoje politické výklady, „lebo len takto bude za nás Anglicko, Francúzsko, Taliansko.“

Hovoril, ako čo by čítal z knižky. Raz rusky, raz česky, raz slovensky. Prechádzal z jednej reči do druhej hladko, bez prekážok, bez potknutia sa, nemiešal slová, češtinu s „ř“ a tvrdo, ruštinu a slovenčinu mäkko. Mal som z neho radosť. „Z toho bude veľký človek“, myslel som si.

Od neho som sa dozvedel, že on to bol, ktorý mi dopomohol oslobodiť sa a dostať „propusk“ na Sibíri, označiac ma ako prekladateľa Puškina.

„Ďakujem ti vrele. I za tých tridsať rubľov, čo si mi poslal.“

„Nie mne ďakuj, ale pečiatkam. Priložil som všetky možné pečate. Tie ťa oslobodili...“

Hneď za ním mal prejsť cez Kyjev Štefánik.

Boli sme ho pozrieť.

Nízky, s veľkou tvárou, bledým čelom, hrubým nosom, s rapinami okolo neho, múdrymi, belasými očami. Bol v uniforme francúzskeho majora. Hovoril rozvážne, ticho, láskavo a presviedčavo. Spôsoy panské. Dojem svetobežca, ako by bol už stratil pod nohami svoju domácu pôdu slovenskú a zamenil ju celou zemeguľou. Čo bolo spod Tatier, to mu bolo milé, ale malé, ako detská hračka, ktorú treba odložiť, lebo sme už vyrástli z detských nohavičiek a teraz sa robia veľké veci. Len nie malichernosti. Budme veľkorysí.

Tento dojem potvrdzoval i tým, že sa nikdy nenaučil hovoriť správnu slovenčinou. Vravel po „nytránsky“, tvrdo.

Ja som s ním súhlasil, okrem zľahčovania reči; hovoril som:

„Ved' celý náš doterajší boj s Maďarmi bol bojom len o *„prostriedok“*. Nástroj nám chceli vyrvať z rúk, ako sochárovi dláto, maliarovi štetec, rečníkovi jazyk, básnikovi slovo, národu jeho kultúru... Všetko *„prostriedky“* na čo? Pre blahobyť? Spokojnosť...? Psychologicky to nepôjde nám, ktorí sme žili v znamení hesla *„za tú našu slovenčinu“*... Keď to má byť len nástroj, hovorme po nemecky

alebo po maďarsky, a celý náš odboj je nepotrebný...”

Možno, že by sa bola rozvinula debata, ale ohlásili akéhosi potomka Veľkého Napoleona a či Bourbona. Vošiel vysoký a mohutný človek s ohorenými lícami. Odporúčali sme sa.

Šli sme do redakcie. Tam bola schôdzka. Oheň na streche, dym a reči. Rečnil Žďársky:

„Čechoslovan má prestať. Bude sa nazývať *„Národnými novinami“*... Švihovský redaktorom nebude. Spytujem sa, prečo? Či preto, že je *„Čechoslovan“* už známy a vychádza sedem mesiacov. To je urážka. Nás redaktorov sa ani neopýtajú. Sme my tu novinársky papier, či čo? Navrhujem družstvo. My novinári ho prevezmeme. Odporúčam, aby sme v tomto zmysle poslali Sväzu memorandum...”

Prijíma sa. Ale je tu ešte jedna hrôza. „Že vraj Paulů má byť komandantom celej československej tlače v Rusku. Ten napuchnutý namyslenec!“

A ešte jedna hrôza: „Štefánik má byť arbitrom v spore Paulů contra Sväz. Nechceme Štefánika za arbitra! Aký arbiter? To by bolo krásne! Sám povedal, že mu je Paulů osobným priateľom, a popredku usudzuje, že vyčnieva o hlavu spomedzi ostatných. Nechceme Štefánika za sudcu!“

Prichádza Košík s Vladimírom Hurbanom a s peknou myšlienkou: založiť osobitný slovenský časopis. Celkom rozumne dôvodí:

„...dvaja Česi nás zacláňajú, a keď sa nám podávajú *„Slovenské hlasy“* ako príloha *„Čechoslovana“*, to nám i tieto podávajú Česi a pre Slovákov sa stanú českými hlasmi. Slovák k Čechovi nemá ešte dostatočnej dôvery a lepšie bude, keď osobitné *„Slovenské hlasy“* povedia, že chceme jednotu s Čechmi...”

„Nie, na nijaký prípad nie,“ protestujú Vondrák a Tuček, „to by bol separatizmus.“

„Zasa separatizmus,“ hnevám sa v duchu. „Všetky blchy, čo nosíme v košeliach, budú separatistické. Ako sa opovážime osobitné blchy nosiť? To je proti jednote.“

Tu zas dr. Hojo kričí odkiaľsi z Moskvy, že „nás Slovákov i tu v Rusku môžu viesť len takí Slováci, ktorí boli v Uhorsku uznaní za vodcov.“

No, reku, hneď si dáme doniesť Dulu. Ten doma musí rečniť, ako statočne bojujú Slováci za svojho milého kráľa a drahú uhorskú vlasť, aby *„popeluška slovenčina“* bola uznaná. Kým my tu musíme kričať, trúbiť, bubnovať, delami strieľať, aby sme presvedčili, že statočný boj za kráľa uhorského je nestatočnosť, vernosť k nemu nevernosť k našej veci, držanie prísahy necnosť a zrada cnosť. Tamtí doma sú zakríknutí. Vopchali sa do svojich dier. V nich mlčia a sa trasú. Práve preto naše slová tu nesmú sa pučiť od loajality. Nesmú byť podlé a okrúhle, ako nula, hotová zgúľať sa pod nohy Maďarom, aby ju odkopli a zahučali nám do tvári: *„Gyáva népnek nincs hazája!“*

Hoja, nie ti je dosť Štefánik...?

-

Ale mojou úlohou bolo písať a vzal som teda zasa zložené pero do ruky a písal som.

Bolo so mnou tak, ako v známej anglickej anekdote. Akýsi kupec v Anglicku, menom Ábel, dal si na firmu Ábel. Čítali to ako Ebel. Dal si Ebel. Čítali to ako Eibel. Dal si Eibel. Čítali to Ajbel.

Pochválil som Kyjev. Čítali to ako „Hanba Petrohradu“. Chválil som Petrohrad, čítali to ako „Dolu s Kyjevom“. Chválil som Pavlúva, čítali to ako atentát na Sväz. Chválil som Vondráka, bola to bomba na petrohradskú opozíciu. Videl som starého pána Düricha, chudého, so šedivými vlasmi a bradou, ako stál v hoteli „Praga“ sám, opustený, nik k nemu nepodišiel. Bolo mi úzko okolo srdca. Pozastavil som sa na honbe proti nemu, čítali to ako zradu proti československej veci. Chcel som byť šetrný oproti spolku Štúra, čítali to, že som gubernista. Hovoril som, že je osobitný slovenský časopis potrebný, hneď sa našli, čo to čítali: „Aha, separatizmus!“ Písal som, že Slováci chcú to a to, už to šlabikovali tak: „Samozvanci! Čo tí hovoria v mene národa?“

A keby som bol napísal, že v tomto nesúlade mi je jasné len to, že každý chce svojmu národu iba prospieť, len smery a metódy sú rozličné. I Dürich, i gubernisti i štúristi, i sväzisti i petrohradská opozícia chcú vymaniť národ spod politického područia Nemcov a Maďarov. No a že gubernisti by nás chceli do područia Rusov, to už radšej k Rusom, ako k Nemcom a Maďarom, a že i Rusko sa zmení, nebude vždy na čele cár-diktátor, bude ústava, hľa, už je дума, voľby atď... To by boli povedali: „Aký je to limonádový, sentimentálny, bezcharakterný novinár? Novinár musí prepichnúť každého svojím perom, kto nesúhlasí s jeho presvedčením. Musí byť jeden plán, jeden smer! A toto? Hotový cárista, černosotenec!“

Zhrozil som sa a nenapísal podobný článok. Vyšiel mi spod pera tento epigram:

*Čože je to za robota?
Jeden čihí, druhý hota.
K oju, k oju, kone čierne:
prasknú uzdy, prasknú šterve,
a to ešte v časy také,
keď je po osi voz v mláke,
a to v takom okamžiku,
keď je národ na vozíku.
Nie je na to statok statkom,
aby, vždycky hádzal zadkom.*

Ale ani tu som nemal pravdy. Národohospodársky možno, ale politicky rozhodne nie.

Len tráva rastie potichu. Aspoň my ľudia to nepočujeme. Ale ona je na to, aby ju pokosili. Keď sa dom stavia, cieľ je jeden: postaviť dom, aby stál. Čo pri takomto stavaní kriku, lomozu, svárov! A práve v tomto kriku, lomoze a svároch je súlad stavebného procesu.

Prišiel teda filozof a povedal:

„Demokrace, toť diskuse.“

Toto je pravda. Ale i ja mám pravdu, keď poviem, že to my po anglicky čítame takto:

„Vadíme sa, to je demokracia.“

-

Nechajme demokraciu, nech dišputuje, a kým sa „páni“ vadia, radšej pripomeniem humoresku, ktorá sa so mnou prihodila. Je stará, ale pre mňa bola vtedy nová. Škoda, že bude zasa reč o topánkach a kepeni. Nemôžem zato. Popri národných otázkach sú vždy i také všedné a životné otázky, ako: čo si obuť a čím sa odieť?

V Rusku sme svätievali všetky duplované sviatky duplované: naše a ruské. Na Sibíri roku 1915 som, ako známo, oslávil naše Vianoce „extraguľášom“ za 15 kopejok a erárnou teplou vodou s jedným zemiačkom pre dvanástich — zdarma. Na pravoslávne Vianoce nám dali pôstnu rybaciú polievku, ktorá iba smrdela rybou.

Roku 1916 zastihli ma Vianoce v Kyjeve. Naše Vianoce boli i tu pre mňa smutné. Nik si ich nevšimol. Lial sa dážď. Prišiel som z redakcie okolo štvrtej popoludní. Izba nekúrená. Sadol som si k stolu a pozeral von oblokom tak, ako sa často pozerá v myšlienkach — do sveta. Mrkalo. Pred oblokom sa černeli pokrivené konáre stromov v neďalekom sade. Naproti za sadom v jednom z oblokov vysokého domu svietila lampa, pod ňou čosi bieleho, prikrytý stolík, okolo neho neurčité, bledé škvrny, tváre. V mojej izbe ticho, len v susednej náš domáci pán kedy-tedy klepol sčítacím strojom a kvapky dažďa na oblok. Lampu som ani nezapálil. Lahol som si na posteľ a žiadalo sa mi prespať celý Štedrý večer.

O trinásť dní pozdejšie ruské Vianoce počali sa tiež chmúrne, ale nakoniec ma rozveselili.

V Kyjeve sme mali mnoho ruských Čechov, ktorí boli pravoslávni, a keď i neboli, svätili s Rusmi. Niektorí z nich nezabudli v tento krásny večer na svojich opustených, domácej viery držiacich sa krajanov.

Mňa pozvali na večeru do Červených a v prvý sviatok na obed

do Živockých.

Práve som ležal. Nie od choroby, ani nie z lenivosti a ani som nedospával prebdelú noc. Príčina bola v topánkach.

Jaroslav Hašek, humorista, chodieval tiež do redakcie „Čechoslovana“, ale obyčajne v noci, aby si vystrel údy na niektorom redakčnom stolíku a zložil svoju hlavu na nejaký balík novín, akých sa tam dosť povalovalo. Zriedka sme sa stretli s ním. Hovorili o ňom, že pije a robí škandále po krčmách, ale že píše znamenité, veselé rozprávky. Nevie, čo sa mohlo stať, v jeden čas sme ho vídali v redakcii i cez deň. Chodil vo vojenských šatách s bledou, nafúknutou tvárou, s malými očkami nad okrúhlymi lícami; bola to tvár taká akási ženská, na ktorej chlpy nerastú, ja aspoň som mal taký dojem. Každému, kto sedel alebo prišiel do miestnosti, hľadel na nohy. Bagandže mal zlé. Zdalo sa mi, že z jedného kýva na mňa veľkým prstom.

„Ty, brat, ty máš ešte jedny topánky,“ chytil ma raz.

„Ako vieš?“

„Včera si bol v bagandžoch, a dnes máš civilné.“

„Pravda.“

„Ja by som si tie bagandže kúpil.“

„Dobre.“

Tak moje šnurovacie veľké topánky, čo mi daroval rakúsky Červený kríž v Berezovke za Bajkalom, na ktoré som si vo Voroneži nechcel kúpiť galoše, hoci mi skoro len pod tou podmienkou dávali izbu, prešli do majetku Haška.

Bola to odo mňa ľahkomyselnosť. Nie preto, že som mohol vedieť, že od Haška nedostanem kopejky, to som konečne i vedel, ale preto, že ako bývalý vojak nemyslel som na rezervu. Život je boj a v tomto boji sa i topánky derú. Mal som už len jedny a prišiel čas, že som si ich musel dať opraviť.

Odniesla ich naša stará obsluhovačka Šúra, vždy so šatkou na hlave, zakrútená, ako by ju zuby boleli, s vlniakom na pleciah, taká Polonemka, Polomaloruska, Polopoľka, ani v jednej reči sa

nemohla poriadne vysloviť, ale úctivá, v službách ochotná, ako sa vravieva.

Mohol som si kúpiť nové, ale to by ma bolo stálo zo 30 rubľov. Mohol som mať i lacnejšie, ale to by bol musel stáť aspoň deň vo chvoste za „kartočkou“ na topánky a druhý deň už s „kartočkou“ zasa vo chvoste za topánkami. Aby som sa nanivoč nedoniesol, mohol som si 30 rubľov i požičať. Možno, že by mi ich bol požičal Živocký, ale možno i nie. Možno, že by mi bol dal „foršus“ Švihovský, ale možno, že i nie. Jožo Gregor by mi ich iste bol dal, ale nemal. Vždy bolo tak, že najradšej dávajú tí, čo nič nemajú. V týchto okolnostiach videlo sa mi najjednoduchším a najlacnejším ľahnúť si do postele a v nej vyčkať, kým mi „sapožnik“ neopraví boty.

Ležal som deň. Topánky nedoniesli. Poznajúc ruskú rýchlosť, nevšímave čakal som, že na druhý, keď nie na druhý, tak na tretí budú topánky tu. Na štvrtý mala byť večera, na piaty obed. Času dosť.

Na tretí som sa znepokojil.

„Nože, Súra, zabehnite k Fomovi, aby mi tie topánky poslal.“

Šúra šla, ale len pred večerom mi zvestovala, že topánky nedoniesla.

„Tu je vašich osem rubľov,“ povedala akosi zmätene.

„Nechajte. Pôjdete teda zajtra ráno pre ne.“

„Foma hovorí, že topánky skapali,“ zašeptala chripľave a zdĺhavo smrkla na jednu dierku tak, že sa jej nos skrčil. „Foma vraví, že ich opravil a dal chlapcovi, aby ich zaniesol. Ani topánok, ani chlapca niet.“

„Pre Boha! Kam ich zaniesol chlapec?“

„Ved' vravím: aj chlapec sa stratil.“

„S topánkami?“

„S topánkami.“

„Krádež!“ vykrikol som a skočil s postele. „Hneď sa oblečiem a idem sám. Zavediete ma.“

Ale som si hneď zasa sadol. V punčochách nepôjdem. Chvíľku som premýšľal a opätovne skočil. Prešiel som ku kasni, otvoril ju v nádeji, že sa stane zázrak. Viseli tam Hráškom darované letné pásikované šaty, visel tam aj Ivanom Daxnerom vo Voroneži mne obetovaný zimný, tuhobelasý oblek. Videl som sa v pudle, tak sa leskol. Bola tam ešte i rakúska vojenská blúza, ale za Pána Boha, za milého Pána Boha, za Krista Ježiša Pána a Spasiteľa nebolo tam ani papúč.

„Viete čo, Súra,“ povedal som energicky, zatvárajúc kasňu, „chodte ešte raz a povedzte, že podľa práva a zákona na celom svete, teda i v Rusku, *„sapožnik“* je za moje topánky zodpovedný. Alebo topánky, alebo dvadsať rubľov škody.“

Odišla. V rozčúlení som do polnoci nemohol zaspáť a po polnoci sa mi vo sne zdalo, že behám bosý po Kreščatiku.

Ráno prišla Šúra.

„Ani počuť nechce. On má vraj škodu, a nie *„gospodin doktor“*. Jeho bol vraj materiál a aj práca mu prepadá. To je osem rubľov... Vy, *„gospodin doktor“*, máte vraj svoju škodu znášať a on svoju. To je, hovorí, po kresťansky.“

„Po kresťansky je: nekradnúť!“ zahrmel som na Šúru. „Ja nemusím ani veriť, že chlapec stratil topánky... Čerta! Váš *„sapožnik“* ich ukradol a prepil. Zlodej akýsi! Hneď idem k *„mirovomu“*, on mu ukáže!“

Lenže chod' k „mirovomu“ bez topánok.

„Šúra! Chodte k nemu ešte raz a povedzte mu, že ho dám zavrieť, ak mi topánky nepošle.“

Čakal som netrpezlivo. Šúra sa vrátila okolo jednej popoludní.

„Keď *„mirovvoj“* rozkáže, vraj zaplatí, inak nie. Ale i pán nech zaplatí jeho škodu.“

Rozprestrel som ruky a spustil v rezignácii:

„S durakom ničeho nepodelaješ!“

„Imenno,“ zachytila Šúra.

„Zbojník! Hneď sa oblečiem a pôjdem sám.“

Ale nech sa ti už raz páči — prejdeš i bosý po blate a vode... A ten Jožo tiež vždy krky láme, len domov nepríde. Kde trčí? Zasa zavesil sa niekomu na pazuchu alebo opätkami búcha v „Prage“... Požičal by mi svojich bagandžov. Mohol by aj on zájsť k tomu lúpežníkovi... Čo s takouto sprostou babou? Ľahko s ňou vybabre taký prebíjaný šuster.

Nikdy som si nemyslel, že môže byť človek taký bezbranný, taký úbohý bez obuvi. Nikdy by som nebol veril, že jedny mizerné topánky môžu urobiť človeka šťastným. Keby tak táto mrzká, hlúpa Šúra teraz držala moje topánky v rukách, vybozkával by som ju. Ved' bozk by bol znamenal ruský Štedrý večer u Červených, pôstnu polievku, kašu, ryby, jablká-myšianky, čaj, viržinky, pivo, dobrú spoločnosť s Dýmom, Žďárskym, Jožom Gregorom, a na druhý deň u Živockých paradny obed, najprv zákusky: sviňacinu, šunku, víno a potom skutočné jedenie s polievkou, nejakým tým zajačkom a „sladkým“, čiernou kávou... Domáca pani, rodená Srbka, by hrala na klavíri ruské romance, a kým by sme my spievali, podával by sa zasa čaj, koláčiky, torty, orechy...

Spasiteľné bozky vystali. Šúra stála predo mnou bez topánok. Srdce mi stískalo a tupo som hľadel na babu s hlavou vlniakom obkrútenou, širokými bokmi, hrubými nohami, na súkenné papuče s remennou podošvou, s rozťahanými „cúgmi“ a ušami na nich.

Hop...! A čo, keby mi tak Šúra požičala svoje nedel'ňajšie topánky. Možno, že by mi boli dobré... Ved' sú to nožiská dedinské, sedliacke, ako sa u nás hovorí, „čapty“.

„Šúročka,“ počal som nežne, „pôjdete dnes do kostola?“

„Akože.“

„A zajtra?“

„Akože.“

„A za čo by ste zostali doma?“

„V peniazoch?“

„V peniazoch.“

„Tak za päť rubľov by sa ani nehla.“

„A čo si vy na sviatok obúvate?“

„Čižmy.“

„Ukážte.“

Doniesla ich. Pekné čižmy. Skoro celkom nové. Tvrdé, lesklé sáry, parádna harmonika na nich, dobré, nie veľmi hrubé podošvy, na opätkoch miesto podkovičiek guma, také popanštené, mestské, ani nesmrdeli.

„Požičiate mi ich...? Vy ste i tak vinovatá. Vy ste zanesli moje topánky k Fomovi.“

Šúra sa rozchichotala, až sa jej plecia triasli a brucho skácalo. Pár očných zubov sa zabelelo v jej prázdnych, otvorených ústach.

„Dám vám rubel’.“

„Teda spolu šesť aj so zajtrajškom.“

„Dobre.“

Ale čižmy nedajbože obuť. V harmonike sa mi noha zastavovala.

„Nakrivo obúvate,“ poučala Šúra.

Narovnal som si nohu, chytil čižmu za obe uši a šup do diery. Päta len nepustila. Šúra obskakovala okolo mňa a radila mi so smiechom:

„Obúvate pravú do ľavej.“

„Nesmejte sa, Šúra. Viem, čo sú čižmy. Už ako chlapec som nosil poľské nohavice s čižmami. Vyzul som čižmu a praštil ňou o zem.“

„Šúra! Dolu papuče! Vy ste vinovatá. Oprobujem tie.“

Papuče mi boli dobré. Spustené nohavice celkom krásne zakrývali vyťahané „cúgy“. Zaprášené nosy papúč sme očistili, vyleštli. Bolo vidieť, že kedysi boli lakové.

„Len nohavice nebudem smieť veľmi vyťahovať. Nohy dáme pod stoličku do kríža, postavíme si nohy na prsty, ani čert nezbadá“, rozmýšľal som, kochajúc sa v nich.

„Šúročka, milá, požičiate mi ich?“

Milá Šúročka mi ich požičala. Šli sme najsamprv k obuvníkovi Fomovi.

Boli štyri. Uličné lampy už horeli. Okolo ich svetiel okrúhle

tienidlá riedkej žltej hmly. Dlažby sa lesklý ako leštené topánky. V obchodoch už hasili a zavierali. Našli sme sa v špinavom, zablatenom dvore a popri stene prišli k nízkym dreveným dverám. Šúra zabúchala, potriasla kľučkou, oprela sa plecom do dverí, potisla, ale dvere nepustili. Zavreté.

„Môžeme do Troch kráľov klopať,“ povedala.

Chcela ma tým ohromiť, ale ja som sa celkom dobre cítil v jej papučiach. Boli mäkké, teplé, pohodlné. Vyňal som dva ruble.

„Tu máte, Šúročka. Po Troch kráľoch vám papuče vrátim,“ a už som sa i driapal z Krutého spusku na vrštek, odtiaľ na Kreščatik, z Kreščatika Funduklejevskou na Vladimírsku pomaly k Červeným...

-

Nešťastie nechodí samo ani v Rusku. Bieda za biedou stojí tu, ako staré ženy v „očeredi“. Odbavíš jednu, prichádza druhá, tretia.

Po topánkach, ktoré mi „sapožnik“ ukradol, miesto toho, aby ich bol opravil, a len-len že som za to nemusel ešte platiť odškodné za podošvy a prácu, prišiel rad i na môj drahocenný kabát.

Krátky, milý zimníček, ktorý som doma nosieval do voza na dedinu. Ešte som sa mrzel na ženu, že mi neposlala dlhý, mestský. Ale som sa uspokojil a nakoniec bol rád, že som mohol zhodiť svoj červenkastý „križiacky“ kepeň, rozpustený na raglán, v ktorom som bol ako Rakúšan, kdežto som chcel silou-mocou byť ako Rus.

Rusi sú najzimomravejší národ. Tu sa musí každý podobať na medveďa, aby mu bolo teplo. Ani v Kyjeve to nešlo bez šuby, podšitej nejakou kožušinou. Dal som si teda prišit' aspoň karakulový golier a kúpil čiernu karakulovú čiapku. K tomu mal som už nové topánky a galoše, obrovské rukavičky, krátku fajočku do úst a aj klapne na uši, pri čiapke ináče celkom nepotrebné. Kto si ma všimol, nebol by povedal, že som to ja, spoluredaktor slovenskej časti svetopovestného „Čechoslovana“. Skôr by bol tvrdil, že som nejaký bankový direktor, keď i z chudobnejšej banky, ktorému síce nestačí na kožušinové futro a dlhú bundu, ale stačí na kožušinový

golier a aspoň krátky, po kolená zimník.

I miestnosť, kam sme chodievali, bola panská: Hotel Praga. Prichádzali sme sem, pravda, len na kávu. Na obed alebo večeru šli sme len vtedy, keď nás niekto zavolať, ak sľúbil, že i zaplatí, čo sa stávalo veľmi zriedka. Sami od seba sme si trúfali len kedy-tedy po dvadsiatom v mesiaci, keď sme dostali plat, tak raz, dva razy, na boršč s kyslou smotanou, na kotlety s praženými zemiačkami a mrkvou, na sudaka alebo na nejaký ministerský šnicel'.

Veľká, jasná sieň s ohromnými oblokmi na Vladimírksu ulicu, so záclonami, plyšovými kanapkami pri stenách, stolíkmi bielo prikrytými s elektrickými lampôčkami. Veľký luster. Čisto, príjemne, teplo. Keď som vchádzal, vše som si mimovoľne nahmatol peňaženku, či ju mám pri sebe, aby som mohol i zaplatiť, čo strovim, napravil si golier, nákrčník, pozrel si na ruky, či ich nemám špinavé, so smútkom za nechtami, a pomyslel si, že som sa dnes nekúpil. Také jemné obecenstvo, distinguované, tiché. Hovorilo skoro šeptom, ako by konšpirovalo alebo očakávalo prinajmenej samého hosudara. Len domáci Česi sa voľne pohybovali, pili svoje pivo, politizovali, šach hrali, a čo ťa myklo už na tichosť naučeného, bolo ich hlasité „šech!“, „šach!“ a ešte hlasitejší „mat!“, hrkot zväľaných figúrok, ich hrmotné stávanie, klepanie skáčúceho koníka a kedy-tedy malá dišputa, smiech nad zlým krokom.

Obsluhovali nás Lotyšky. Všetko driečne, mladé a, ako sa vravelo, nedotknuteľné dievčatá, ale veselé a vždy usmiate, okrem najkrajšej, ktorá mala vlasy ako slama, s bielou tvárou. Táto „biela labuť“ vždy chodila vážna a akási ustarostená.

Sem sme teda chodievali a pri káve zaujímali naše redakčné stanoviská k rozličným otázkam. Otázok bolo mnoho, preto sa i často sedávalo v „Prage“ a pilo toľko kávy. My sme obyčajne mali problémy už riešené, keď si vedúci činitelia ešte na nich lámali hlavy. Neprišli sa nás opýtať, a preto sa veci často ináč riešili, ako sme si to my predstavovali. Aby sme sa utíšili, šli sme zasa len na kávu. Tak sa stalo, že sme viacej sedávali v kaviarni, ako v

redakcii.

Spočiatku som sedával vo svojom krátkom zimníčku, totižto najprv v ňom, a keď mi bolo teplo, tak na ňom alebo vedľa neho, aby mi neušiel. Prehodil som si ho na operadlo stoličky a oprel sa oň, ako o verného druha, alebo aspoň ruku položil na jeho vatované plece, niekedy som si vzal jeho rukáv do ruky, len aby cudzia ruka nevošla do rukáva. Nič strašného, však? Len skrytá nedôvera oproti svetu.

Ale Rusi sú v niektorom ohľade veľmi delikátni. Podá ti ruku taký Rus — rozumie sa, strhne rukavičku. Náš občan ti podá rukavičku, i keby bola boxerská. Ide po dlažbe taký delikátny Rus a ani si nezapíska, ani nezanôti, ako u nás — rovno do uší, že sa strhneš. Rus fúka dym cigarety nad hlavu a dym rozháňa rukami, aby ťa nedusil; u nás vyfukujú najsmradľavejší dym akurát pod nos a do očí, že zaplačeš. Nám v „Solovcovskom“ divadle nechceli veriť, že máme lístky na prvé miesto v parteri, lebo sme neboli v čiernom a Jožo Gregor sa priveľmi opieral na svoje lakte o zábradlie, nadstavujúc dlane za uši, aby lepšie počul. Chodiť v zimníčku do elegantnej kaviarne a jedálne sa tiež nesvedčilo. Videl som, že si hostia nechávali kabáty v predizbe na vešiakoch, i galoše si vyzuli a tak vchádzali, ale moja nedôvera aká bola tichá, taká bola veľká.

Ktosi ma i upozornil:

„Môžu to brať ako urážku, ako čo by sem chodili ľudia, čo nemajú svojich kabátov.“

„Títo majú, ale tí von nie,“ namietal som.

„V Rusku majú všetci. Videl si ty Rusa bez zimného kabáta?“

Pozrel som cez oblok na ulicu. Skutočne. Ako čo by menažeriu divých zverov boli vypustili. Tam líška, tam medveď, tam divý baran, zajac, mačka a čo ja viem. Papachy ako pol chalupy. Ešte i galoše u dám boli srstnaté.

Od tých čias som si nechával svoj zimníček na klinci. Čiapku s rukavičkami som mu vstrčil do vrecka i s klapňami na uši, fajočku z neho vytiahol, galoše pekne-krásne zobul. Ale z opatrnosti som si

ho vše zavesil k nejakej šube s panským futrom. Myslel som si, že ak má dostať niektorý zimník nohy, to ich skôr dostane šuba kožušinou podšitá, a nie môj vatou futrovaný kabátik. No i pri tejto opatrnosti vychádzal som často z kaviarne do predizby a pozeral, či je zimníček pri šube; ak šuby už nebolo, prevesil som ho ku inej kvôli lepšej spoločnosti a istote. Zimníček visel skromne a ticho, ani sa nepohol. Uspokojený vracal som sa. Po čase mi už ani neprišlo na um, keď som ho nachádzal medzi ostatnými kabátmi. Zdalo sa mi celkom prirodzeným, že keď som ho raz zavesil, musí i visieť.

Ale raz mi zamihali oči: kabát nevisel na tom klinci, na ktorý som ho zavesil. Nevisel ani na druhom, ani na treťom, ani na tridsiatom. Mráz mi prešiel po chrbte. Počal som prevracať všetky kabáty, či pod niektorým nebude. Nikde. Ohmatal som vešiaky desať ráz. Nič. Pozrel na dlážku, či nepadol s klinca? Nie. Neviem prečo, myslím v zúfalstve, zodvihol som oči k povale, či azda nevylietol a nevisí na lampe? Na chvíľku som sa potešil tým, že sa mi to azda len sníva, a hneď sa zobudím v zimníku. Ale Jožo Gregor tam stál obďaleč vo svojej životnej veľkosti a kašľal tak hlasite, že to nemohol byť sen. Čakal na mňa. Premeral som ho očami, či si zo žartu neobliekol môj kabát. Bol oblečený v strakavom prechodnom s gombičkami-invalidkami. Vrátil som sa do siene, kde som sedel, či je kabát nie tam, hoci som vedel iste, že som si ho zoblíkol a zavesil. V sieni, pravda, ani chlpa po ňom. Ani na hostoch nebol. Stratil sa. Zmizol. Ukradli mi ho i s čiapkou, s rukavičkami a klapňami na uši. Bol som zasa holý, ako kedysi na Sibíri. Nový Akakij Akakijevič.

Blyslo mi mysl'ou, že už keď som šiel do „Pragy“, mi zima líca sťahovala, uši mrzli a nos sa mi lepil. Bol aspoň dvadsaťstupňový mráz. Na námestiach horeli vatry a dym sa valil, kde-tu blčali rozžiarené veľké železné pece.

A chýlilo sa k večeru. Mráz len pribral na sile...

Stál som v predizbe, ako čo by som bol tiež primrzol. I reč mi zamrzla. Nedajbože slova vypustiť z úst.

„Čo stojíš? Pod' už!“ náhlil Jožo.

„Kabát mi odvialo,“ vyblábotal som po dlhej pauze.

„Ale čo!“

„Odvialo.“

„Dobre si pozrel?“ počal sa prehádzať v kabátoch.

„Dobre. Ani nepozerať. Už je tak. Len to mi je divné, pozri, aké krásne šuby tu visia... Líška, hen bobrová, tam skunks... Akurát môj ti vezme.“

Jožo, dobrá duša, ma počal potešovať, že to bude iste len mýlka. Vráti sa, kto vzal, keď zbadá omyl, odovzdá... I hotelier Mencer je zodpovedný. Musí kabát nahradiť.

„Ale do tej zimy takto nemôžeš. Prebehnem pre tvoj križiacky mantel'. Ty tu počkaj. I tak musíš. Až hostia odídu a kabát zvýši, bude tvoj.“

Zadržal som ho, hodiac rukou:

„Neustávaj sa.“

Predsieňou prešiel Živocký. Vysoký na dva a široký na jeden meter. Za ním šiel Mencer, nájomník hotelu Praga. Nízky, tučný, bruchatý, nesialhal Živockému ani po pleciah. Zbadali, že stojíme v predizbe, ako čo by sme sa o niečom radili a nevedeli si rady. Môj nos bol akiste dlhší ako obyčajne, brada mi spadla na kravatu, medzi obočím stĺpik a na čele všetkých sedem vrások. Jožo pozeral na mňa s útrpnosťou. Chytil Mencera pod pazuchu a dobromyseľne mu počal vykladať, že má v šatni neporiadok, že tak a tak, kabát ukradli a tuto, doktor, nemôže odísť. Treba sa mu bude postarať o nejaký kabát.

Mencer frkol nosom. To znamenalo smiech, a taký smiech, vieme, čo značí. Znamená: Komu ukradli kabát? Vám, či mne? Mne nie, ale vám, teda, prosím, bude vašou starosťou hľadať zlodca. Vám sa stratil kabát, či mne? Vám. Už i príslovie hovorí, že kto si stratil, nech si hľadá. Vy nemáte kabát, či ja? Vy. Vaša starosť.

„Vy ste zodpovedný zaň,“ podotkol som, „u vás sa krádež stala. Vo vašej šatni.“

„Ľutujem,“ opáčil Mencer nemilosrdne, „ale ukradnú vám v mojej jedálni hodinky, môžem byť ja zodpovedný...?“

„To je iné. Hodinky boli v mojom vrecku...“

„Povedzme, že ste si ich vyložili na stolík...“

Bola by sa vyvinula právnická dišputa, ktorá by bola potrvála možno i do rána, keby sa nebol zamiešal pán Živocký.

„Ja mám líščiu bundu, požičiam vám ju, kým zakončíte svoj proces.“

Pozrel som na obra. Do dvoch metrov chybovalo mi len 26 cm. Čo sa šírky týče, povedzme 10.

„I pinč vám požičiam,“ pokračoval veselo pán Živocký.

Odvrátil som sa od cynického Mencera, zakončil dišputu a dal svoju ruku do medvedích rúk Živockého na znak prijatia oferty a vďaky. Na srdci sa mi trošku obľahčilo. Predsa sa len nájdú dobrí ľudia.

Dlho sme čakali, kým doniesli bundu a pinč. Pinč bol už trošku zelenkavej farby, stuhy na okraji zamastené, kde-tu zahojená jazva z predošlých bojov a vrásky predošlého búrneho žitia, ale stál mi dobre, či som ho posotil do tyla, či pritiahol k nosu. Bunda bola veľká. Siahala mi po členky. Možnože som ňou i chodník zametal, ale to nebolo isté: neobzeral som sa. Isté bolo, že som si konce nôh nevidel, ale nehľadel som. Plecia mi zvisli ku lakťom, ruky sa mi končili niekde nižšie lakťov a boky som si mohol krídlami duplovane chrániť. Zárez na chrbte počínal sa kdesi pod mojimi kolenami. Ničevo! Bolo aspoň teplo.

Jožo chválil, aký som pán. Živocký sa sprvoti skoro zašiel od smiechu, ale potom celkom vážne povedal:

„Ani som nevedel, že je ešte taká dobrá.“

Večer sme šli do kaviarne na Fundeklejevskú s úmyslom, že o ôsmej pôjdeme do divadla.

Pri elektrickej lampe ma „gorodovoj“ zastavil.

„Kuda?“

„Počemu?“

„Kuda?“ zopakoval otázku, neodpovedajúc na moju.

Príčina bola teda vážna.

„V kofejnu... Počemu?“ zopakoval som otázku i ja, nech vie i policajt, že je to nielen tak ľuďí pristavovať.

„Kde vy vziali vot etu šubu?“

„Kakoje vam dielo?“

„Idite so mnoj.“

Jožo počal vysvetľovať. Živocký ho zastavil, odtisnúc ho jednou rukou, druhou odstránil policajta, odvrknúc mu z vysoka, chladno a krátko:

„Šuba moja. Pajďom!“

Nech nie Živocký, na moj' dušu, ešte ma zavrú, že som bundu ukradol.

Kto má škodu, o posmech nech sa nestará. V kaviarni ma čakalo ešte jedno prekvapenie. Keď som bundu vyzliekol, bol som ako mladá líška. Všetka srst' starej líšky mi zostala na kabáte. Len-len že som neodbehol na štyroch. Za tri dni som ju nemohol skefovať...

-

Zima sa pomaly končila. Čas bol premenlivý. Raz desať stupňov mrazu so štiplavým severákom v slnečnom dni, druhý raz odmäk a desať stupňov tepla. Na starý, zožltnutý sneh nachumelilo nového snehu. Sanica sa obnovila. Zametači s lopatami sa zasa vyrojili a ulice boli plné cvengu. Nie nadlho. Zafúkol južný vietor, slniečko, odmäk. Sane zamenili kočmi. Cesta zvodnatela. Snehové kopy vedľa dlažieb zasa očerneli a zo dňa na deň boli nižšie. Už bolo vidno chodcov z jednej strany na druhú.

Prišlo Jozefa. Neusmieval sa, ako doma v tento čas. Ležal a kašľal. Mal nádchu a zapálenie hrdla. Proti zvýšenej teplote prikladali mu studené obkladky a on vreštal na celý Kyjev.

Slovom, zápas ostražite, ale iste prichodiacej jari s urputnou a pred agóniou zúriacou zimou.

Borba v prírode. Borba medzi ľuďmi. V Petrohrade vypukla revolúcia. Noviny písali, že Rusi zaujali Petrohrad od Nemcov, ktorí

vraj tam robili neporiadky, aby vyvolali revolúciu a aby potom mohli uzavierať osobitný mier s Ruskom. Ale zvíťazili Rusi. Petrohrad je v rukách revolucionárov.

V Kyjeve pri jarných potôčkoch červené prúdy ľudí. Pri miznúcom snehu červená farba, ani čo by boli všetci rozkvitli. Manifestovalo sa. Ukrajinci, Poliaci, Židia, s krikom, hudbou, spevom, nápismi. Mítingy. Reči. „Da zdravstvujet svobodnaja Rossija!“ Na stenách a plotoch samé „vozvania“, rezolúcie, pozdravy, memorandá. „Vremennoje praviteľstvo“ s profesorom Miliukovom.

I u nás stíhala porada poradu, schôdzka naháňala schôdzku. Ako keď sa deti hrajú na naháňačku. Raz ten, raz ten chytil. Raz funkcionári Sväzu, raz zbor jeho spolupracovníkov, raz tajná čierna ruka, raz Sväz novinárov, raz Slováci, raz Poliaci, raz dôverná stolová spoločnosť.

Štefánik, urobiac plán na zriadenie odboru Československej národnej rady v Rusku, odišiel do Rumunska a označil za plnomocníka B. Čermáka.

Miesto jednej Národnej rady mali sme Sväz československých spolkov, Sbor sväzových spolupracovníkov, Dürichovu Národnú radu, Čermákovu dočasnú kanceláriu Odboru Národnej rady a rozličné zajatecké väčšie i menšie tábory so svojou autonómnou vôľou.

Miliukov sa mohol škrabať za uchom.

Štefánik žiadal od neho uznanie Československej národnej rady v čele s profesorom Masarykom a jej Odboru v Rusku, Dürich žiadal uznanie svojej Rady, Vondrák, predseda Sväzu československých spolkov v Rusku, pozdravil Miliukova v mene tohoto Sväzu a žiadal, aby bol vzkriesený Sväz so starými právami oslobodzovať verných Čechov a Slovákov zo zajatia, umiestňovať ich v dielňach pre obranu a prijímať dobrovoľníkov na front a aby za zástupcu a organizátora národa v Rusku bol pokladaný Sväz, t. j. žiadal všetky tie práva, ktoré mu Kyjevský zápis vzal. Zbor spolupracovníkov Sväzu bol proti svojim pánom šéfom a na búrlivej schôdzke sa

uzniesol, že treba poslať Miliukovi telegram, aby uznal za jediného a hlavného politického zástupcu Československého národa Československú národnú radu s Masarykom na čele, potvrdil v Rusku zriadený Odbor podľa návrhu Štefánikovho, ako i aby definitívne odstránil Dürichovu Národnú radu. Rozličné zajatecké tábory tiež zbili hlavy dovedna a posielali svoje rezolúcie na adresu ministra zahraničných vecí.

Miliukov odhrňal telegramy a hovoril:

„Až príde Masaryk... Vyčkáme, čo povie zjazd.“

Ale i profesor Masaryk stál v tejto papierovej chumelici. Nevydržal a odtelegrafoval, že príde a do tých čias žiada svornosť i od Vondráka, i od Pavlůva, i od Čermáka. Telegrafuje i Miliukovi, že je Dürich vylúčený z Národnej rady a pozdravuje i

„skvelú ruskú revolúciu, ktorá znamená poriadok a víťazstvo... Oslobodenie Česka so Slovenskom uskutočnené bude obrozeným Ruskom... Slobodné Rusko je najstrašnejším úderom prusianizmu... Slobodné Rusko znamená smrť Rakúsko-Uhorska, tohoto pokryteckého a zradného nepriateľa Slovanov. Slobodné Rusko znamená upevnenie Dohody...“

Miliukov ďakuje.

Zjazd sa chystá a schôdzky zúria. Dohovory, pred-porady, porady. Spievam si v redakcii: „Zas schůze, schůze, schůze, o schůze není nouze.“

Šiesteho mája je slávnostné otvorenie.

Vynáša sa rezolúcia, že

„Československá národná rada s profesorom T. G. Masarykom je najvyšším orgánom československého národného politického boja a je preto povinnosťou každého Čecha a Slováka jej vedeniu sa podrobiť. Toto uznesenie zjazdu nech je oznámené dočasnej ruskej

vláde a príslušným úradom.“

Zjazd pozdravuje Miliukova, Miliukov zjazd.

Zjazd pozdravuje i Slovensko i Slovákov vo vlasti, a to má byť tiež oznámené v novinách... Letáčky budú rozhodené z aeroplánov po Slovensku. Máme sa postarať o publikovanie. Slovenské hlasy prejdú do Petrohradu ako osobitný časopis.

Nakoniec spoločné fotografovanie a rozchod.

Každá idea je pekná, ale keď ju ľudia počnú vykonávať, od špinavých ľudských rúk sa vždy zašpiní. Nevie chodiť po zemi, medzi ľuďmi vo svojej myslenej kráse. Zvrhne sa, zopsuje.

Ruská sloboda!

Je to už tak, že je vždy neporiadok, keď sa robí poriadok. My sme našu malú chyžu vymietli, náradie rozložili a povedali, kto je pánom v dome. Dürichova Národná rada bola na smetisku, jeho len-len že nedal arešтоваť niekdajší šepkár Priklonskij. Predbežne bol poriadok. Ale Rusko? To bol trošku väčší „kvartýr“, ako náš, a trošku väčší neporiadok. K tomu ešte i slúžky manifestovali. Uzavreli, že budú len šesť hodín pracovať, dva razy do týždňa vychádzať a hostí prijímať tak, ako ich páni. Vojaci počali fajčiť na prechádzkach a prestávali pozdravovať svojich predstavených, a keď, nuž len tak, aby bolo, ležérne, bez zdrepenenia, s cigaretou v ruke, ba i v ústach. Niektorí dôstojníci ich pristavovali a rozčúlene vytýkali nedbalosť a neúctu k vyšším, iní hádzali rukami: „Naplevať!“

„Smirno!“ zareval raz akýsi dôstojník na vojačka, ktorý prešiel bez pozdravu s cigaretou v ústach. Vojak sa zastavil. „Kúriť môžeš, ale mňa, ako staršieho, uctiť musíš.“

Zamiešal sa milicionár, že vojakovi neslobodno tykať, ale dôstojník ho okríkol:

„Nemiešaj sa do našich vecí!“

Revolučný milicionár bol, pravda, na to, aby robil poriadok a, filozofujúc o práve na rovnosť, už-už chcel chytiť dôstojníka, že ho uväzní. Ale vojačik stojí „smirno“, cigaretu odhodil, salutuje a

hovorí:

„Gospodin oficer, razriešite jemu dať po mordie, potomu, što on vmiešivajetsia v naše diela...“

To ešte vtedy víťazila tradícia a starý poriadok.

Nestačili agáty rozkvitnúť, a noviny počali písať o „razstroji“ v armáde a anarchii v kraji. Miesto jednej vlády boli dve: „Vremennoje praviteľstvo“ a „Soviet rabočich i soldatskich deputatov“. Nemohli sa dorozumieť. Jedna druhej robili prekážky. Heslo: „Vojna do pobiediteľnago konca“ bolo zakríknuté „mirom“. Lenin, ako neviditeľný cholerový bacil, kadiaľ prešiel, všade bola mŕtvola doterajšej ustanovizne, rozvrat v elementárnych pojmoch, v zmýšľaní. Nijaké Rusko, nijaké „gosudarstvo“, nijaká vláda, nijaká rodina, nijaký majetok, nijaký nacionalizmus, nijaké víťazstvo, nijaká česť, ale mier, mier, mier „vo što by to ni stalo“. „Grabi nagrabennoje!“ Hranie na najspodnejších ľudských pudoch. Buď zverom!

Miliukov z ministerstva odišiel.

Na frontoch nastupovali Taliani, Francúzi, Angličania. Len ruský front mlčal a stál. Ale keby bol len mlčal a stál, bolo by bývalo ešte ako-tak. Rusi strieľali na tých, ktorí boli ochotní nastupovať. Bratříčkovali sa s Nemcami, obchodovali s nimi v zákopoch, hromadne opúšťali front a šli domov deliť si panské majetky. V Kyjeve bolo denne i 12.000 zbehov-vojakov.

Gučkov vyhlásil, že je Rusko „na kraji gibeli“. Leonid Andrejov vo „Večernej gazete“ písal o skaze. Kerenský rečnil, rečnil, rečnil.

Z revolúcie a slobody povstala anarchia.

Čierne plagáty.

„Smerť buržoázii!“

„Da zdravstvujet svobodnaja komuna!“

Už chodili po uliciach s kynžalmi, revolvermi, šablami, bombami a vyzývali:

„K razpravě s kapitalistami!“

Milícia prosila obecnstvo, aby nedráždila demonštrantov, miesto

toho, aby rozprášila 150-hlavovú vykrikujúcu tlupu.

Kronštadt sa vyhlásil za osobitnú republiku. Vypovedal poslušnosť dočasnej vláde. Dôstojníkov pozatváral a držal v temniciach. Poslal drzé ultimátum ministerskej rade.

Vojsko sa stávalo nedemokratickou ustanovizňou. Vytýkalo sa, že sú tam samí predstavení, samí načaľnici, samí komandanti, samá rozdielnosť, samé šarže, šarže, šarže. Jedna, dve, tri hviezdičky, a ty aby si len počúval. Aké sú tu jednaké práva? Výsmech rovnosti, výsmech bratstva, výsmech demokracie.

A už i vidieť „pánov“ dôstojníkov, ako si chodia sami za pokrmom s hrnčekmi. Stoja, čakajú v rade s ostatnými vojakmi, kým príde na nich rad. Vojaci sa im smejú, púšťajú svoje vtipné poznámočky.

Na frontoch prichádza i k vraždám. Vojaci už i zabíjajú svojich dôstojníkov.

Cestovať sa nedá. Vlaky sú plné vojakov. Podvoz zatrudnený. Čakárne sú kasárne. Všade vojsko. Dôstojníci stoja ustatí a ospalí. Vojaci spia porozvaľovaní v čakárňach a jedálňach druhej triedy.

Generál Ščerbačev na frontovom zjazde darmo hovorí v Odese, že sa počína rozloženie v armáde, čo je synonymné s rozkladom Ruska. Darmo hovorí hlavný komandujúci, že je Rusko „na kraji gibeli“. Darmo Brusilov vydáva rozkaz, ktorý sa končí:

„Trebuju priniatia nemedlenno samych energičnych mier dl'a uničtoženia etogo ničiem neopravdajemago samovlastia.“

Čuma ide.

A kým predtým ďaleko na frontoch blčali ohromné ohne, pumpovala sa ľudská krv a striekalo sa ňou, ako z hydroforov, aby sa ohne krvou zahasili, vietor rozdúval iskry i popol a my v zázemí sme cítili len pohorenište, ale ani krvi, ani ohňa sme nevideli, k nám zanášalo len popol, ktorý poletoval vzduchom ako páperie, nikomu neubližujúc, — dnes ohne a krv prevalili sa do zázemia. Celé Rusko blčalo. Kde si pozrel, bol samý požiar, lúpež, bunt, vraždy, krv. Revolúcia sa zvrhla. V červenej farbe tonuli majetky, horeli. Do neba vyplazovali svoje dlhé jazyky. Oheň, ktorý hrial, hnal, páľil

a ničil...

Zjazd Čechov a Slovákov v Kyjeve ma vyvolil za člena informačného a propagačného odboru Odbočky Národnej rady v Rusku. Ako taký mal som sa presídlieť do Petrohradu, kde Slovenské hlasy už i počali vychádzať ako osobitný časopis.

Dostávam telegram od Hurbana:

„Priježajte nemedlenno. Udostovierenie žitelstvo polučite zdies dengi trebujte svazu pervyj nomer gazety vyšel Gregor pušť prišlet rukopisi vesma želatelny popularnyje feljetony témy ne aktualno političeskija a narodnoj žizni s sravneniem buduščago svobodnago razvitia Gurban.“

Telegram na tie časy jasný.

Šiel som sa hneď zaznačiť na vlak do „Meždunarodnago občestva spalnych vagonov“ a dostal som miesto na 16. júna.

Ešte by som bol mal posúriť v tlačiarňi „Čechoslovana“ rezolúciu zjazdu a jeho pozdrav Slovensku. Tlačili ho od počiatku mája. Od tých čias do môjho denného programu patrilo ísť do tlačiarne a urgovať tento pozdrav, vypočuť ochotný sľub, že áno, áno, už bude, čo trvalo už dva mesiace. Tak sa mi videlo, že zadržať slovo je už aj u Čechov „buržoázny predsudok“. Kvôli rozmanitosti rozdelil som si tlačových činiteľov a každý deň šiel k druhému.

Jeden deň som zašiel k Chalupovi.

„To je Grunt na príčine.“

Šiel som ku Gruntovi.

„To Švihovský.“

Šiel som ku Švihovskému.

„To Chalupa.“

Šiel som k Chalupovi atď.

Mohol som si nohy po kolená zodrať. Článku nebolo. Pozdravoval

som Slovensko sám v duchu tichosti a myslel si, že až sa vrátim, odovzdám pozdrav osobne.

Tak som sa chystal i toho dňa a stretol som sa s Duchajom, ktorý mi povedal, že chodí za slovenským zjazdom.

„Ale ved' bol pred dvoma mesiacmi.“

„To bol československý. My chceme mať čisto slovenský zjazd.“

Prišiel mi na um Vajanského verš:

*„Tu chudák Slovák zapotený letí:
po hrbce ostali len biedne smeti.
On dobre počul, čo archanjel kázal,
oneskoril sa, keď si krpce viazal...“*

„Načo?“ spytujem sa.

„Nuž keď všetko ‚zjazduje‘ a len my Slováci nie.“

„Čo mienite teda?“

„Dal som už i tlačiť článok o tomto zjazde. Braun mi hovoril, že sa to už sádže. Idem urgovať.“

„Čo vravíte? Kto? Braun?“

„Redaktor Braun.“

„Braun, Braun... O tom som ani nevedel... O jedného viac chodenia. Bude Braun, Chalupa, Grunt, Švihovský, Braun... Da capo al fine.“

Braun na Duchajov revolver konečne povedal, že akísi Slováci povedali, že zjazd nebude, lebo to by znamenalo separovanie sa Slovákov. Rozmýšľali sme, ktorí to Slováci mohli byť. V Kyjeve sme boli už len traja. Vlado Daxner? Ten vtedy sedel doma a strihal starú blúzu. Zošival z kúskov čiapku. Haša? Nemohol byť. Ten sa celý deň kúpал v Dniepri. Sotva stačil. Ja som súril pozdrav Slovensku... Nik z nás s Braunom nerozprával. No, čo? Aby sme šli po iných Slovákoch: Braun, Chalupa, Grunt, Švihovský... Braun...

Článok o slovenskom zjazde ani nevyšiel. Zjazd sa nekonal. Celkom múdre... Keď sa vrátíme, zídeme sa na Slovensku.

Slečna, čo mi slúbila kartičku do Petrohradu na 16. júna, ma

prekvapila, že ju už ktosi v mojom mene vyzdvihol. Zdalo sa jej, že taký vysoký, rusovlasý.

„Komu som len hovoril o svojej ceste?“ spytoval som sa sám seba. „Rusovlasý, vysoký... Chalupa...! Ísť k nemu a vyciť ho, ťahať ho na zodpovednosť? On by to iste zvalil na Grunta, ten na Švihovského...“

Dal som sa zaznačiť na 4. júla.

X. V Petrohrade

Celé Rusko prešiel som na raty vo vozňoch pre statok. Neprijemných spomienok mám už dosť. Do Petrohradu vybral som sa teda v medzinárodnom vozni II. triedy. Cestovalo sa mi výtečne. Miesto o 11. hodine predpoludním prišiel som síce o 7. hodine večer, ale osemhodinové opozdenie vlaku v Rusku je „ničeho“. O tom sa ani nehovorí.

Sláva Bohu! Na stanici ma čakali priatelia Janko Sršeň a hlavný redaktor „Slovenských hlasov“ Vlado Hurban. Ináč by ma boli hneď na stanici olúpili tovarišči „nosilščik“ a „izvoščik“.

Hurban šiel od izvoščika k izvoščíkovi a jednal sa. Jeden ocenil 20-minútovú cestu na 8 rubľov, druhý na 6, až konečne našiel jedného za 4 ruble. Bosoráctvo! Jednaké brady, plecيا, chrby a bruchá, rovnako chudé koníky a ošúchané koče s plyšovými, obdratými sediskami, jednako nízke cylindre s prackou, svetlasté kaftany, zelenkavé pásy — a taký rozdiel v cene!

„Ladno,“ povedal Hurban a sadli sme do koča so Sršňom.

Hurban utekal na prednášku Mrs. Pankhurstovej.

Bolo po daždi. Slnce svietilo na mokré, drevom vykladané dlažby ulice. Zdalo sa mi, že je chladno. Vietor nám dul do tvári a po nečistých uliciach hnal pred sebou smeti, prach, zdrapy papierov a novín. Tabule, vývesky, stĺpy lampové, obloky na domoch, výklenky na stenách špinavé, prachom zapadnuté. Dážď musel byť veľmi krátky, nič nestačil poumývať. Ľudí akosi dosť málo. Vidno bolo, že tu ľudia žijú doma a nie na ulici, ako v Kyjeve. Najviac bolo vojakov v šineloch, prehodených cez plecيا.

Šli sme na Litejnyj prospekt. Blysol Nevskij, ktorý ho pretína. Napravo i naľavo rovná, dosť široká, veľkomestská ulica, ale holá, bez stromov. Čakal som čosi veľkého, širokého, pekného, s alejami stromov a čert vie čím vykladanými chodníkmi, blesk, nádheru, prepych, a — nič. Ako sto druhých veľkomestských ulíc. Nijaký dojem. Ved' tadiaľto chodieval Puškin. O tomto prospekte písal

Gogol'. Tu paradíroval Lermontov... Či mi srdce už tak zatvrdlo?

Zložiac a umyjúc sa u Sršňa, vyšli sme zasa na ulicu. Pomaly prišli sme k Neve. Špinavá, sivá rieka s prehnitými, sčernelými člnmi. Za ňou, okolo nej domy, domy, domy. Všetko bez zelene. Pustota.

„Tu majú byť kdesi granitové brehy,“ pomyslel som si. „O ne bije Neva.“

Nevidím ich a spytujem sa Sršňa. On mi ukazuje na druhú stranu... Zazrel som murované, stáby zo skaly, hradby. Pri samom brehu rieky. Za nimi trčala vysoká veža s tenkým, špicatým koncom. Skoro celý sa blýskal v slnci.

„Petrovavlovská krieposť,“ objasňuje Sršeň. „Tam sedí Štrürmer, Protopopov et comp. Kazematy sú pod úrovňou vody.“

„Strach!“

„A tu je Šlisselburgská krčma.“

Vidím koráb a na ňom postavenú drevenú bídu s malými oblokmi, s bielymi, riedkymi záclonami.

„Ťa nepôjdeme,“ a chytá ma za rameno. „Tam sa platí za kúštik šunky, vidíš, mám malú ruku, ale ani taký — päť rubľov.“

Ukazuje mi ruku. Naozaj malá.

„A miniatúrna porcia teľaciny,“ pokračuje skoro šeptom, „detto.“

Ťahá ma do Letného sadu, čo je naľavo za vysokým železným plotom s granitovými stĺpmi. Ideme riedkym sadom s brezami, osikami, lipkami atď. Ľudia vo zvrchníkoch sedia na lavičkách. Je chladno a mokro.

Rad sošiek sprava i zľava. Nahulice, bohyne, múzy s odbitými nosmi, zašpinení bohovia bez rúk. Prechádzajúcich zasa málo. Nevidno vyobliekaných, vzdušných krásavíc, ako v Kyjeve. Nesmejú sa. Ani tie parádne nie sú vzdušné, ale akési zakutané, ťažké a bledé, akoby uzímené. Nijakej krásy ani miloty u nich.

Vyšli sme z parku.

„Martovo pole.“

Fádna, široká „ploščad“ s drevenou bídou a kopčekmi za

nízkymi, železnými ohradami. Tenučké, zelené, vystrapkané stuchy trávy na krajoch kopcov. Pod nimi ležia „žertvy revolúcie“. Na vojenskom cvičišti hrobitov... Armáda — hrobitov. Aké hlúposti pletú sa mi hlavou.

Dosť dlho sme sa motali neznámymi, čiernymi uličkami. Okolo deviatej večer prišli sme k „Restoranu Praga“, kde sme večerali draho a málo. Bouillon bez vajca, teľacina s troma nemluvnými ešte zemiačikmi a 7 i pol jahody: 3 ruble 50 kopejok. Butelka pelendrekovej kočprdiny 1 rubel' 20 kop. Čajné, garderóba podľa ľúbosti, ale aby ťa neobzreli! Človek sa toho obzretia tak bojí. Vidno, nie si doma. Ký div, že 6 rubľov prasklo. Zostal som sedieť s otvorenými ústami. Bez kávy, bez cigary a — hladný. Nikdy som nebol matematikom, ale som si rozpočítal v duchu, že hoci som národným radcom, poradiť si neviem. Takéto večere by stály mesačne 180 rubľov...! Ale zasvietil lúč zlatistého čaju a uspokojil som sa. Ved' na to je čaj, aby dopomáhal k raňajkám a večerám a doplňoval i obedy.

Vyšli sme na Nevskij. Pred očami som mal celé tieto ošúchané a obstrapkané nohavice starého gavaliera.

Desať hodín a ešte mrká. Petrohradská biela noc. Ani mesiaca, ani hviezd nevidieť. Nebo jasné, popolavé. Šedivá plachta. Lampy uličné nesvietia a mohol by si čítať večerné noviny. Zbadáš zďaleka neholenú tvár, alebo púdor na lícach. Veľká tlupa ľudí stojí pred redakciou „Večerného vremeni“. Čítajú vyvesené zvesti z bojišťa a debatujú. Vzdelávajú sa, ako byť slobodnými.

„Aničkin most,“ vysvetľuje Janko Sršeň, „a tu je Fontánka.“

Štyri bronzové žrebce s bronzovým človekom na štyroch uhloch mosta. Žrebce sa vzpínajú a človek ich chce skrotiť. Procedúra počiatku krotenia a boja vždy rozmáhajúceho sa. Človek sa vždy väčšmi a väčšmi napína, až konečne všetky svoje sily a váhu vkladá do pôtky.

Mimovoľne prišli mi na um bolševici a borba s nimi.

Napravo Aničkin dvorec. Palác na červeno zatretý, ako všetky

štátne budovy. Stará farba starého režimu a nová farba slobody. Sú skoro rovnaké. Stará nevoľnosť a nová sloboda. Či sa aj v inom neponášajú na seba?

Stĺporadie dvorca hľadá na Fontánku a na Nevskij. Za mostom tiež palác červenkastej farby. Povetrie zdá sa ti ružovým. Múry palácov vo Fontánke odrážajú sa tiež ružové. Krvavá voda sa trasie. Hladina bez vlniek, ale ako by na ňu bola nabehla husacia koža.

Sršeň mi ukazuje stopy revolúcie. Na Aničkinom paláci diery od guľometov z bronírovaných automobilov. Rozbité obloky pozalierané papierom.

„Zaujímavé to bolo,“ vraví, „ako publikum pri streľbe zmizlo. Odrazu nevidel si nikoho. Len cesta a trotoáre boli pokryté zimnými kabátmi, drahými šubami, čiapkami, ženskými plášťmi. Videl si opätky, „rezinky“, podkovičky, trojuholníky galoší... Všetko si to ľahlo, ako na komando...

Zvrtli sme sa na Litejnyj. Kde-tu oneskorený obyvateľ ponáhlal sa domov. Bola zima. Pozrel som na hodinky. Jedenásť. O tejto hodine sa všetky hostince a kaviarne zatvárajú.

Doma sme ešte vypili čaju. Bez čaju nemožno odriekať ani večernú modlitbu. Ja pred večerným vzdychom prečítal som si ešte kus petrohradskej „Pravdy“. Ale napálený odhodil som ju a pozrel von oblokom. Holé, žlté steny. 87 oblokov a 42 komíny. Trúba a čierne kamene dvora. Kopa dreva. Kopa smetí. Špina. Neporiadok. A do tohto popolavého štvorhrana neba nad hlavou ešte stále svieti petrohradská biela noc. Človek, keby sa zo sna prebudil, nevedel by, či svitá a či mrká.

Našiel som sa i ja v tomto veľkom meste. Ako prebudенý v petrohradskej bielej noci, neviem, či svitá a či mrká vo veľkej ruskej krajine. Ani noc, ani deň. Bastard tmy a bastard svetla.

Ako keď hovädzia polievka vrie a „šamot“ z mäsa vychádza na povrch. Doma u nás ho gazdiné zberajú ako špinu. Tu to tiež vrie a špina vychádza na povrch. Kto ten „šamot“ zoberie?

Cítim, ako by som počínal nenávidieť Petrohrad.

„Slovenské hlasy“ prestali byť chvostíkom „Čechoslovana“ na dvoch-troch stránočkách, ba i menej, ako kedy im miesta zvýšilo, na čom sme sa s Jožkom Gregorom často rozčulovali. Vychádzali ako osobitný časopis vo veľkom formáte, s pekným písmom, na dobrom papieri, celkom vážne, raz týždenne. Aparát bol obrovský. Vladimír Hurban zo sadzača avanžoval na „šéfredaktora“. Zjavoval sa len vo vážnych chvíľach so svojimi zlatými zrnami, obyčajne na čelnom mieste časopisu. Vážne chvíle bývali často, zlatých zrniek bolo menej a tak musel priskakovať Janko Sršeň na pomoc so svojimi ohnivými článkami, ktoré i mňa často rozplameňovali. Neskoršie nám prideliť ešte Mila Gavoru, k nemu ja, obidvaja s nožnicami, ako nejakí krajčíri. Jožko Gregor nechcel byť ďalej tylovým herosom, išiel medzi vojakov hľadať dojmy a vavríny a túžil stať sa „udarníkom“ na poli bitiek s Nemcami a Rakúšanmi.

K dispozícii nám stáli všetky americké časopisy, kedy-tedy prišiel i balík martinských „Národných novín“. Ako čo by ťa bol ovanul čistý rodný vzduch, vejúci so všetkých strán, oblokom si videl Lysec, blatnické vrchy, temená hôr nad Vrútkami, hole s Povážskou dierou, počul si písať Stoličkovú fabriku a trúbiť Celulózku. Hľadal si ohníky v písmenách novín, aspoň aký-taký dymník, pod ktorými sú iskry, ale nachádzal si iba tichosť, hrobitov; riadky, ako malé hroby jeden vedľa druhého: na Slovensku bolo mŕtvo... Okrem tohoto mali sme i noviny české. „Slovenské pohľady“ nám požičal Klecanda. Našiel sa i Pietrov „Nápor a odpor“. Bolo teda dosť studníc na čerpanie krívd a na rozniecovanie pokojného slovenského ducha, aby sa „vzmužil a treskol jarmom o zem tú“...

Redakčná miestnosť bola na Basejnej v malej izbičke. Keď poviem „izbička“, rozumiem to po rusky. Podľa našich a terajších pochopov a stavieb bola to ohromná sála. Hľadela do bočnej uličky. Pravda, keď si túto „bočnú uličku“ predstavím, hoci v Prahe, stane sa hneď z najväčších a najširších ulíc tohto nášho hlavného mesta.

Miestnosť, ako sa pamätám, bola chudobne vystrojená. Holé steny bez obrázkov, hobľované stoly, špinavá dlážka a, ako to už v redakciách býva, veľký papierový neporiadok. Sedávali sme tu skoro celý deň od 10-tej rána do 8-9-tej večera s prestávkou krátkeho, lacného síce, ale zato i zlého obeda, a práve tak, ako v Kyjeve, sme zasa len viac hovorili, ako písali. Ťažko padali na naše duše zvesti s frontov a dnukajšie nepokoje.

Tu nás raz navštívil i profesor Masaryk. Predstavil nás Bohdan Pavlů. Masaryk, usmievajúc sa, podal nám všetkým ruku a, ani si nesadnúc, hovoril s nami.

Ja som ho už predtým vídaval na schôdkach spolupracovníkov Sväzu československých spolkov v Kyjeve i vážneho i smejúceho sa. Sedával tam v našom kruhu pri rozličných poradách, ako predseda, s kúskom čistého papiera pred sebou. Vypočul každú mienku, naše spory v jednotlivých otázkach a vždy prehovoril posledný, rekapitulujúc naše mienky a protimienky a dodajúc svoj náhľad na vec, ktorý však nikomu nenanucoval a vždy ho podával akoby na uváženie, pripúšťajúc prípadne novú debatu. Tu som videl, ako rád sa smial, keď niekto svoje informácie podával veselo a vtipne. Vtedy sme sa všetci stávali veselými, bodrými a bližšími nášmu vodcovi. Ale keď hľadel vážne cez svoj škripec, tu ten, na ktorého hľadel, iste pociťoval, že nemá mäsa a kože na sebe, ale že je z priehľadného skla, že tie vážne oči vidia v ňom všetky nedokonalosti, poklesky a chyby a že ani jedna tajná myšlienka neujde tomuto vážnemu pohľadu. Ako by tie oči boli vlastným svedomím patričného. V každej ľudskej duši je predsa dóza podlosti, ktorú človek usiluje sa zatajiť, a každý človek má i také myšlienky, ktoré má len pre seba a za ktoré by sa hanbil, keby sa s nimi prezradil. A tu zrazu pozerajú na teba cudzie oči, ktoré tú podlú dušičku vidia a tvoje tajené myšlienky čítajú. Skryl by si sa pred tými očami, a musíš stáť a dívať sa do nich. So mnou aspoň bolo tak, že som sa vše cítil stiesneným, úbohým, malicherným, prázdny a hlúpy, a aby som ukázal, že vlastne nie som taký, bol

som pri tom pohľade odhodlaný vyplniť každý rozkaz, len aby som dokázal opak toho, čo som pociťoval, a aby sa tomu tak vážne hľadiacemu človeku zapáčil. „Rozkáž“, myslel som si, „a nebudem maloduchým zbabelcom, za akého ma pokladáš.“ Čosi podobného musel pociťovať i ten francúzsky generál pred Napoleonom, keď povedal: „Ani čerta, ani boha sa nebojím, a predsa, keď prichodím k nemu (k Napoleonovi), hotový som triasť sa ako chlapec. Mohol by ma prinútiť, aby som prešiel cez uško ihly, len aby sa mohol vrhnúť do ohňa.“

V redakčnej miestnosti „Slovenských hlasov“, ako vravím, sa nám pán profesor usmieval blízky, otcovským, skoro by som povedal kamarátskym úsmevom, a súdiac podľa mňa a ostatných, museli sme sa všetci, čo sme vtedy tam boli, cítiť veselými a smelými, ako keby sme boli užili dobrého vína. Boli sme schopní zdôveriť sa, okrem najtajnejších podlostí a myšlienok, azda i požičať si so 20 rubľov na večeru.

V tieto veselé chvíle mi prišlo na um, či by nebolo prismeľé požiadať pána profesora o nejaký príspevok do „Slovenských hlasov“. Ako som sa pozdejšie dozvedel, tá istá myšlienka skrsla i v Janovi Jančekovi.

Myslel som na Vlada Hurbana, že jeho prostredníctvom požiadame nášho hosta o želaný príspevok. Vlado Hurban je z nás „najbezočivejší“ novinár, konštatoval som v duchu, hoci ani Jano Janček si na novinárskej „impertinentnosti“ nezádá. To sú už z tých mladších ľudí, ktorí majú tvrdé lakty a budú sa vždy vedieť prebiť do popredia. Tých je svet a nie náš, vychovancov starej, teraz už nie úctyhodnej, ba hlúpej školy skromnosti, ktorá pokladala za pekné zostávať v pozadí a sedieť v kúte, alebo pri dverách čakajúc, že nás zavolajú ďalej.

„Nakoniec ani ja nepoleziem do myšacej dierky,“ snoval som svoje myšlienky, „keby Hurban alebo Janiek odopreli, požiadam pána profesora sám, veď sa tak priateľsky usmieva.“

No jednako čosi protestovalo vo mne. „Nebude to také,“ opytoval

som sa sám seba, „ako s tým pánom, ktorý podal svojmu sluhovi ruku a ten si z vďačnosti hneď aj sadol na panský písací stolík a odtiaľ už ako kamarát dôverčivo počal hovoriť so svojím pánom, tykajúc mu?“

Reč išla o kyjevských vodcoch. Pavlů ukázal na mňa a poznamenal, že cítim s nimi a trúchlim nad ich porazením. Nebola to síce pravda, ale poznámka Pavlůvova ma bodla. Urazilo má, že ma chce Pavlů omaľovať a zahanbiť pred naším vodcom. Nepáčila sa mi nešľachetnosť víťaza, ktorý sa smeje nad porazeným.

Ale pán profesor i na túto poznámku neprestával sa usmievať. Zdanlivá urážka skĺzla sa po mne, ako hrom po drôte, a stratila sa hneď kdesi podo mnou v zemi.

„Nemusíš sa smiať nad zabitými,“ obrátil som sa na Pavlůva.

Pavlů sa tiež dobrodušne usmieval, a to ma utvrdilo, že počať spor o kyjevských veciach by bolo nemiestne a neodôvodnené. No po tejto poznámke už necítil som sa, ako bývalý Kyjevčan, dosť oprávneným požiadať hoci usmievajúceho sa pána profesora o príspevok. Umienil som si, že poviem Jančekovi a Hurbanovi, aby túto našu spoločnú prosbu predostreli na patričnom mieste. Oni sú bojovní Petrohradčania a nájdu väčšie sympatie.

Návšteva trvala asi pol hodiny. Po nej som nášho vzácneho hosta i s Pavlůvom a ešte s kýmsi, neviem už s kým, odprevadil, tak sa mi zdá, do hotelu „Európy“.

Cestou bol pán profesor už vážny, chcem povedať, neusmieval sa, ba, tak sa pamätám, neprehovoril skoro ani slova. Hovorili iní a môj zámer, ktorý som v redakcii s mojej strany pochoval, nemohol vstať z mŕtvych.

O pár dní mi s radostnou tvárou Janček oznámil, že v „Slovenských hlasoch“ bude uverejnená besednica od profesora Masaryka. Budú to vraj spomienky na jeho mladé roky.

Bozkal si pritom konce prstov od nadšenia, aká je tá besednica krásna.

„Máš ju?“ opýtal som sa ho.

„Nemám, ale budem mať.“

„Jano, ty si bezočivý! Ako si sa opovážil? Človeka tak všestranne zaujatého, svetového filozofa, politika, spisovateľa žiadať, aby prispel do našich mizerných Hlasov? Veď ty ani tušenia nemáš, kto je profesor Masaryk.“

„Aké mizerné Hlasy? Aké tušenie? My predsa robíme a píšeme históriu hneď za Masarykom.“

„Za dvestotridsať rubľov mesačne,“ dodal som. To bol totižto vtedy náš mesačný plat. „Ale predsa povedz, ako si k besednici prišiel a či už k sľubu, že tá besednica bude?“

„Vieš, onehdy, v tej redakcii, sa tak otcovsky a priateľsky usmieval...“

„A ty si mu hneď sadol do lona?“

„Som novinárom,“ odsekol hrdo a, zdvihnúc bradu, pichol sa prstom do prs.

Spomienky skutočne i vyšli.

-

Z Petrohradu nás raz pozvali na plenárne zasadnutie Odbočky do Moskvy. Vtedy tu bol profesor Masaryk. Moskovská plenárna schôdzka v auguste r. 1917 bola povestná. Nie tým, že sa tu zišli vtedy všetci politickí i nepolitickí činitelia i nečinitelia, že podali svoje správy rozličné komisie, ako vojenská, zajatecká, náborová, propagačná, že boli dlhé debaty, že nám vodca podal objemný obraz o európskej situácii a o našej, že nám označil smernice, podľa ktorých sa má ďalej pracovať, že mal veľkú reč v moskovskom divadle, na ktorej ho pozdravil v mene Slovákov dr. Markovič. Nie preto, to boli veci riadne. Ale preto, že bola i slovenská predporada, na ktorej sa po prvý raz vzbúrili Slováci proti Čechom.

„Česi sú to,“ hovoril ktorýsi rečník, „ktorí so Slovákmí nechcú mať nič spoločného. Hovoria vždy len o českom vojsku, českom boji, českej politike, českej samostatnosti, českom štáte, českej kultúre, českej histórii, ako čo by sme my Slováci nejestvovali.“

„Vyslovujem svoju obavu,“ hovoril druhý rečník, „že Slováci majú

byť len akýmsi ‚*futrom*‘ pre českého l'va, a uvidíte, že sa dostaneme len do jeho žalúdka.“

„Len aby nás neodkopli,“ privolával tretí rečník. „Musíme byť vďační, že nám podávajú ruku z brehu, aby nás vytiahli z močariny von...“

„Z dažďa pod odkvap!“

„Jedno je, kto nás zožerie!“ kričali niektorí.

„Bez Čechov sme na nič nie schopní. Sme iba hundroši, fantasti, lenivci, aby nám pečené holuby padali do huby... Len pozrite niektorých našich inteligentov - Slovákov. Doma platili za ‚*panslávov*‘, a tu sa skrývajú, zarábajú, bruchopasníčia, ešte i intrigujú a agitujú proti nášmu vojsku, volajúc o pomoc, aby sme ich spasili od Čechov... Čo máme potom očakávať od prostých ľudí...? Ved' je to hanba... Kto sa neprihlási do vojska, toho nemilosrdne bil'agujme. Nech sa nám potom neukáže na oči v slobodnej vlasti!“

Uzniesli sme sa, že vyšleme k predsedovi Národnej rady, prof. Masarykovi, deputáciu, aby čím častejšie užíval výrazu „československý“.

Táto ponosa bola i prednesená Jánom Országhom v plenárke Odbočky.

Pán profesor sa zasa usmieval a povedal, že ved' je to jeho program. To sa samo sebou rozumie, že bude užívať to slovo. Jeho jazyk je síce zvyknutý len na slovíčko „české“, preto, ak by sa mu nezvrtol i na „slovenské“, nech mu je odpustené.

Na prednáške v divadle skoro konzekventne užíval „Česi a Slováci, Česi a Slováci“, čo Slováci počúvali s veľkým uspokojením.

Zato si Miloš Ruppeldt neodpustil, aby nešiel žiadať autonómiu pre Slovákov, hoci ešte ani republiky nebolo, a ktorýsi Slovák ma potiahol za kabát, chcejúc ma upozorniť, že si pán profesor nedal opraviť svoju pečiatku, na ktorej mal po francúzsky napísané: „conseil National des pays Tschéques“. Podľa neho malo tam stáť „tschéquoslovak“. Búšil som ho do prs.

Aby sa mi niečo zlého nestalo v oslobodenej vlasti, utekal som ku dr. Daxnerovi, členovi náborovej komisie, a hlásil sa za vojaka, na čo som dostal, chvála Bohu, „legitimačný lístok“, na ktorom stálo: „Zaručujem sa svojou občianskou ctou, že prihlasujúci sa za dobrovoľníka dr. J. J. je národne i politicky úplne spoľahlivý. Dr. Vladimír Daxner v. r.“

Plenárka sa skončila a my petrohradskí, poučení a obodrení, vrátili sme sa do smokľavého Petrohradu. Ja som bol okrem toho i hrdý na svoju najnovšiu legitimáciu.

Petrohradské biele noci sa minuli. Deň, ako ťažko chorý, len čo otvoril oči, už ich aj privieral. Časy nastali špatné. Bývali trojaké: raz pred dažďom, raz dážd', raz po daždi. Nebo malo vždy nahnutý kropáč. Lialo svoje jarčeky. Tiekli ony vo vzduchu, tiekli ulicami. Ľudia stávali sa obojživelníkmi, ako žaby: raz v suchu, raz vo vode. Neva sa vzdúvala nahnevaná, ale sa držala ešte svojich brehov; vietor cválal po uliciach, vyhvizdujúc, ale ešte neubližoval; lampy kolembali sa na drôtoch, ako komedianti, ale držali sa ešte svojich drôtov. Nie tak udalosti. Tieto vystupovali zo svojich hraníc, rozlievali sa a na nich kolembala sa bezhraničná ľudská hlúposť.

Počalo sa strieľať čím ďalej, tým častejšie. Prehrmela druhá časť kornilovskej epeje. Darmo sme čakali tohto generála v redakcii. Neprišiel. Kerenskij ho zradil. Tento tancoval ešte chvíľu a vypíňal pauzy rečnením, ale prišla druhá strašná búrka: novembrová bolševická revolúcia. Neviditeľná dosiaľ cholera sa ukázala v podobe Leninovej mongolskej lebky. Umrlčia lebka s kladivom a kosou a nie hviezda. V týždeň trvajúcej streľbe zrútila sa najmohutnejšia slavianska krajina. Kerenskij-romantik, preoblečený do ženských šiat, ušiel.

Nás v redakcii skoro tiež postrieľali. Keď sme zvedaví na krik a streľbu v ulici priskočili k oblokom, otvorili ich a hľadeli von, čo sa robí, ktorýsi utekajúci bolševik s puškou v ruke pridielil do našich oblokov a kričal, aby sme obloky zatvorili, lebo že strelí. Myslel si,

že azda my budeme strieľať na revolucionárov z oblokov. Ale my sme boli predsa bojovníci pera. Ako takí sme statočne a hneď zatvorili obloky a sadli k svojim stolíkom. Jano Janček vzal zasa Pietrov „Nápor a odpor“ do rúk, aby odtiaľ vypísal niekoľko krívd, páchaných na Slovákoch Maďarmi, a ja som sa pohrúžil do novín z Uhorska, zo Slovenska a z Ameriky, aby som z nich vystrihol niekoľko zvestí.

Skoro nastal revolučný chaos a bezvládie. Nemci zaujali Rigu, Jakobstadt. Ruskej armády nebolo. Domáce vojská išli nie na Nemcov, ale jedno proti druhému. Bili, rezali sa navzájom, lúpili, buntovali.

Petrohradu drkotali zuby. Strach pred bolševikmi. Strach pred Nemcami. Vo Viborgu, robotníckej časti Petrohradu, behali po uliciach nie ľudia, ale hladné, krvožíznyvé beštie. Pohon na buržujov. Diali sa také veci, na ktoré je schopný len jeden boží tvor na tomto svete: človek. Jeden obrázok:

Chytia kapitána a vedú na samosúd. Odtrhli ho od jeho synčeka, ktorý za ním vystiera ruku a volá:

„Papa, pápočka... Dajte mnie mojega pápočku!“

Ako vystiera ruku k otcovi, otec mu ju chytí. Ktosi odťal tú ruku a decko padá na chrbát, držiac odťatú otcovu ruku.

Vraždy a lúpeže boli na dennom a nočnom poriadku. Polície nebolo, milícia nestačila. Chodcov zbliekali do naha. Lupiči vnikali i do domov. Myslel si si, že bude dosť, keď si zaopatríš kartičky na chlieb, na cukor a na všetko ostatné, čo sa dá zjesť, vypiť alebo zodrať. Horký! Musel si mať kartičku i na vstup do svojho vlastného bytu. Ináč si sa mohol prechádzať po Nevskom celú noc. To bola takzvaná „samozaščita“ pred zlodejmi a lúpežníkmi. Každý obyvateľ musel strážiť dom. Obyčajne, pravda, tí, čo nemali nič. Spočiatku len mužskí, potom i ženy, tie srdnatejšie a dospelejšie. Keď prišiel neznámy a bol podozrivý, robila sa hneď „trevoga“ (poplach), až srdce poskočilo, a nielen ty sám, rútiaci sa z bytu pod bránu, čo sa to robí.

I ja som strážil každý druhý, tretí večer, raz do polnoci, raz po polnoci po dvoch hodinách pod polotemnou bránou bez šuby, bez váľanôk, bez revolvera.

Nebolo dosť na tom, že mi stály petrohradský dážd' tiekol do topánok a čvrkali mi nohy v nich, ani na tom, že mi duša dávno plakala nad Ruskom, i pravé oko mi počalo slziť. Ako čo by smeť padla do neho, zalievalo sa, keď som ho mihalnicou nezakryl. V pravom slychu počalo ma štiepať a k „trevogam“ i „samozaščite“ pridružila sa mi aj poloslepota, pre ktorú som nemohol spávať. Otrávený na duši i na tele chodil som so zaviazaným okom k doktorovi, ktorý mi striekal do neho atropin.

Vlado Hurban si v tie časy zlomil ruku a Janček trpieval na maláriu, len Gavora bol ako mladý, neženatý mäsiar, červený, s okrúhlymi lícami. Nech nie on, redakcia by bola bývala dolámaná, poloslepá, horúčková, ako celé Rusko.

Bol som Hurbana navštíviť v nemocnici. Tenký a suchý s poviazanou rukou sedel na posteli, ale bystrý a veselý. Okolo chodili dámy-ošetrovatel'ky. Pokynom ruky ich odstránil. Uklonili sa a vyšli. Usúdil som, že tu leží veľký pán, a keď nie veľký pán, tak aspoň významná osoba, ktorej rozkaz je Písmom svätým. V tie časy veľkým pánom byť bolo nebezpečné. Diktatúra proletariátu, hoci chcela byť panstvom, pánov netrpela. Vyvodil som teda, že nie tak veľký pán leží predo mnou, ako skôr významná osoba.

„Budete musieť prejsť do Moskvy. Nemec je dnes-zajtra tu.“

„Prečo ,budete'? Ty nie?“

„I ja i Janček máme iné vážne úlohy. Máme vyburcovať Ameriku. Ja mám úlohu diplomaticko-politickú, Jano organizátorskú...“

A počal rozkladať svojím zajakavým, vysokým, chripl'avým hlasom o úlohách, ktoré ho čakajú.

„Predsa je len tento Vlado významná osoba,“ myslel som si v duchu. „Diplomat, politik, organizátor.“

„Ale nebude to také,“ vravím nahlas, „ako keď potkany opúšťajú tonúcu lod? V Amerike je dosť ľudí, a tu nás je Slovákov hústka, a

najlepší idú preč... Kto do čerta to diriguje?“ opytujem sa nakoniec napálený v ľútosti a závidi.

V ľútosti, že stratíme dvoch významných ľudí, a v závidi, že nie ja pôjdem do Ameriky.

„Naša loď netonie, len hľadá more. Raz v Rusku frontu niet pre nás, musíme ho ísť hľadať do Francie. Poplávame na východ do Francie.“

„Na Vladivostok?“

„Da.“

„Hm.“

Znepokojený a s ťažkým srdcom podávam mu ruku na rozlúčku.

„A prosím ťa,“ hovorí mi akoby mimochodom, „keď ma druhý raz prídeš navštíviť, daj sa oholiť.“

Poťapkal ma veľkopanský po neholenej tvári.

„I významný človek i veľký pán,“ myslím si a letím dolu schodmi oholiť sa...

Tak teda zasa sťahovanie — neistota. Padol prvý novembrový sneh. Petrohrad obelel. Nebo sa rozjasnilo. Slniečko zasvietilo a my sme povandrovali do Moskvy. Pravé oko mi už neplakalo, ale duša by bola potrebovala atropinu, aby nebola taká stiesnená, úzka a plačlivá.

XI. Moskva - Kyjev - Moskva

Srdce Ruska bolo studené. Kuriči prestali kúriť.

„Chladnokrvní Angličania“, hovorili o nich páni. „Nech si vykurujú svoje panské domy sami páni“, hovorili kuriči. Obrat kola bol taký krutý, že všetci, čo sedeli na voze, povypadávali. Doterajší páni stali sa sluhami, doterajší sluhovia pánmi. Kuchárky so slúžkami sadali za biele stolíky v stolových a ich „vysokoprevoschoditeľstvá“ našli sa v kuchyni. Starí bradatí generáli a vysokí úradníci stáli na rohoch ulíc s balíkmi novín pod pazuchami a predávali noviny ticho, bez vynukovania, najviac ak otrčili proti chodcovi čerstvý exemplár. Videl si tváre inteligentné, s okuliarmi, s lícami ako kláty zvráskavelými odhadzovať sneh a zametať ulice, až srdce stislo, a bol by si ich vďačne odmenil. Tým zakúrili! A ešte, vraj, nech si kúria sami!

Všade bola zima. U nás v izbe vyšiel teplomer najviac na 8 stupňov tepla. Sedávali sme v kapcoch a kepeňoch, s baranicami na hlave. V redakcii, krásnom „osobniaku“ Čecha Šimúnka, zostali len vysoké, tapetované, skvostné izby s elegantným náradím, salónmi, hladkými parketmi, ohromnou knižnicou s knihami v zlatoreze a koženej väzbe, všade koberce a vysoké porcelánové kachle, čistučké, biele, ale bez ohňa, ako stojace mŕtvoly, v ktorých vychladla krv, také studené pomníky tepla, od ktorých sme šli zamrznúť. V stolových, kam sme chodievali, sa i polievka i čaj parili cestou na stolík, ale ochladli, kým si stačil chlípnuť.

Obchody boli plné šunkami, slaninkou, klobásami, olejovými a údenými rybami, konzervami a všelijakými lakotami, butelky drahého vína, šampanského lákali v elektrickom osvetlení, ako pekné dievčatá; boli i peniaze, mohol si si nakúpiť, ale čože, keď chleba nebolo, kúštik radostného chleba si nedostal, nemohol si si zajesť chlebíkom ani klobásku, ani slaninku, ani údenú rybu, a keď si si nemohol zajesť, nemohol si si ani zapiť. Z chleba, čo nám dávali, trčali fúzy a bol čierny a tvrdý ako hruda. Len potajme, kdesi

na stanici, bolo vraj dostať chleba za 100—200 rubľov, ale musel si sa vyznať, aby ťa nechytali a s priekupníkom nezavreli.

Ja som sa ani z domu neopovážil vyjsť. V spleti „pereulkov“ som sa raz tak zaplietol, že som nemohol trafiť domov. Od tých čias som vychádzal len v spoločnosti takých, ktorí sa v uliciach Moskvy vyznali.

Ký div, že sme v tejto „bolšoj derevni“, ako Rusi sami nazývajú Moskvu, nezostali dlho. Hľadali sme útulnejší kraj, kde by bolo viacej tepla, chleba a menej sopečnej pôdy, ktorá sa nám triasla pod nohami.

Prešli sme do Kyjeva, vtedy hlavného mesta ukrajinskej republiky. Tu bolo chleba dosť a tepla až priveľa. Ledva sme si sadli k večeri, už sa zakudlilo na vrškoch a zahučali delá. To sovietske vojská Muravieva počali obliehať mesto.

Pritúlil ma Živocký, ten, čo mi tú líščiu bundu požičal. Obloky veľkej, jasnej a teplej izby na poschodí dreveného domu rinčali ako reťaze a nad samou hlavou pískali a svišťali mi šrapnely. Spočiatku som trpol, že sa drgnú o štít domu a celá stavba bude na hrbě i so mnou, ale navykol som. Natiahol som si prikrývku na hlavu, aby nepočul, a pomysliac si: „Nech sa robí, čo chce“ — zaspával som hneď.

Pri tomto obliehaní, rachote diel, obláčkoch výstrelov, výbuchoch, tresku váľajúcich sa múrov, trasení oblokov, prachu, dyme a ohni v miestnostiach hotelu „De France“ sľuboval nám slávnostne náš vodca, profesor Masaryk, že „ako od samého počiatku postupoval podľa nášho všenárodného a slovanského programu, tak bude postupovať i naďalej a v tejto službe pre náš národ chce vytrvať do konca.“

„Sľubujem to vám, nášmu vojsku, našej emigrácii, nášmu národu... Žiadam tiež taký sľub od vás, ktorý znamená len to, že pre blížiace sa svetové rozhodnutie musíme všetci zvýšiť svoje sily a že sily tie chceme účelne spojiť... Domáhame sa samostatnosti československého štátu. Nezávislý československý národ bude

v čele národov demokratických a pokrokových, československý národ po príklade husitských a táboritských predkov vykoná prenikavé zmeny svojho sociálneho ústroja. Čo Čech — to brat, čo Čech — to Slovan, čo Čech — to človek.“ (Keby to boli počuli moskovskí Slováci!)

A my, stojac okolo neho, sľúbili sme mu:

„Verne chceme slúžiť svojmu národu v jeho veľkom historickom zápase, pokiaľ to bude jeho vôľou, tak nám prikazuje česť a vernosť k nášmu ľudu v domovine.“

Každý z nás mu podal ruku.

„Všetky sily účelne spojiť“, vírilo mi mysl'ou, keď som vychádzal z hotela s ostatnými do búrky delovej a ohňostroja na nebesách. „Tu máš hneď Slovana proti Slovanovi...“

Začiatkom februára bolševici dobyli Kyjev. Ukrajinská vláda ušla, aby si na pomoc pozvala Nemcov a s nimi sa vrátila.

Medzičasom sa počal i náš národ drobiť.

Kyjevský soviet vydal dekrét, že sa organizuje československá rudá garda. Český časopis „Svoboda“ vytlačil dekrét s vyzvaním, že kto chce vstúpiť do socialistickej armády, aby prišiel do ich štábu so zbraňou.

Socialistická armáda! Servus, prví bolševici českí. Prví zradcovia.

Prišiel i inžinier Král s Nemečkom, že organizujú československé oddiely pri dobrovoľníckej armáde generála Alexejeva na Done.

Počali i naši vojaci niektorých členov Odbočky Národnej rady nazývať „typickými buržujmi“. Treba bolo reorganizovať Odbočku a pribrať za členov „nie typických buržujov“. Pribrali nespokojencov.

Ale naše zrno bolo ťažké, ako zlato. Odfúklo len plevel'. Čo i zlato pohýbalo, to boli Nemci. Približovali sa ku Kyjevu a my sme sa rozpráchli, každý svojou stranou, kade ľahšie. I bolševici, i československá revolučná rada robotníkov a vojakov, ktorá sa už stačila utvoriť s fingovaným T. G. Masarykom v čele, aby väčšmi vábila, i pán profesor, i Odbočka. Pľuhaví Nemci! Vyhnali nás z Petrohradu, vyhnali nás z Kyjeva, vyženú nás z Moskvy a z celého

Ruska.

Ja som sa vrátil do Moskvy. Tú cestu nezabudnem. Najprv som sa ulepil na nákladný vlak a šiel na „ploščadke“, kým som nezapadol snehom, ktorý padal v hustých chumáčoch. Keď mi od mokra a prievanu počala byť zima, zoskočil som na ktorejsi stanici, že dočkám najbližší osobný vlak smerom k Moskve. Čakal som celú noc, kým prišiel, ulepil sa naň, vtisol sa do koridora a tam stál, stál, stál, kým som sa nezvalil na dlážku do nečistoty, prachu, medzi lupene vyplúťých semiačok a nezaspal opretý o priehradku vozňa. Keď som prišiel do Moskvy, mal som nohy opuchnuté od dlhého státia, ledva som nimi preberal.

Bolo studené moskovské februárové ráno. Chvíľu som rozmýšľal, kam sa vrhnúť, koho poctiť svojou milou návštevou. „Janko Korman, to je dobrák“, prišlo mi na um. Šiel som k nemu...

XII. Moskva - Omsk - Irkutsk

Dňa 11. marca sme sa pohli do Omska. Nemec nás naháňal. Z Kyjeva do Moskvy je na dostrel. Keby tak chcel, raz-dva je v Moskve. „Jen dál!“ vydalo sa heslo a šli sme. Ráno bolo na bielo zalíčené, ako slovenská chalupa pred vianočnými sviatkami. Slnce spoza hustého organtína žmúrillo a predmety hádzali ledva badateľné tiene.

Na stanici predávali mlieko. Pohárik za 50 kopejok. Kúšтик chleba s klobáskou ako palec 3 rubele. Núkali akési čierne pagáčiky, podobné blinom, papirosy a noviny „Iskra“.

Šesť nás bolo v kupé: dr. Girsu, dr. Markovič a okrem mňa ešte traja invalidi. Vozeň bez čísla, panský, dosť čistý. Svietil plyn a bolo možno i umyť sa. Príjemne prekvapovalo, že po chodbách nepostávali cestovatelia bez miesta, nebolo vidieť vriec, košíkov a kufrov. Tovariščov nepúšťala stráž s vintovkami a štykmi, ináče by sa boli do našich vozňov hneď nahrnuli. Oblepili strechy, ako roj včiel. Prechádzali sa, behali, dupotali nad nami, keď vlak zastal, aby sa rozohriali. Bolo mi ich ľúto. Vietor zháňal po snežných rovinách, čert vie koho, nie že by bol prisadol už raz kdesi v kúte a čušal.

Po stanicach úžasná nečistota, hotová kloaka, kam si kročil. Nik nečistil a nezametal. To bolo najpodlejšie zamestnanie v oslobodenom, revolučnom Rusku. Každý chcel byť najmenej komisárom. My sme si udržiavali poriadok sami.

Noviny, ktoré sa nám dostali do rúk, ako „Utro Rossii“, „Novoje slovo“, „Russkija viedomosti“, písali o dvoch veciach: o reči Balfoura, ktorý chce pomôcť Rusku japonskou okupáciou Sibíri, čo znamená veľké nebezpečenstvo pre Rusko, lebo okupácia rovnala by sa strate tejto bohatej zeme. Nechceme priateľa, ktorý nás chce zožrať. Musíme si pomôcť sami... Ďalej písali o potrebe armády s prísnuou disciplínou a o reči Trockého, ktorý to prízvukoval... Zaujímavý národ: najprv svoju armádu a disciplínu v nej rozruší a potom „podi sozidať novuju armiju“.

V Syzrani mi dali čítať zápis zasadnutia československých národných radcov: Čermáka, Klecandu, dr. Markoviča, Miškóciho a dr. Girsu, v ktorom určili, kto má ísť s vojskom do Francúzska a kto má zostať v Rusku. Zasadajúci naznačili seba samých, že zostanú v Rusku, ostatní členovia, ako „osobitný oddiel odbočky“, pocestujú do Francúzska. Z agitačno-propagačného odboru, do ktorého som patrila i ja, mal zostať Pavlů a Kudela. Hurban a ja sme mali odcestovať s vojskom. Hurban v hodnosti plukovníka, ako veliteľ „rozviedčikov“.

Dobre. Teda do Francúzska. Mrzelo ma pritom len to, že je to sotva isté, lebo, keď nie inde, u nás v tie časy platilo: čo hlava, to rozum, a človek mieni, Pán Boh mení.

Čím ďalej sme šli, tým viacej bolo chleba, masla a mlieka. V Ufe sme dostali prvý raz teplý obed od tých čias, čo nás cestou častoval Paulíny varenou kapustou. Dali sme si šči, filé a dve porcie bielej kávy. Po stoloch s neumytým „vixlajnvandom“ boli nastavané celé vežičky z chleba a bublikmi si si mohol ovinúť ruky a nohy, ako brazoletňami. Len lyžičky boli drevené a tanierne poobtíkané, hotová hrochoť.

Telesný pokrm bol, ale duchovného nebolo: nijaké novinky. Po dlhom čakaní prišla „Zemlia i volia“ so starými zvestami o odrezaní Kyjeva od Moskvy, o Nemcoch v Reveli, o mierových podmienkach, o reči Trockého a zasa o potrebe armády. V Čeliabinsku nám dali „Izvestija čeliabinskago sovieta krestianskich, rabočich i soldatskich deputatov“, v Kurgane „Izvestija kurganskago sovieta rabočich, soldatskich i krestianskich deputatov“. Samé „objavlenia“, „zajavlenia“ a zasa Trocký a jeho reči o potrebe revolučnej armády.

Za 19 dní prišli sme konečne do Omska. Privítali nás zvestou, že Omsk je preplnený, sotva dostaneme miesta. Ani sme nevysadli. Až pozde večer hlásil brat Glos, že je jedna prázdna trieda v „eparchiálnom učilišči“, tú, ak chceme, môžeme okupovať, ale hneď, lebo nám i tú môžu vziať.

Teda „honem“.

Veľká nepozametaná sieň, zabielené špinavé steny. Spali sme na zemi. Kto čo mohol, prestrel pod seba, a prikryl sa tým, čo mal. Ja som si ľahol na svoj sibírsky paplón, dal som si pod hlavu malú hlavničku a prikryl sa zimníkom, čo mi v Moskve daroval Országh. Líščiu bundu, čo mi požičal v Kyjeve Živocký, som musel vrátiť, tak sa mu zapáčila, keď ju videl na mne. Miesto nej mi daroval „regenmantel“, ale ten bol v Moskve slabý, a tak som bol nútený zobliecť sa z kabáta pána Országha. Kým som zaspal, myslel som na Berezovku za Bajkalom, ako som tam spával. Bol to ohromný rozdiel, a preto i myšlienky boli krajšie i sen lepší.

Na druhý deň sme si boli obzrieť mesto. Zima bola ešte veľká, hoci bol apríl. Hmlisté, sivé ráno. Po stromoch inovať. Plechové strechy v srieni. Čerstvý sneh pod nohami, tvrdý, sypký, zimný. Zo severu fučal ostrý vietor. Slniečko na belasom nebi svietilo a pozdejšie k obedu popri stenách i hrialo. Obzerali sme si domčeky pekné, drevené, na bielo maľované, s oblôčkami na červeno maľovanými. Kde-tu väčšia murovaná budova, v centre výzor celkom európsky, so širokými kamennými dlažbami. V bočných uličkách nahrádzali dlažbu dosky. Obchody prázdne, vo výkladoch málo, ľudí mnoho. Izvoščíci s peknými, veľkými koňmi a parádnymi, cifrovanými bičiskami.

Obedovali sme vo „Svobode“. I tu bolo ľudí, ani čo by zadarmo rozdávali obedy. Ledva sme dostali miesta. Miešanina rečí. Počul si rusky, nemecky, česky, maďarsky, lotyšsky, poľsky, platdajč. Zajatci, beženci, vojaci, ženy, dievčatá, deti. Obsluha ženská a dosť pomalá. Kým ti niečo priniesli, zjedol si i dve pyramídy bieleho chleba, čo boli pred tebou, a kukal si na tretiu na susednom stole. Obed s dvoma chodmi stál 2 ruble 40 kopejok, s troma o 1 rub. 20 kop. drahší, so štyrmi zasa viac o 1 rub. 20 kop. Kto jedol so samovražedným úmyslom, mohol sa za 10 rubľov rozpuknúť. Nám vyhladovelým chutil najmä chlieb.

Zapálil som si po obede viržínku, čo mi daroval brat Jaroš, a

vravím Otomarovi Houdkovi:

„Zostaneme v ‚eparchiálnom učilišči‘?“

„Ešte čo! Toľko som chodil do školy, že učebnú triedu nemôžem vystáť. Ledva som v nej vydržal cez deň už ako chlapec, a teraz ako zrelý chlap mal by tam i nocovať? Fuj!“

„Tak bude treba byť hľadať.“

„Bude.“

Ľahko bolo povedať, ťažšie vykonať.

Režim v meste bol bolševický. Miestne vrchnosti sa chovali nepriateľsky proti nám. Nedôverovali Čechoslovákovi. Bolo i nebezpečenstvo, že budeme musieť z Omska odísť. Nemecká orientácia nás mrazivo ofukovala. Nie div: v miestnom soviete boli i naši Maďari, i Nemci — zajatci, ktorí ľahko vplývali na ruských Židov. Báli sa semjonovských plukov, ktoré hrozili od východu, a bolševici nás upodozrievali, že sa k nim pridružia i naše vojská. Z moskovského centra už vtedy lietali telegramy, aby nás odzbrojili. Prichádzali z Penzy naši kuriéri a potvrdzovali zvesti. Hovorili, že odzbrojenie už bolo. Každému nášmu ešelónu nechali len jednu rotu so zbraňami, s jedným guľometom a jedným delom. Noviny prinášali zvesti o veľkom nastúpení na západe. Písali, že Nemci bombardujú Paríž. Miestne „Izvestija“ štvili po rusky proti nám, „Wahrheit“ po nemecky a „Forradalom“ po maďarsky. „Omskij viestnik“, ešte so starou ruskou ortografiou, nebol dosť „blagonadežnyj“ v očiach vrchností a bál sa prehovoriť v náš prospech. My sme vydávali „Informačný lístok“ po rusky, ale on nestačil zahlušiť nepriateľské hlasy a zmeniť chovanie všelijakých červených komisárov.

V kadetskom „učilišči“ chceli mať zajatí Česi a Slováci zhromaždenie, ale maďarskí „krasnogvardejci“, bývalí maďarskí zajatci, pohrozili, že zhromaždenie rozoženú štykmi, ako buržoázne a kontrarevolucionárne. Dožili sme sa týmto činom v Rusku bývalého Maďarska, len miesto „nemzetellenes“ hovorili „forradalomellenes“ a „népellenes“.

Byty boli zosocializované. Na jednu izbu patrili dve osoby. Nájomníkov sa každý bál a trpol, akí sa mu nanútia. Bolo ťažko dostať byt. Pred nosom zavierali dvere na kľúč a ani do reči sa nepustili.

Po dlhom hľadaní sme našli dve izby, každá po 60 rubľov. Holé steny, bez náradia, ani postelí nebolo. Mladá pani sa so strachom vypytovala:

„A kedy budete domov chodiť?“

„Ani nevyjdeme.“

„Nebudete si dievčatá vodiť?“

„Nebudeme.“

„Ani doma piť, spievať, kričať?“

„Budeme tichí, ako ryby.“

„Ani ‚sovieščanie‘ nebudete mávať?“

„Nie.“

„Vy ste nie Rusi?“

„Nie.“

„Čechoslovaki?“

„Tak točno.“

Bolo mi smiešno. Zvedavá pani, ako nejaký farár pri spovedi. Otrčila ruku, aby sme jej vyčítali 120 rubľov, čo sme aj urobili. Sňala ešte záclony a pozerala po izbe, či niečo nenechala. Ukázal som na veterný mlynček, čo sa vrtel za oblokom zvonku.

„To nezoberiete?“

Zavrtela hlavou.

„Chvála Bohu!“

Byt sme vzali štyria: Otomar Houdek, jeho brat Zdenko, dr. Dušan Makovický mladší a ja. Prične sme si dali narobiť, vypriadli odkiaľsi stolíček a nasťahovali sa so svojimi bohatstvami.

Nerobili sme nič a tak sme len jedli, pili a prechádzali sa. Zvýšilo času i na čítanie. Makovický mi dal Tolstého dielce „Christianstvo i patriotizm“, aby som si ho prečítal. Ako som predtým zbožňoval tohto „velikago pisateľa zemli ruskoj“, tak som po prečítaní

zanevrel na neho.

„No, čo poviete?“ opýtal sa ma Makovický, keď som mu vracal knižtičku.

„Tolstoj nechce nacionalizmus a patriotizmus? Nechciet možno len to, čo je a čo sa dáva. V Rusku ani jedného, ani druhého niet. Keby ich bolo, nebolo by rozkladu, nebolo takej porážky, nebolo Brest-Litovska. Tolstoj je taký, ako chuligán, čo rozrušuje cudzie majetky, páli a ničí, zabíja, lenže práve tých cností, ktorým by mal učiť svoj úbohý národ, u neho niet.“

„Tak si prečítajte *„Odumajtes‘.*“

Tu Tolstoj odmieta vojnu. Ide do krajností a prichádza na to, že jemu je Rusko ničím, len aby ľudia mohli doma byť, siať, kosiť a modliť sa, ako im Kristus prikázal. Bol hotový zapredať celú veľkú slaviansku ríšu za jeden úprimný Otčenáš.

„Ten filozof sa nám nehodí, aspoň teraz nie,“ vravím Makovickému. „Krásne je to síce, ale len na papieri. Prax je iná od stvorenia sveta a bude iná do jeho konca.“

„Vidíte, Rusi sa *„odumali‘.*“

„Krásne. Nemec je pred Petrohradom a Moskvou. Bolševici nechcú Otčenáš, ale armádu.“

Na vežiach síce ešte zvonili, ale vo vzduchu bol pušný prach. Chýbala iskra, aby všetci mierumilovní filozofi vyleteli do povetria so svojimi teóriami.

Koncom apríla sa vyjarilo. Prestalo mrznúť. Miesto snehu stálo na uliciach čierne sibírske blato, riedke, kde-tu tečúce chamule. Potôčky zurčali. Z jednej strany na druhú sa ani prejsť nedalo a pri priechodoch si sa musel rozbehnúť, aby si potok preskočil. Boli ulice, kde sa už prášilo, a druhé, kde sa na svahoch ešte černel sneh. Vietor fúkal a sušil, ale oči od neho ešte slzili.

Chodieval som k Irtyšu. Tu slnce pražilo na drevenú stenu, pod ktorou som sedával. Bolo ticho, len dolámaný ľad na rieke neustále šumel, zrážal sa, sipel. Kusy sa kopili, zastávali a zasa pohýnali. Nad nimi vrany a holuby. Povetrie ako by sa triaslo.

Pri drevených zábradliach plno ľudí. Lovili kolísajúce sa brvná z vody pri brehu dlhými týkami. Pod žltou bránou, pozostatkom väznice, v ktorej sedel Dostojevskij, celý kopec špinavého snehu, biele steny počarbané a zahádzané blatom. Ďaleko za riekou vrštek a za ním široká plocha už bez snehu.

Tu som sa snil a vyháňal reumu z hnátov, rozmýšľajúc, čo bude s nami. V kancelárii Odbočky bol vyložený hárok s dvoma rubrikami. Jedna mala obsahovať mená tých, ktorí chceli ísť do Francúzska, druhá tých, čo by radšej zostali v Rusku. Do jednej alebo do druhej sme sa mali zapísať. Do ktorej teda? Odhodlal som sa ísť do Francúzska s ťažkým srdcom. Skoro taká ďaleká cesta, ako na mesiac, cez Vladivostok a potom morom na Ameriku alebo Indiu.

Obliekol som sa do zelenkavých vojenských šiat a všetko civilné predal za 400 rubľov. Vojská prechádzali cez Omsk. „Na niektorý ešelón sa ulepím“, myslel som si. Dodali mi chuti i naši slovenskí dôstojníci zo 7. pluku: Viest, Čipka, Daxner. Manica, ktorí nás cestou navštívili a ktorých sme oslavovali u Paulínyho tvarohovými rezancami, pivom a čiernou kávou.

Veselé dni zamieňali sa smutnými. Vlaky neprivážali len živých. V jeden deň priviezli i mŕtvolu Juraja Klecandu, člena Odbočky. Umrel 27-ročný, zdá sa mi, na škvrnitý týfus. Pochovali sme ho s vojenskými poctami. Nad hrobom rečnil Špaček po česky a major Vergé po francúzsky. Na konci sme zapievali: „Kde domov môj?“ Ten bol veru ďaleko.

Zišiel som sa i s Jožkom Országhom, naším besedníčkárom z časov kyjevských „Slovenských hlasov“. Zásoboval časť armády a hneď nás i zavolať do svojej „teplušky“ na vodku. Dával ju preparovanú akýmisi bylinami. Mne lepšie chutila čistá.

I druhý Jožo (Gregor) sa ukázal. Bol predbežne len vo francúzskej čiapke.

„Píšem článok,“ hovorí mi.

„O čom?“

Dal mi ho prečítať. Hanil v ňom politiku Vajanského a vychvaľoval

politiku Mladoslavákov.

„Čo povieš?“ opýtal sa ma.

„Driapeš starú dobrú tisícovku, ktorých máme málo, a ponúkaš nové desaťhalierniky preto, že sa blyštia. Koľko desaťhaliernikov ide do jednej tisícky, toľko Mladoslavákov do jedného Vajanského. Vajanského význam, brat môj drahý, nebol v politike, ale v udržaní a šírení slovenskej osvety... Zlý kritik je, kto hľadá v diele to, čoho niet a čo by v ňom malo byť. Treba kritizovať dielo. Mladoslaváci napríklad nevynašli pušný prach. Mám ich zato zrovnať so zemou? Nevynašli ani československú orientáciu. Tá už bola za Kollára a starého Hurbana. Ani drobnú prácu nevynašli. V šesťdesiatych rokoch každý kňaz zakladal spolky striezlivosti a apoštoloval. Ani nešli k ľudu. Šli do novín, aby hanili starých, a starí im to odplácali. Národ, pravda, chvála Bohu, ani jedny, ani druhé novinky nečítal...“

„Ale tá cárofilská politika, čakať od Rusov naše spasenie so založenými rukami a nechcieť znáť suseda Čecha...“

„Aký cárofil? Vezmi si jeho knihy veršov, nájdeš tam jediný verš na smrť Alexandra II. Osloboditeľa. Nikde inde nemáš spomienky o cárovi. A ruská spása? Komu inému môžeme ďakovať, že máme armádny zbor v Rusku? Rusom. Že neznal suseda Čecha? Sám neveríš. Nepoznáš *„Epištolu do Čiech“*? Tam privoláva Čechom: *„je miesto pre vás tu pod sňaznou Tatrou“*. Vajanský bol Slavian, a to zahrnuje v sebe i Čechov.“

V rozhovore nás pomýlila slávnosť 1. mája.

Ulicou šiel sprievod ľudí, žien i detí v dlhých a širokých nezriadených radoch s červenými zástavami, hudbou a spevom, ako kedysi v Kyjeve pri vypuknutí prvej revolúcie. Spievala a hrala sa marseillaisa. Väčšinou to boli naši zajatci do ruských uniforiem preoblečení, čiastka pešo, čiastka na koňoch a na delách. Za nimi zasa hudba a za hudbou zasa pešiaci a kone. Začul som maďarskú pochodovú pieseň a maďarské výkriky: „Éljen az orosz kóztársaság!“ Hneď žatým: „Dolaj Vil'gel'm!“

Ale nemecký vyslanec Mirbach bol už v Moskve a v jeho područí

celý moskovský soviety. V brest-litovskom mieri bol i taký bod, že Nemci nedovoľujú nijakú agitáciu v Rusku proti nemeckej vláde, štátu a vojsku. To znamenalo nebezpečenstvo i pre naše vojsko. Čím ďalej od Ruska, tým lepšie.

25. mája som si zasa sadol na vlak a so mnou Marendiak, Janko Korman, Otomar Houdek a Dušan Makovický mladší. Mali sme ísť všetci do Francúzska na východ, ako bolo heslo vydané, a hlásiť sa vo Vladivostoku pri svojich vojenských častiach.

Dali nám vozeň II. triedy s červenými plyšovými kanapkami, vyčistený, len sa tak leskol. Vo vlaku boli ženy, ktoré udržiavali poriadok. Dni boli pekné. Otvorenými oblokmi dýchala jar. Na pláňach nová tráva a rozozelenené brezy. Malé drevené staničky v rozveselených stromových hájikoch mihali sa pred našimi očami. Slnce ako žeravé železo zapadalo na hmlistom západe a zapalovalo ho do červena. Nad ním nebo fialové, belavé, zelenkavé. Večer vychádzal veľký mesiac na juho-východe, najprv ružový, potom zlatý, zatým strieborný. Odrážal sa v močarínach a kotúľal sa s nami. V poliach chumáčiky pary ako by vydychovala zem. Vlak bez zdýmania a fučania len lomozil a kízal sa po nekonečných koľajniciach, ako po rebríku, zloženom priekom cez ďaleké rovné polia.

Od príjemnej a pohodlnej cesty vo vlaku s málo cestovateľmi bolo veselo. Korman, Marendiak, Makovický hrávali šach, Houdek obyčajne ležal nado mnou a nevychádzal. Ja som čítal a, keď sa dalo, spal.

Hladké naše napredovanie netrvalo dlho. V Novonikolajevsku nás pristavili naše vojská. Na stanici ako v úle, bzučanie, mrvenie, behanie. Do vlaku prišli naši vojaci a nás legitimovali.

Čo sa stalo?

Nič, len to, že všetky naše heslá boli hore kopytami.

Heslo: na východ do Francie; heslo: nemiešať sa do ruských vecí; heslo: všetko do vojska; heslo: neodovzdávať zbrane; heslo: nerozdvojovať sa - rozstrapkali sa. Antipatie, ako hôrne potoky

na jar, rásťli a rásťli. Nebolo známo, ktorý most strhnú, ktorú cestu zalejú a ktorý les sklátia. Vody šumeli, vrieskali, hučali... Až tu krvavá potopa...

Muraviev v Kyjeve dal našim vojskám voľný odchod. Bolševici ešte v marci boli rytieri, aspoň na papieri. Antonov Ovsiejenko, hlavný veliteľ juhoruských republík, vydal príkaz svojim vojskám, že „naši druhovia z československého armádneho zboru, ktorí slávne a chrabre bojovali pri Žitomíre, kryjúc Kyjev, a pod Grebionkou i Bachmačom hájili cestu k Poltave a Charkovu, teraz odchádzajú z Ukrajiny a odovzdávajú nám čiastku výzbroje. Revolučné vojská nezabudnú na bratskú pomoc, ktorú československý armádny zbor preukázal v boji pracujúceho ľudu Ukrajiny s bandami lúpežníckeho imperializmu. Výzbroj, odovzdávanú Čechoslovákmi, prijímajú revolučné vojská ako bratský dar.“

Stalin z rozkazu centra, t. j. sovieta národných komisárov v Moskve, telegrafoval priamo predstaviteľom nášho armádneho zboru, že

„soviet národných komisárov pokladá návrh československého zboru za spravodlivý a v celom jeho rozsahu prijateľný pri podmienke neodkladnej dopravy ešelónov do Vladivostoku, ako i neodkladného odstránenia protirevolučného komanda.

Čechoslováci idú nie ako bojové jednotky, ale ako grupa slobodných občanov, berúcich so sebou určitý počet zbraní pre svoju obranu od nápadov protirevolucionárov.

Soviet národných komisárov prikazuje soviету v Penze — tovariščovi Kurajevu — zameniť všetkých starých komisárov a naznačiť nových dôveryhodných, ktorí odprevadia čs. vojská do Vladivostoku s tým, aby oni chránili celosť a systematicky podávali správy soviету národných komisárov o všetkých udalostiach, týkajúcich sa dopravy Čechoslovákov.

V tomto zmysle budú rozposlané telegramy všetkým zainteresovaným sovietskym deputátom.

Oznámte Čechoslovákovi, že soviet národných komisárov je

hotový preukázať im pomoc na teritórií Ruska pri podmienke ich čestnej a iskrennej lojálnosti. Z rozkazu sovieta národných komisárov Stalin.“

Náš armádny zbor vydal rozkaz, že každý ešelón má mať na svoju obranu jednu vyzbrojenú rotu s 84 dvojstupmi, počítajúc v to i poddôstojníkov, okrem toho má mať jeden guľomet. Na jednu vintovku 300, na guľomet 1200 nábojov. Všetka zbraň vyše tohto má sa vrátiť. Na ochranu ešelónov s aviatickým oddielom určila sa jedna ozbrojená rota a na ochranu armádneho zboru jedna rota.

Odovzdanie zbrane sa malo počať 27. marca o 12. hodine a malo sa robiť podľa toho, ako budú prechádzať ešelóny Penzou. Keď sa zbraň odovzdá, ešelóny môžu ísť ďalej na Samaru.

Vojsko reptalo.

„To len ten Mirbach robí.“

„Provokácia českých komunistov.“

„Dr. Růžička, Strombach, Heizel, Brabec, Knoflíček, Beneš, Hais, Muna. Všiváci!“

„Aj ten Hašek v Samare.“

To boli českí bolševici, ktorí informovali ruských a štváli proti nám.

Odrazu nebolo jasné, kadiaľ sa pôjde. „Československý denník“ nastolil otázku: Na východ, či na západ? Vyskytol sa i tretí smer: Na Archangel'sk.

„To je nová intriga,“ znepokojovalo sa vojsko, „chcú nás rozdeliť, oslabiť, vohnať do pažeráka Nemcom. Na Archangel'sk nepôjdeme,“ kričalo sa, „tam zahynieme hladom.“

„Ale veď je to vôľa spojencov,“ chlácholili.

„Pozrite, to žiada i major Vergé, pridelený Francúz k nášmu armádnemu zboru. To telegrafuje i posolstvo z Moskvy, čo sme vyslali, Maxa, Markovič, Janík...“

„Neveríme. Nechceme. Nepôjdeme.“

Do povetria, nabitého pušným prachom, padla iskra, a nastal výbuch.

V Čeliabinsku na stanici stáli niektoré naše ešelóny. Mali ísť na východ. Boli tu i vlaky s rakúsko-uhorskými zajatcami, väčšinou Maďarmi a Nemcami. Títo mali ísť na západ. Jeden z týchto zajateckých vlakov už i uháňal a ktorýsi zajatec hodil kus železa do nášho dobrovoľníka, trafil ho do hlavy tak, že omráčený padol. Naši zastavili vlak a prinútili zajatcov vydať vinníka, ktorého v hneve na mieste zabili. Čeliabinský sovietsky vec vyšetruval a povolal niektorých našich dobrovoľníkov za svedkov. Tí šli a boli uväznení. Vyslali zvláštnu deputáciu so žiadosťou, aby uväznených vydali. Uväznili i deputáciu. Vyslali do mesta ozbrojený oddiel so žiadosťou o neodkladné vydanie arešтовaných, ináčе bude zle. Miestny sovietsky sa naľakal a žiadosti vyhovel. Ozbrojený oddiel sa vrátil i s oslobodenými. Vojsko sa uspokojilo, ale bolševici nie.

Zachytený bol telegram čeliabinského sovieta do Jekaterinburga, v ktorom sa žiadala posila od Jekaterinburga na odzbrojenie našich vlakov, stojacich na stanici v Čeliabinsku. Dostali sa nám do rúk i telegramy Aralova, prednostu operačného oddelenia ľudového komisariátu vojny, o neodkladnom zadržaní, odzbrojení a rozformovaní všetkých ešelónov československého armádneho zboru, ako zbytku starej pravidelnej armády. Vyšiel na svetlo i najkrajší telegram, v ktorom rozkazoval sám Trocký, že

„všetky soviety na železničnej čiare sú povinné pod hrozbou ťažkej zodpovednosti odzbrojiť Čechoslovákov. Každý Čechoslovák, ktorý bude dochytený so zbraňou na železničnej čiare, nech je na mieste zastrelený. Každý ešelón, v ktorom sa objaví hoci len jeden ozbrojený, nech je vyhodенý z vozňov a zavretý do zajateckého tábora. Miestne vojenské komisariáty sú povinné vyplniť hneď tento rozkaz. Každé premeškanie bude sa pokladať za nečestnú zradu a prinesie vinníkovi nemilosrdný trest. Súčasne s telegramom posielam v tyl

československých ešelónov sily, ktorým je rozkázané naučiť poriadku povstalcov. S čestnými Čechoslovákmi, ktorí odovzdajú zbraň a podriadia sa sovietskej vláde, budeme postupovať ako s bratmi, tým bude poskytnutá všemožná podpora. Všetkým železničným zamestnancom sa oznamuje, že ani jeden vagón s Čechoslovákmi nesmie sa pohybovať na východ. Kto ustúpi pred násilím, ukáže tým pomoc Čechoslovákovi pri ich pohybe na východ a bude nemilosrdne potrestaný.“

V tieto časy už zasadal československý revolučný zjazd v Čeliabinsku, zvolaný Odbočkou. Hneď na prvej schôdzke sa delegáti jednomyselne uzniesli na tom, že akékoľvek vyjednávanie s bolševikmi o doprave je zbytočným marením času a že sa naše ešelóny budú pohybovať naďalej celkom samostatne. Otázka transportu armády vyňala sa z kompetencie Odbočky Československej národnej rady (OČSNR) a celé vedenie dopravy vojska, nachádzajúceho sa na ceste do Vladivostoka, odovzdané bolo „Dočasnému výkonnému výboru“. Tento výbor bol v čase transportu jediný oprávnený vydávať príslušné rozkazy. Prípadné nariadenia OČSNR boli neplatné.

Po zachytených telegramoch sa tento výbor uzniesol odraziť zákerné útoky Trockého zbraňou v rukách.

Došli správy, že v Zlatouste a v Marianovke bolševici už i napadli naše ešelóny, ale čeliabinská dvojtisícová posádka nedočkala sa pomoci od Jekaterinburga. Ešte pred jej vyslaním, ráno zavčasu o 4. hodine dňa 27. mája, bola odzbrojená a mesto bolo v našich rukách. Skoro bez výstrelu dostala sa nám do rúk všetka zbraň, strelivo, obmundírovka a bola zložená v našich vozňoch.

Vzaté stanice Palatajevo, Mias, Argajas, Troick, Zlatoust, Petropavlovsk, Kurgan, a šlo to všetko po sibírskej magistrále ako oheň po zapálenej šnúre. Začala sa takzvaná „sibírska anabáza“.

Všetko toto dozvedeli sme sa v Novonikolajevsku. Kapitán Gajda nám neradil ďalej ísť, lebo je cesta neistá a nie všetky stanice sú v našich rukách.

„Jen dál!“ uzniesli sme sa po krátkej porade. Keď nie ďalej, aspoň po Mariinsk, o ktorom boli isté zvesti, že ho zaujal kapitán Kadlec.

Ale do Mariinska sme sa nedostali. Zostali sme trčať v Tajge, staničke južne od Tomska. Tajga bola v rukách krásnoarmejcov. Vošli sme teda do klepca a strpali, čo sa s nami stane. Marendiak si strhol lentočku z čiapky, Makovický sa preobliekol do civilných šiat a my ostatní sme sedeli v našom vozni ako na trní. Nech bolševikom príde na um prezrieť vlak, pekne-krásne nás pochyťajú a v najlepšom prípade zavrú do najbližšieho zajateckého tábora.

Divil som sa, že sa medzi ostatnými cestovateľmi nenašiel zradca, ktorý by bol pošepol bolševikom, že sú vo vlaku i československí vojaci, hoci bez zbrane.

Tak sme sedeli týždeň a čakali, čo sa stane. Tu sme sa dozvedeli, že Čipka, s ktorým sme ešte v Omsku pili u Paulínyho pivo, umrel v tomskej nemocnici. Vypadol z vlaku a odtrhlo mu ruku. Marendiak a Makovický šli mu na pohreb do Tomska, ale ho nenašli.

Čoho sme sa báli, o tom sa počalo hovoriť. „Obisk“ sa chystal. Ako na zavolanie prišli do Tajgy naši vojaci a my sme si vydýchli. Makovický sa zasa hodil do francúzskej uniformy a Marendiak si prišil na čiapku odtrhnutú lentočku.

Pohli sme sa ďalej. Nezašli sme ďaleko: len do Ižmorskej. Tu nám odpáli rušeň a vzali ho smerom k Tajge. V noci revidovali vozne naši vojaci s veľkým krikom. Povedali nám, že za Mariinskom tak na 25 verst idú ešte boje.

Ižmorskaja je malá dedinka. Stanička, ako iné, žltá, drevená, v parčíku briez a kvitnúcej bazy. Na jednej strane trati veľká lúčina, za ňou tajga s osikami. Na túto lúčinu sme vychádzali z nášho vagóna, kládli vatry proti komárom a čajovali porozvalovaní na pažití alebo sediaci na brvnách. Žili sme na vajciach, mlieku, čaji a chlebe. Vo vozňoch nebolo možno obstať pre horúčosť a muchy.

Po trati hučalo meno kapitána Gajdu. Vydal manifest, že chce iba voľný priechod do Vladivostoka a odtiaľ do Francúzska, lebo nám Rusko vzalo možnosť bojovať v Rusku proti Germáncom a bolševická vláda nám prekáža v slobodnom prechode. Chcú nás vydať Nemcom. Už i uväznili troch členov Odbočky. Preto vystupujeme my so zbraňou v ruke, ale sa nechceme miešať do vnútorných vecí Ruska. My odídeme, potom si robte, čo chcete atď.

„Musíme sa i my chytiť meča,“ zahovoril raz pri šachu Marendiak. „To nejde, aby sme cestovali ako nejaký generálny štáb, ďaleko v pozadí boja.“

„Ja by som rád likvidovať svoje veci,“ vravel Korman, „len čo predám kožušiny, už som i vo vojsku.“

„Čo kožušiny, keď ide o našu kožu?“ zahanbil ho Marendiak.

„Ale veď ideme do Francúzska,“ odvrával Houdek.

„Šach!“ povedal Makovický a Marendiak trhol hlavou.

Vytiahol som svoj dokument, spoločný s Jankom Kormanom, a čítal nahlas:

„Extrennyj otzyv. Prošu priniať dľa perevozky ot stancii Omsk do stancii Vladivostok v vagóne II. klassa dvuch dobrovoľcev zapasnago bataljona češkoslovackoj revolucionnoj armii, kommandujemych v svoju časť v gorod Vladivostok, što podpisuju i priloženiem pečati udostovierajetsia. Omskij zapasnyj bataljon češkoslovackich revolucionnych vôjsk...“

Nie ti je dosť? Prosím, tu je ešte druhý dokument:

„Udostovierenie. Dano sije omskim zapasnym bataljonom revolucionnoj češkoslovackoj armii tovarišču... što oni dlejštvitelno komandovany v svoju časť v gorod Vladivostok, gdie dolžny javiťsia

u načalníka 12. zapasnago bat. tov. V. Rappla, što podpisuju...“

atď.

„To bolo v pokojné časy, ale teraz je vojna. Ešte povedia, že sme ‚ulejváci‘,“ spamätal sa po šachu Marendiak.

„Kto to tušil? Raz máme rozkaz ísť do Vladivostoku a tam sa hlásiť u 12. rezervného pluku, musíme sa ta dostať a potom pokračovať v boji vo Francúzsku, ako to Gajda napísal, hoci by padali sekery z neba, ako to Luther povedal,“ zahundral svojim basom Makovický, chytiac koníka za hlavu a krúžiac s ním nad šachovou tabuľou.

„Ty, ako Tolstoján, sa i tak nesmieš protivíť zlu zlom, a keď to hneď nejde, aspoň ho oddialiť do Francúzska,“ zasmial sa Houdek Makovickému, pozorujúc hru. „Ale tam ti ho vybije,“ upozorňoval, a Makovický stiahol koníka naspäť, znova sa zamysliac a hmkajúc.

Marendiak nevydržal. Stratil sa nám cestou, t. j. vstúpil kdesi do vojska, či, lepšie rečeno, hlásil sa do svojej časti podľa svojho „extrenneho otzyvu“, natrafiac na ňu. Korman sa stal melancholickým. Filozofoval o akejsi myšlienke, ktorú naše vojsko malo, ale ju stratilo.

„Naše vojsko ju má,“ utešoval som ho, „tak, ako ju malo. Teraz jej práve robí cestu, aby ju mohlo uskutočniť.“

„Cesta ďaleká.“

„Veru.“

„A neistá.“

„Veru.“

„Istejšie by bolo pri vojsku. Povinnosť...“

Slovom: ozvalo sa v nás svedomie. Von sa vojaci bijú, vylievajú krv, a my cestujeme v II. triede, teraz už sám Pán Boh vie, kam a načo. V Irkutskú bude treba naše polozenie objasniť. Šachy zameniť niečím vážnejším, pero a ceruzu zahodiť, kožušiny rozdať.

Trvalo to asi mesiac, kým sme sa pohli ďalej. Prešli sme Ačinsk,

Krasnojarsk. Po trojdňovej ceste nás zasa pristavili v Kansku Jenisejskom. Vlak zatiahli na poslednú koľajnicu. To bol znak, že tak ľahko ďalej nepôjdeme a môžeme tedy bezpečne pokračovať v našom letovaní. Dedinku Ižmorskú sme zamenili mestečkom s dvoma-troma ulicami, drevenými domcami a drevenou dlažbou. Dookola tá istá rovná step, len na juh nízke kopce. Život bol len na stanici. Dostali sme zvesť, že naše vojská víťazne napredujú v ešelónovej vojne, stanice jedna za druhou dostávajú sa nám do rúk. Miesto nemeckého frontu vo Francúzsku bol domáci ruský front, hoci i ten bol vlastne nemecký, lebo bolševické gardy rekrutovali sa vo veľkej čiasťke zo zajatcov Nemcov a Maďarov a komando z Moskvy bolo tiež nemecké — Mirbachovo. Nenávisť proti týmto zajatcom sa stále stupňovala, a či bojovali, či nie, boli pokladaní za našich úhlavných nepriateľov.

Bol som svedkom krutej popravy.

V jeden deň prechádzal cez stanicu ešelón zajatých Germáncov. Naši sa vrhli na nich. Zobrali im peniaze, šaty, prikrývadlá, spodné háby, balíky, škatule, čo mali, ešte i zrkadielka i remence. Chudý, kostnatý dôstojník komandoval nášmu ešelónu. Sám chodil s prevesenou kapsičkou na krku a posmeľoval vojakov lúpiť. Niektorí Germánci rozdriapali pred ním bankovky, aby sa mu nedostali do rúk. Dal ich pochytať a postrieľať neďaleko od stanice. Videl som ich mŕtvolky a hanbil som sa za zverský skutok. Zamiešať som sa nesmel, bol by i mňa dal spáliť.

Prešli sme Tajšet a prišli do Nižneudinska. Legitimovali nás, najprv Rus, potom český dôstojník. Ukázali sme im naše dokumenty. Stačili, ale opatrnosti nezbývalo. Len-len že nás nedal arešтоваť dr. Vladimír Daxner, slovenský dôstojník.

Jeho salónny vozeň bol pripätý k ešelónu pekárov. Mal v ňom izbičku so stolíkom, stoličkami, kanapkou, kobercami, osobitnou spálňou, kuchynkou a toaletnou. Tu býval so svojím sluhom. Navštívil nás okolo obeda. Šli sme na pivo, potom do hory medzi státisíce múch a odtiaľ k nemu, kde nás častoval čajom a maslom.

„Mám strašne mnoho práce,“ hovoril nám, „chcel by som do vojska, hlásil som sa u Gajdu, a ten, aby som vraj vypracoval program, ako to mienim s osobitnými slovenskými plukmi. Mám vyčkať niektorých členov Odbočky, s ktorými by som návrh vypracoval.“

„To bude separatizmus. A veď ty si prívržencom miešania Slovákov s Čechmi. Aspoň tak si kedysi hovoril ešte na plenárke v Kyjeve, a profesor Masaryk ti to odobril, aby Slováci prestali mať strach pred Čechmi,“ pripomenul som mu.

„Tak je... Ale máme ešte hrôzu slovenských zajatcov, ktorých by skôr zlákal slovenský pluk ako český, slovenská zástava, slovenské komando, Slováci-dôstojníci.“

„Nemyslím, že by na to naši bratia pristali, hoci by to bolo krásne a povzbudzujúce. Vraví sa o slovenskom strachu pred Čechmi, ale je i strach český pred Slovákmi. I u jednej i u druhej strany treba tento strach premôcť. Jednota nemôže spočívať na strachu, alebo, keď chceš, na nedôvere. Zmôcť tento strach je len tak možné, keď pozrieme mátohe bližšie do očí a presvedčíme sa, že mátoh niet. Teda miešať, miešať, miešať Čechov so Slovákmi, a viceversa.“

„Nerátaš s charaktermi a psychológiou. Čech je bystrý, Slovák pomalý. Čech je hlasný, Slovák tichý. Čech je praktický, Slovák snivý. Čech nedá veľa na Boha a kňaza, Slovák je pobožný; Čech je národne uvedomelý, Slovák ešte nie. Čech je smelý, Slovák zakríknutý atď. ad infinitum rozličnosť.“

„Práve preto miešať.“

„Tu ide o lákadlo. Nehybných niečím potriasť, aby sa hlásili do vojska.“

Neskoršie mi Korman hovoril, ako mu Daxner vytýkal:

„Robíte škandál. Štyria Slováci nevstúpia do vojska. Budem telegrafovať Gajdovi, aby vás dal schytať.“

„Nuž a neukázal si mu svoj dokument?“

„Nie. Povedal som mu, že ideme do Francúzska. On, že vraj z Francúzska nebude nič. Päť korpusov anglo-francúzskych vojsk má

prísť od Murmaňska. To má byť jadro. Okolo tohoto jadra sa má utvoriť nová ruská armáda. My sa k nej pripojíme a obnovíme v Rusku protinemecký front. Vyženieme Nemcov z Ruska a Ukrajiny. To bude front. Netreba preň chodiť do Francúzska.“

„Päť korpusov...? Za tými si počkáme. Kožušiny i desať ráz predáš a dvadsať ráz zlikviduješ svoje diela, kým tie prídu... Ale takto hneď chcieť chytať ľudí!“

Vyhrabal som spomedzi dokumentov „Legitimačný lístok“, ktorý mi dal Daxner v Moskve, keď som sa hlásil u neho, ako u člena náborovej komisie, za vojaka. Ukázal som ho Kormanovi.

„Pozri, takýto dokument by si mal mať, tak by ťa nemohli schytať.“

„Takého dokumentu nemám.“

„Vidíš. Ja sa nemusím báť, že ma ešte raz zavrú, ako kedysi v Uhorsku. Tam plukovník Šír a tu dr. Daxner.“

„Najlepšie by bolo vrátiť sa do Omska.“

„Chod’.“

V Tulune, kde sme sa zastavili na 12 dní, pri kúpaní v Ude Kormanova idea „likvidovať svoje diela“ a predať svoje kožušiny dozrela, ako kvetina pri polievaní, až odpadla od rodného stebľa. Náš Janko sa vrátil do Omska. Dali sme mu list s otázkou: čo bude s nami, keď sa do Francúzska nejde? Okrem toho sme i telegrafovali, kde máme svoje ustarostené hlavy skloniť? Či sa vrátiť, či ďalej ísť podľa „extrenneho otzyvu“?

Odpoveď nedošla a náš vlak šiel ďalej. Boli sme už len traja mušketyri.

29. júla sme sa horko-ťažko dostali z Innokentievskej na irkutskú stanicu. Cestovali sme celé dva mesiace i tri dni z Omska do Irkutska. Pekná letná vychádzka trvala celé leto.

Vyšli sme s batožinou z nášho vozňa a usalašili sa v čakárni za stolom. Bol obed a po obede porada, čo ďalej. Otázkou sme ešte neriešili, keď prišiel k nám mladík s bielo-zelenou stuhou na ramene:

„Pozvoľte vaši dokumenta.“

Dali sme mu ich.

„Eto Čechi,“ povedal, obrátiac sa k druhému mladíkovi, ktorý mu stál za chrbtom.

Ten nazrel do písom a prikývol.

„Očeň izviniajus. Ja dumal Madiari.“

Dlho sme na stanici a v čakárni zostať nesmeli. Žiadali sme komandanta stanice, aby nám dal miesto v niektorej „tepluške“ vo vlaku, čo ide na Vladivostok. Odoprel, že na Vladivostok vlaky nejdú, a upozornil nás, že vydal okružný list, aby sa z čakárne všetci odpratali, lebo že čakárne nie sú na to, aby v nich ľudia bývali.

To sme uznali, ba i pochválili uvedený poriadok, ale sme i museli odísť do mesta byt hľadať. Chýlilo sa k večeru. Do mesta, ktoré je na druhom brehu rieky Angary, šli sme cez drevený pontónový most. Upútala ma zelená, priehľadná a prudká rieka. Bolo vidno i Irkut, ktorý tu vteká do Angary. Po moste veľká premávka. Ledva sme sa prebili. Čo som sa už tých bytov nahľadal v Rusku! Nuž keď je človek nie doma, ustavične hľadá, kde by mohol byť doma. Boli sme v hoteli „Metropol“. Tam nám ukázal akýsi špinavý Židko s mastnou tvárou a samým páperím na tmavom, zakydanom kabáte dve izby za 12 a za 9 rubľov na deň. Smrdelo všade plesňou. Staré, ošúchané, deravé méble s olejovými škvrnami. Z fotelov trčali perá a chumáče konskej srsti. Kanapka jačala, keď si Houdek na ňu sadol. Nevzali sme. Prezreli sme so šesť hotelov, ako „Modern“, „Grand Hotel“, „Central Hotel“, rozličné „meblirované komnaty“, až konečne v akejsi „Hviezde“ nám ukázali temnú a malú izbičku za 8 rubľov denne, kde všetko, čo robí byt príjemným, bolo „na hviezde“ a zostali v nej len holé matrace na vŕzgajúcich posteliach, jeden stolík s farebným obrusom, prifarbený pozostatkami žltkov, vybledlé červené tapety, kde-tu visiace poodrapované plachty z nich, plechový lavór v železnom stoličku, z ktorých maľba a glazúra dávno poodskakovala, zanechajúc

po sebe len hrdzavé škvrny. Bolo to, ako čo by to bola bývala zberňa všetkých dokaličených vecí v hoteli, také akési smetisko. Dvere nedajbože zavrieť. Len s napätím sily sme mohli zapäť háčik do pozohýňaných klinčekov. A dvere ani neboli potrebné, lebo stena od chodby nesiahala až po povalu, ako to býva v poriadnych bytoch. Hoci kto sa mohol prešmyknúť otvorom do izby, keby sa mu bolo náhodou chcelo. Zato tým zreteľnejšie bolo stále zvonenie, behanie chyžnej v papučkách a jej starostlivé vypytovanie sa: „Kto zvonil? Kto zvonil?“ Ťažké ruské čižmy, kašľanie, hlasitý hovor, veľké, vždy bzučiacie muchy, syte ploštice, čo neštípali. Slovom, báječná komnatka.

Keď sme mohli, ušli sme z nej a potulovali sa radšej hlavnou ulicou, ktorá sa menovala „Bolšaja“, dláždená žabicou, s peknými domcami. Alebo sme šli do parku na brehu Angary so smriečím, bez veľkých košatých stromov, bez tône, s lavičkami, kioskom, čistými, zametenými chodníkmi a so sochou Alexandra III., ktorého v revolúcii zachránilo iba to, že mu ktosi dal červenú zástavku do ruky.

Drahota bola veľká. Pohár čaju stál rubel', kúsok sladkého pečiva k nemu bezmála dva ruble, obed nebol nižšie 4 rubľov, na lepšom mieste i desať. S Ivanom Daxnerom, delostreleckým dôstojníkom, s ktorým som sa náhodou stretol, sme si dali fľašu vína; rákali nám ju 60 rubľov, fľaša šampanského 260 rubľov. Ivan v návale nadšenia len-len že nedal doniesť jednu butel'ku, ale som ho odradil. Za to mi sľúbil 10 funtov cukru, remeň, lacné čižmy za 100 rubľov a jeden celý vozeň, keď ho budem potrebovať.

Vysvetlil mi situáciu a čo sa stalo v Irkutsku.

Rudá armáda, väčšinou Nemci a Maďari, mala irkutskú stanicu v rukách. Prišli naši delostrelci na stanicu a rudí žiadali vydanie zbraní. Bez toho, že by boli počkali na odpoveď, počali strieľať z guľometov na našich. Títo povyskakovali z vozňov a bez zbraní, holými rukami zmocnili sa guľometov a zahnali nepriateľa. Nejednen náš chudák zaryl tam nosom do trávy. Hneď podali správu

ešelónom 7. pluku, ktoré sa pohybovali smerom k Irkutsku pod velením štábného kapitána Hoblíka. Tieto ešelóny zaujali stanicu v Batarejnej, zobrali tam delá, pušky, ozbrojili sa, postúpili na stanicu Innoketievskaja a zahájili útok na Irkutsk. Tu prišli k nám spojeneckí konzulovia s majorom Vergé na čele a žiadali nás, aby sme odovzdali zbraň. Naši sa vzopreli a poukazovali na zákernícke prepadnutie našich artileristov v Irkutsku a možnosť opakovania sa nápadu; major Vergé nástojil na neodkladnom odovzdaní zbrane. Veliteľ poslúchol a ešelóny odišli z Irkutská na východ.

„Kone,“ rozhorlil sa Ivan.

„Kone,“ potvrdil som ja.

Že sme správne súdili, dokázalo sa tým, že Irkutsk bol stratený, 39 tunelov na východ od Irkutská okolo Bajkalu tiež a všetko to muselo sa znova dobývať. Keby sa bolo podarilo bolševikom tunely zavalíť, transport by bol býval znemožnený aspoň na rok a bolo by to stálo ohromné peniaze.

„Tak teda ideme na Vladivostok?“ opýtal som sa.

„Nuž a?“

„Lebo Vlado hovoril, že tu máme zostať.“

„Lapálie. Rusom my nepomôžeme...“

-

Gajda bol hrdinom tých čias. Na banketoch ho rečníci pozdravovali, oslavovali, takrečeno v náručí nosili, chcejúc vybrať od neho politický rozum, ale že vraj mal zámok na ústach. I naši vojaci boli v grácii. Mohli sa kúpať zadarmo, nie v Angare, tá bola studená, ale v kúpeľi, ešte i bielizeň dostávali zdarma. V holiarňach po holení holič sa pekne poklonil, zaďakoval za česť, že mohol nášho vojaka oholiť a neprijal nič. Dievčatá sa bláznili. Nejednen vojak sa tu vtedy zamotal. Politické strany zápolili v dávaní banketov, večerných čajov s vodkou, vínom a šampanským, na ktorých sa dôstojníci dostávali do vyšších sfér a dvorili pekným a milým ruským dámam. Chodilo sa po báloch, zábavách a všade boli naši v popredí a prví. Robili zbierky peňažné a iné pre vojsko,

na ktoré ešte i Číňania prispievali po piatkach, po desiatkach.

Vaňo sľúbil, že nás zoznámi s ruskou spoločnosťou. Ale nedošlo k tomu. Kúpil som si „Telegramy“ a dočítal sa v nich, že ma čeliabinský zjazd vyvolil za miestopredseda O. Č. S. N. R. (Odbočky Československej národnej rady). Mali sme byť traja miestopredsedia. Prvým bol Pavlů, druhým, za Slovákov, ja a tretím dr. Patejdl.

Zvesť ma tak ohromila, že mi vystúpil pot na čelo.

Pôsobila i dôvera i pocta, ale i cesta aspoň dvadsaťdňová naspäť do Čeliabinska. Čím som si to zaslúžil? To zasa Jožo Gregor navaril. Divný človek. Každý druhý chce na káru, kde môže poháňať, a on vše za káru. Ešte ju i tisne. Iste si myslí: „Načo by ja šiel na voz, mňa zbadajú i za vozom. Nie miesto robí človeka, ale človek miesto. Sláva, ako v poli tráva...“

Trvalo hodnú chvíľu, kým som sa uspokojil. Rozmýšľajúc, ako sa politika robí a kto by ju z nás Slovákov mohol robiť, prišiel som na to, že je dosť prirodzené, keď budem v miestopredsedníctve ja. Vlado Hurban ako politik-diplomat, Janček ako politik-organizátor odveslovali do Ameriky, Markovič ako obidvoje odplával do Paríža, dr. Vladimír Daxner bude iste plukovníkom slovenského pluku v Irkutsku, Oríšek bol vyvolený za slovenského „ministra“ v Odbočke, Jožo Gregor sa stal šéfom slovenskej tlače v „ministerstve“ osvety, ktorého správcom bol dr. Jozef Kudela, musel som sa i ja dostať na nejaké vysoké miesto, keďže som náhodou ešte v Rusku, vďaka nášmu vojenskému vystúpeniu, a teším sa pokročilejšiemu veku i reume predbežne len v rukách i krku. Choroba je ešte nie v hlave. Prečo by nemohol byť politikom? Bohdan Pavlů a dr. Patejdl majú dosť rozumu. Tí napravia i moju hlavu, keby v nej nejaké koliesko preskočilo.

Politika ma teda prestala znepokojovať. Mýlila ma už len cesta naspäť. Istých 20 dní, ak pôjde vlak riadne a nebudú cestou boje. Ak budú, bude toho i viac. Možno, že pôjdem ako „perpendikel“ na hodinách, raz na západ, raz na východ. Tak to bolo vtedy

s naším štátom a vládou na Sibíri: bol na kolesách a cestoval, kedy-
tedy vystúpil, zdržal sa chvíľu na stanici a hybaj ďalej alebo naspäť.
Mne, ako čiastke štátu a vlády, sa tiež tak patrilo.

Komandant irkutskej stanice Moravan Vajs dal nám osobitné
oddelenie s Houdkom. Gavora, kedysi spoluredaktor „Slovenských
hlasov“ v Petrohrade, teraz vojak, zásobil nás cukrom, syrom a
vodkou. Poželel šťastlivú cestu. Daxner zabudol doniesť sľúbené
lacné čižmy a remeň, ale doniesol srdečné vinše, aby sa nám dobre
vodilo.

I pri týchto úprimných želaniach a vinšoch sme sa cestou skoro
pozabíjali. Vyšinul sa nám vlak. Pár ľudí usmrtilo, mnohých ranilo,
nás len hádzalo asi minútu z jednej strany vozňa na druhú a kufríky
nám padali na hlavy. I tak sme sa nazdali, že bude koniec s nami,
ak to hádzanie neprestane. Vďaka Bohu, vyviazli sme neporušení
a Slovensko v tomto vlaku bolo zachránené. Muselo síce zostúpiť
a dlho čakať v poli, kým prišiel druhý vlak. Potom v „tepluške“,
sediac na svojich kufríkoch, cestovalo sa ďalej do Omska a odtiaľ
do Čeliabinska.

Mýlil som sa len o jeden deň: cesta trvala nie 20, ale len 19 dní.

XIII. Čeliabinsk

V Čeliabinsku som sa presťahoval do fínskeho vozňa I. a II. triedy. Mal som osobitné oddelenie a spával som sám na prvom poschodí.

Tak krásne a pohodlne som nebýval nikdy. Spomenul som si na ten čas, keď som tadiaľto išiel z Berezovky za Bajkalom do Voroneže s ruským konvojom, kupoval s ním pre seba židovskú čiapku a obedoval v ktorejkoľvek stolovej, kde som platil za oboch 1 rubel' i s čajným. Čosi vyše roka minulo. Stolová ešte stála, ale aká ohromná premena! Zo zajatého „Austriaka“ stal sa „skoro, málo chýbalo, len-len že nie, bezmála temer ministerský predseda“, hoci ma skromne nazývali miestopredsedom O. Č. S. N. R. a po rusky „tovarišč predsiedateľ Češkoslovenského národného sovieta oddeľovania v Rusii“. Zvučalo to báječne vysokým a mocným tónom. Všetko počúvalo — predbežne. Zato, pravda, miesto jedného rubľa za obed pre dvoch musel som platiť 10—15 rubľov za večeru pre jedného, ale som chodil do sadu, divadla, na politické schôdzky na automobile alebo na izvoščíkovi. Býval som, ako vravím, vo fínskom vozni I. a II. triedy so všetkým možným komfortom, ako politik vážny, ktorý sa len o veľké veci stará, o maličkosti sa starajú iní, menší. Neraz som sa smutne díval na vybledlých a chudých zajatcov ešte vo svojich rakúskych čiapkach a mantľoch, ako zametajú nádražie. Pred rokom a čosi som ešte i ja zametal.

Ostatní „ministri“, či ako sme ich skromne nazývali, „správcovia“ jednotlivých odborov, odcestovali do Jekaterinburga. My sme museli zostať i s „ministrom“, pardon, správcom vojenského ministerstva Medkom kvôli riadeniu osudov vlád ruských, ktorých vtedy bolo v Čeliabinsku niekoľko.

Bola bolševická, t. j. sovietska vláda, s ktorou sme bojovali. Okrem tejto bola sibírska vláda so sídlom v Omsku, samarská vláda so sídlom v Samare, uralská vláda so sídlom v Jakaterinburgu, kdesi obďaleč okolo Čity kozácka s atamanom Semionovom a ešte ďalej

vo Vladivostoku vladivostocká, no a naša.

Mala sa utvoriť jednotná ruská vláda.

Každá vláda sa najprv sama so sebou radila, potom s nami, potom spolu a zasa s nami. Keď pomyslíme, že medzi týmito vládami bola veľká žiarlivosť o prvenstvo, že v zápelení dochádzalo medzi nimi k svárom o územie, že stavali medzi seba i colné hranice, že boli medzi nimi otázky iredenty; keď pomyslíme, že na týchto poradách boli členovia ústavodarného zhromaždenia, žijúci na oslobodenom území, ústredné výbory politických strán, zástupci kozáckych vojsk, zástupci Baškirov, Tatárov, Turkmenov, zástupci spojencov a my, teda ľudia a politici krajne pravého, mierne pravého, germanofilského, ľavého i krajne ľavého smeru; keď pridáme k tomu ruskú zhovorčivosť, večné filozofovanie, i keď pôda horí pod nohami a strecha nad hlavou: pochopíme, že to šlo ťažko, že porady boli nekonečné a končili sa tým, že sa nekončili, ale že sa bude v nich pokračovať. No kde? To je práve tiež z tvrdých orieškov, aby si ani jedna vláda nežadala, a debata sa počala znova.

Zástupcovia národnej jednoty zle-nedobre na socialistov, títo na národniarov. Kým sa napríklad vyjasnilo, či Miliukov robil nemeckú politiku, či nie, prešli i dve hodiny, a predseda sme nevedeli, kto luže a kto hovorí pravdu.

Nás víтали okázale, ako Gajdu v Irkutsku. Keď sme vošli do poradnej siene, tliekali nám. Pavlů sa ukláňal i miesto nás, jeho pobočníkov. Predseda povedal prvú reč na nás, ako na „osloboditeľov“. Pavlů ďakoval. Potom sme sedeli na prvých miestach vážni, ako by nafúknutí múdrou mlčanlivosťou. To ma veľmi škrelo: necítil som sa osloboditeľom, hoci som bol i ja dušou a telom za „vzkriesenie Ruska“, ako sa vtedy hovorilo.

Kým sa tieto porady diali, skutoční osloboditelia — naše vojsko držalo statočne Povolžie. Front bol na niekoľko sto verst.

Z krvavej prechádzky do Francúzska na východ vyvinul sa totižto boj na všetky štyri strany Ruska. Po vzatí Penzy pohybovali sa naše

ešelóny smerom ku Kuznecku a Syzrani. Samara bola vzatá po veľkej bitke u Lipiag. Od Samary postupovali ďalej, vzatá bola stanica Kinel', križovatka trati na Ufu a Orenburg. Vzatý bol Buzuluk. Po páde Buzuluku kozáci zaujali Orenburg. Naše časti hrnuli sa smerom na Ufu, ktorú vzali, potom pohybovali sa predné ešelóny smerom k Zlatoustu. Skupina samarská a čeliabinská spojili sa 6. júla na stanici Miňar medzi Ufou a Zlatoustom. Spojenie so skupinou za Omskom bolo vykonané po páde Omska ešte 6. júna.

Nástup na Jekaterinburg sa tiež podaril.

Bolo treba uvažovať o tom, či toto oslobodené územie máme opustiť a pohybovať sa smerom na Vladivostok a či držať líniu Volgy. Francúzsky konzul v Samare Jeanot a zástupca francúzskej vojenskej misie Guinet oficiálne oznámili nášmu výkonnému výboru, že je želaním spojencov, aby naša armáda držala líniu Volgy, že ona má byť predvojom spojeneckých vojsk, ktoré v krátkom čase prídu na pomoc. Bol predložený i šifrovaný telegram z Vologdy od francúzskeho veľvyslanectva, písaný v tomto zmysle. Po tomto oznámení sa uzniesol výkonný výbor so súhlasom nášho revolučného zjazdu držať líniu Volgy do tých čias, kým nepríde spojenecká pomoc. Zatiaľ bola znova vzatá Syzraň, Kuzneck, zabezpečená dráha na Simbirsk, Orenburg.

Syrový, náš veliteľ, hral na surmite:

„Pozdravujem svojich chrabrych vojakov, ktorí v zmučenom a hynúcom Rusku vstali prví do boja proti bolševickým nájomníkom Nemcov... Vašou zásluhou zmytá potupná škvrna brest-litovského mieru. Rusi znova vstupujú na svoje miesto vo svetovom fronte, aby v pevnej jednote so spojeneckými národmi bojovali s rakúsko-nemeckým imperializmom za slobodu a zjednotenie Ruska, za ústavodarný snem, za právo národov, za

sebaurčenie. Vašou zásluhou sa začali tvoriť nové dobrovoľnícke časti utlačených národov strednej Európy na boj za slobodu Ruska a svojich krajín. Spoločným úsilím a spoločnými obeťami budeme vedieť prikovať víťazstvo k svojim práporom. Napred, vojaci, za slobodu!“

Ale spojenecká pomoc neprichádzala. Čítali sme len o uznaniach, pozdravoch a sľuboch.

„Spojenci uznali Československú národnú radu za zákonný vládny orgán československého štátu.“

„Spojenci sa rozhodli podporovať Čechoslovákov v Rusku svojimi silami a vylodiť tým cieľom anglické, francúzske, japonské a americké vojská.“

Gajda ešte z Irskutska telegrafoval, že mu americký generálny konzul oznámil, že urobil všetky opatrenia, aby pomoc amerických vojsk prišla v pravý čas.

Pozdejšie hlásil, že prišiel k nemu predstaviteľ japonskej vlády a ukázal mu japonský manifest, že Japonsko chce skutočne obnoviť front proti Nemecku. Uistil ho, že v Japonsku je mobilizovaná veľká armáda, ktorá bude poslaná do Ruska.

Atd'.

Ale ozajstnej pomoci nikde. Ruské vojská, poslané kde-tu na zámenu, sa neosvedčovali a naše vojsko počalo byť nervózne. Počalo pochybovať o tom, či sa netrápi nadarmo. Cesta na Vladivostok bola prebitá a teda voľná. Malo by sa ísť do Francie na Vladivostok. Nemáme už tu čo hľadať. Rusi si spravia poriadok sami s tou sľubovanou pomocou.

„Vydržať!“ tíšila Odbočka. „Pomoc príde!“

„Kolembajú nás!“ leteli posmešné slová.

„Kolembajú nás!“ mohla povedať i Odbočka.

„I nás!“ mohla dodať tlač.

Boli to časy kolísania.

Politické vedenie O. Č. S. N. R., totižto už ako my súrili sme teda Rusov, aby sa čím skôr dohodli na všeruskej vláde, lebo naše vojsko prestane bojovať.

Pomaly poznali sme všetky ruské veličiny, čo boli vtedy v Čeliabinsku. Bolo ich mnoho. Utkvel mi v pamäti Avksentiev, ako hovoril temperamentne, gestikulujúc:

„Česi a Slováci, sami ešte uhnetení v ďalekom Rakúsko-Uhorsku, tu vylievajú svoju drahocennú krv za utlačené Rusko a pomáhajú nám. Srdečne ich vítam medzi nami, cítiac hlbokú vďaku oproti nim a zároveň i povinnosť, aby sme i my Rusi zjednotení pomohli našim drahým bratom proti ich utlačovateľom...“

Sympatizoval s nami a aspoň naoko dal na nás.

Grišin-Almazov bol pohrdavý a uštípačný. Hádzal nám frčky, že prečo nejdeme do Francúzska si odpočinúť, keď sme takí ustatí. Frčku sme vrátili tým, že sme nešli na večeru, ktorú dával a na ktorú nás volal.

Maslov bol patriarchálny, dobromyseľný pán so smutnými očami.

Tu som videl i Kolčaka s chudou, vyholenou, pravidelnou, ohorenou a príjemnou tvárou, nevysokého vzrastu, úctivého a panského admirála, budúceho diktátora s tragickým koncom v irkutskom žalári.

Raz ma chytil Patejdl za gombičku na frenči a povedal mi:

„To tak nepújde, Jano. Má sa všetchno dělat kolegiálně.“

Vyponosoval sa mi, že Pavlů robí všetko sám, vyjednáva s Rusmi, o ničom nereferuje, nikomu nás nepredstaví, ako čo by sme boli len jeho miništrantmi, takí akísi okädzovači bez kaditelníc. Sklony absolutistické, pravé.

„Pri oslavách len jeho meno spomenú, naše nie,“ pokračoval. „Hlavu Jekaterinburga, kňaza Golicyna, chcel zhodiť. Čo sa mieša? Nech si Rusi sami zhodia svoju hlavu... No, to nemůže tak být.“

„Teraz sa my počnime hrýzť medzi sebou, ako Rusi,“ upozornil som ho. „Ty si až tretí miestopredseda, a chodíš vždy predo mnou, čo chceš?“

„Odstrkovať sa nedám.“

„To by museli byť dvere veľmi široké, keby sme všade *per pazúch'* vchádzali, a i tak by on musel byť v prostriedku ako prvý.“

Dobre, že kedy-nekedy, keď sme si skoro diery vysedeli na nohaviciach, sa ruské porady skončili. Uzniesli sa na tom, že v poradách budú pokračovať v Ufe 8. septembra.

XIV. Jekaterinburg

Odišli sme do Jekaterinburgu na osobitnom vlaku. Vlak sa vliekol ako slimák: mal i dva rožky — dva rušne s dvoma komínmi. Urážali sme sa, že vlakvedúcemu iste nepovedali, koho vezie, ináč by bol pridal do behu. Správca vojenského odboru Medek, prívrženec silných individualít, sa nahneval a dal odpäť ľadníky, aby nás nezaťažovali, ale nepomohlo. Ako i mohlo, keď sme to vlastne my boli tým ťažkým obilím, určeným na sejbu, a zároveň i rozsievačmi semena, aby sa polia zúrodnili?

Dolinka, kadiaľ sme šli, bola úzka, medzi malými vrškami, krajina našská, hornatá, vlnitá. Hovorili, že tu ležia zakopané poklady: železo, uhlie, soľ, ametist, topás, zlato, platina, meď. Poklady vykopávajú, vymývajú však málo.

Sám Jekaterinburg je pekné, európske mesto s murovanými domami, kamennými ulicami a chodníkmi. Perla Urala, postriekaná ešte čerstvou krvou nedávno vyvraždenej cárskej rodiny. Front bol blízko, a preto v meste ako by bolo málo ľudí. Obyvateľstvo vraj nepriateľského zmýšľania pre silný bolševický živel v mnohých fabrikách naokolo a pre mnoho zajatcov-Nemcov. Údajne veľa špiónov. Sám anglický konzul mal vraj za ženu Nemku a jeho dcéry boli germanofilské.

Odbočka sídlila v „Amerických nomerach“, v hoteli na poschodie s temnými chodbami a pri nich napravo a naľavo s mnohými izbami.

Dostal som veľkú, zariadenú komnatu s fotelmi, kobercami, s ťažkými, nepriehľadnými záclonami na veľkých oblokoch, písacím stolíkom, malou alkovňou s posteľou za hrubou záclonou. Pre záclony a že slniečko do izby nikdy nesvietilo, bolo v nej temno, chmúrno, otupno.

Zato môj súkromný byt bol veselý. Štyri obloky, slnce, palmy, dobre, že vodomat nešpliechal uprostred veľkej izby. Pán bol Nemec, inžinier. Tichý, nevšímavý, kvôli domácemu pokoji

pod papučou. Pani robustná, asi 40-ročná, ale neobyčajne mladistvá, premenlivá, raz smutná, raz búrno-veselá, zdala sa mi trošku hysterickou. Spočiatku nás prosila, aby sme ich „nerugali“, potom sa chytrou spriatelila, bola samý žart a smiech. Čo jej neslušalo, bolo, že sa vždy zaujímala o „molodych liudej“, a keď šla reč o neznámom, jej prvá otázka bývala:

„Interesnyj?“

„Konečno, interesnyj.“

„A vy menia poznakomili by...“

Volávala nás na čaj a na večierky, na ktoré schádzala sa dobrá ruská spoločnosť jekaterinburgská.

Bývali sme u nej traja: Otomar Houdek, Jožo Gregor a ja. Každý v osobitnej izbe. Každá bola inakšia a každý inak platil. Ja ako „skoro, len-len že nie, bezmála, málo chybelo, temer ministerský predseda“ platil som 150 rubľov, Houdek, ako omnoho menší pán, už len 85 rubľov a „slovackij pisateľ“ Jožo Gregor, ako sa označoval na navštívenkách ešte v Kyjeve, slovenskému spisovateľovi zodpovedne len 50 rubľov.

Bolo mi totižto povedané, že je nie hocičo mať na ľavom ramene štít červeným pásikom obrúbený a na ňom štyri zlatom vyšíte písmená ČSNR, ako to nosili miestopredsedia a správcovia jednotlivých odborov Odbočky. Musím vraj i reprezentovať. Ja som to bral doslovne: za byt som i platil. Iní reprezentanti brali vec prakticky: byty si rekvirovali, alebo neplatili nič, alebo veľmi málo.

Ostatne to bola odo mňa ešte pôvodná slovenská národná črta: nepraktická noblesa, pre ktorú sa dlho budeme vidieť panskými, nedemokratickými, a preto i menejcennými, hlúpejšími. U iných bratov boli hlavy rozumné, cez niektoré stačil už prefúknuť i bolševický vietor.

„Pozrite, pozrite,“ hovorili, „on chce tu reprezentovať, to je pán, to je tá maďarská kultúra, čo sa na ňom odráža...“

Čerta rohatého maďarská kultúra! Iba slušnosť, že platím, keď beriem.

„Pozrite na Pavlúva, aká noblesa!“

Ani Pavlú im nebol dobrý.

„Ten by chcel byť diktátorom. Všetko len sám. Vyjednáva s konzulmi, cestuje, má extrémny vlak a druhí cestujú v ‚tepluške‘, má adjutanta, sluhu, automobil, a my ostatní aby sme behali pešo na verstové vzdialenosti...“

„Pozrite na Medka, to je junák, tomu už nič nemôžete vyčítať.“

„Medek býva v paláci, vozí sa tiež na automobile, ale pre spolupracovníkov chce zariadiť kasárnické byty... Doma nosí pižamu, sedí proti zrkadlu vo foteli a štipká si vriediky, do seba zaľúbený...“

„Pán Boh vás potresce, také malichernosti vyčítate.“

„Aký ‚pán‘ Boh? Aj ten chce byť pánom...? Všetko chce byť pánom, len my nemáme byť?“

To boli tí „netypickí buržuji“, ktorí ešte v Kyjeve označovali Pavlúva, Hessa, Špačka za „typických buržujov“ a žiadali, aby v Odbočke kolovala „červená“ krv. Myslím si, že nikdy nevideli skutočného buržuja alebo aristokrata, a preto im bol každý oholený a učesaný človek buržujom, aristokratom, protivníkom demokratizmu. V pláňach Odbočky tvorili opozíciu a boli vždy proti všetkému, čo podľa nich smrdelo starou panskou plesňou, farbilo patinou, hralo obradnosťou a zvučalo starou piesňou. Napríklad: dôstojníci novej ruskej armády počali nosiť „pogony“, ako pod cárskym režimom. Zdesenie. Požadovalo sa zakročiť u vlád. Chceli sme klub, kde by sme sa schádzali, čítali, vymieňali si myšlienky, ak sme nejaké mali. Ešte čo! „Klub, klub!“ To znie pansky. Nechceme klub... Bolo by treba návštevy porobiť, oboznámiť sa. Kieho hroma! To sme my na to tu, aby sme návštevy robili? Kto nás potrebuje, ten nás navštívi... V našom vojsku sú nepotrebné komitáty, veď naši dôstojníci sú z ľudu, zrastlí s ním, samí „selskí“ synkovia... Prosíme, neurážať majestát národa, bez komitátov nebude vojska, za to ručíme.

Pozoroval som niektorých z týchto „netypických buržujov“. Boli

výteční chlapci, ale — ako každý — márnomyseľní a závistliví.

Že noví ľudia? Nie. Staré typy. Pre vysokú politiku a starosti o osud národa všestranne zaujatí, nerozoznávali často cudzie od svojho, vše zabudli, že dlhy treba i platiť, malicherní a praktickí. Vždy vedeli, kde dostať „kerazínu“ (oleja), dobré a lacné víno, špiritusu na vodku, tabaku, remeňa na parádne čižmy, látky na parádne šaty. V tomto boli neoceniteľní a sami Rusi sa na nich obracali, keď niečo potrebovali.

Budem i ja malicherný. Raz v plénu Odbočky bola reč o povyšovaní za chrabrosť a vernú službu, a tu jeden praktik-politik sa ohradil:

„Protestujem. To je spiatočník.“

„Ale veď i spiatočník môže byť chrabрым i verným,“ povedal ktosi.

„V našej armáde nie. Naša armáda je na demokratických základoch...“

„Brat ako brat, keď je raz medzi nami,“ povedal ešte niekto.

„Treba znať rozlišovať ľudí...“

Pozrel som na neho. Bol vo frenči a pri tenkej viazaničke videl som pásiky košele. Zdali sa mi byť známymi. Prisadol som si bližšie. Ony sú.

„Budúci bolševici,“ pomyslel som si, „chcú rozlišovať ľudí, ale veci nestačia rozoznávať. Kto by na také maličkosti stačil? Na to je sluha.“

Nielen Rusi, ale i panie Rusky si mysleli, že my ako „vítazi“ máme všetko a môžeme všetko.

K našej domácej chodievala Nina Ivanovna, krásavica-blondínka s úzkou, nežnou tvárou a veľkými očami, vysoká, tenká, zaujímavá, žena inžiniera, ktorý bol údajne na fronte. Niekedy dávala tiež večierky, na ktoré chodili naši i Rusi.

„Ak sa chcete na večierok dostať, musíte jej spraviť návštevu,“ radila nám naša domáca.

„Dáma pekná,“ povedal som ja.

„Interesantná,“ povedal Houdek.

Šli sme vykefovaní, oholení, s blýskavými čižmami, na aute, aby sme väčšmi imponovali. Navštívenky vo vrecku so všetkými našimi bývalými a terajšími titulmi.

Nina Ivanovna nás prijala a zaviedla do salóna. Sadli sme si. Počal som o kráse a umení, o ruskej literatúre, sypal mená uznaných poetov, románopiscov, filozofov, kritikov, aby videla, že nemá pred sebou hlupáka, ale sčítaného človeka. Houdek zápolil so mnou. Nadpriadol reč o bohatstvách tirák, citujúc výťahy zo svojej besednice, ktorú bol uverejnil v Slovenských hlasoch.

Mladá pani nás s roztomilým úsmevom počúvala. Pri prvej pauze pozrela prosebne na mňa:

„Ivan Ivanovič, a kerazínu u vás niet?“

Ako som sa vtedy dostal k petroleju, dosiaľ neviem. Pamätám, že mi počalo všetko smrdieť. I Nina Ivanovna, taká krásavica, s takým nežným profilom, ako čo by ružu vopchal do petroleja. Chcel som voňať prirodzenú, omamnú vôňu ruže, a necítil som jej pre petrolej.

Pozrel som na Houdka.

„Môžeme opatriť,“ povedal.

„I spirtu?“ naklonila sa lúbezne k nemu Nina.

„I spirtu.“

Odišli sme ako s duba spadlí.

To bolo pre tú povest', že máme v arende všetky naftové pramene, liehovary a vinice. Ale by som ubližoval, keby som tvrdil, že len preto nás volávali do spoločnosti Jekaterinburci. Boli to duše altruistické. I keď sme dali špiritus, vodku z neho spravenú sme vypili obyčajne sami. Niektorí z nás sa tak rozjarili, že im nebolo dosť vlastného ohňa, ale, idúc domov, v temnej ulici strieľali do povetria z revolverov.

Oríšek, „reprezentant“ Slovákov v Rusku, ako sám seba v úradných vyzvaniach nazýval, býval tiež u mladej panej, druhej ženy staršieho, bradatého, úctivého pána. Sem sme radi chodievali. Bola obyčajne slovenská večera, bryndzové halušky a vodka.

Divný nápoj tá vodka! Prišiel si smutný, hoci na smútok nebolo príčiny: naše veci šli i v Rusku i vo Francii i doma napred, ale Boh vie prečo, bol si predsa akýsi nevrlý, nepokojný, prípadne od ruže, vopchatej do petroleja, a tu ti núkajú vodku. Šľuhneš si kalištek jeden, druhý, tretí, ako čo by si prášok vzal proti boleniu hlavy: opona sa vytiahla, rozjasnilo sa ti všetko. V ružovom svetle si videl mladú paniu, v pomarančovom svetlovlasú slečnu, v purpurovom druhú, černovlasú. Už si i dvíhal štvrtý kalištek na toast. Spomenul si bielu tvár, belasé oči, červené pery; farby biele, belasé, červené, naše nacionálne, musíme ich ľúbiť.

„Nech žije naša domáca pani, Mária Sergiejevna!“

Svetlovlasá slečna s bledými lícami, oblečená v červenom, bola ako luna, keď sa zláti nad zorami... „Svieti mesiac, svieti, hej, ale nehreje...“ išlo ti hlavou... Keby trošku pripiekla, ako slniečko... A tá tretia, černovlasá, najkrajšia, v tmavých šatách, je ako noc, v ktorej dve hviezdy hniezdia: pár očí. I tie pritemňujú obláčky dlhých riasnic...

„Ivan Ivanovič, ne uvlekajtes!“ smeje sa domáca pani.

„Vozchytiteľna!“

„Niet dlia vas!“

„Niet dlia menia vzajďot zaria...“ intonuje svetlovlasá.

Ostatní podchytia a spievajú:

*Nie dlia menia Vag razoliotsia
i serdce radostiu zabiotsia,
nie dlia menia,
nie dlia menia...*

Na ruské ženy hovorili, že sú skvostné, ale len do zábavy. Nie je to pravda. Poznal som vo Voroneži domáce panie, ktoré pracovali od rána do večera a iste boli v mladosti skvostné i do zábavy. Čo robí Rusky takými príťažlivými? To, že sú bez obradov, bez póz, vždy srdečné a citové, povedal by som, že sú ich duše ako otvorené nádoby s báječným nápojom, samy od seba sa naklonia a lejú svoj

drahý nektár bez obavy. Naše dámy sú tiež plné, so sladkou šťavou, ale v zatvorenej fľaške, musíš zátku ťahať so „štoplcíherom“. Pritom pozor, aby sa nerozbili a neporanil si sa!

Bolo ľahko „uvlekať sa“. To neznamenal lásku, to bolo iba nadšenie. Nezaväzovalo k ničomu, nebolo vážne, ako „ľubov“, naopak — veselé, miznúce. „Lovi minútu vzdochnovenia!“ Minúta, hodina, týždeň. Niektorí sa „uvliekli“ na celý život. Neopatrne sa hrali s ohňom nadšenia a upadli v lásku. Som presvedčený, že neobanovali a majú skvostné ženy.

Ináče stály, vážny cit vylučovala vážnosť nášho položenia a nestálosť nášho pobytu.

Hoci všetko bolo také, ako by sme sa zariadovali na dlhšie.

Odbočka hrala verbúnok.

Vzala všetkých Čechov a Slovákov, ktorí boli ešte v zajatí, pod svoju „najvyššiu“ moc. Nariadila im, aby sa u zborných punktov hlásili na súpis. Kto sa nehlási, mal byť trestaný poľným súdom.

„Slovenské hlasy“ písali veľmi vábivo, že

„naše vojsko je v ruskom bahne jediným tvrdým kameňom, z ktorého možno vystaviť skrýšu, čo ochráni pred úpekou, dažďom, nepohodou. Ono je v ruskej tme jedinými lúčmi, čo svietia, hrejú a ukazujú nám cestu. Ono je v zotročenej ruskej krajine jediným voľným národom, ktorý sa chce biť so všetkými nepriateľmi oslobodenia. Ale ho je málo, aby vysušilo všetky močariny, rozptýlilo tmu a oslobodilo všetkých od nepriateľov slobody. Bolševici, Germánci, Maďari hrnú sa naň zo všetkých strán... Mnohí a mnohí naši bratia držia sa handár, v ktorých niekedy slúžili cudzím. Po tisícoch váľajú sa v zajateckých táboroch vtedy, keď im otvárame dvere zo zajatia, aby sa i oni stali slobodnými vojakmi, bojujúcimi za také veľké ciele... Zver v menažerii

vyjde z kliečky, keď mu ju otvorí, pes pustený s reťazi radosťou bude vyskakovať. Ľudia by mohli byť takí, že by chceli zostať väzňami, keď im otvárajú ich vlastní priatelia dvere dokorán, aby šli na slobodu? Ľudia by sa prosili na reťaz, keď im ju snímajú a volajú, aby sa stali takými, akým je každý náš vojak...?“

Jožo Gregor prirovnával slobodu ku košeli a chystal sa neustať, „a čo budete ako kamene. My vás okrešeme na povedomých ľuďí a Slovákov... Príde škola. Budeme vás učiť čítať, písať slovensky. Počty, zemepis, dejepis a všetky známosti, robotu a remeslá, čo sú potrebné. Budeme vás učiť myslieť svojsky, a nie maďarónsky a po rakúsky, ako myslíte dosiaľ. A keď budete s nami jednej mysle, pustíte sa s nami jednou cestou hľadať svoju vlastnú košeľu, čo sa inak menuje sloboda...“

Počali sme písať učebné knižky. Obrázkový zemepis Slovenska, Krátky náčrt slovenského pravopisu, Vojnu a mier čili krátku históriu revolúcie. Dr. Hojo preložil Rády a rezolúcie 1. zjazdu revolučného. Dr. Daxner spísal Povely.

Pre zajatcov-Slovákov zriadil sa výchovný tábor v Irkutsku. Za jeho veliteľa označený bol Geryk, za vychovávateľov Manica, Slezák, Čatloš, Ledník, Zachar, Štefanovič, Jahn, Houdek, Ruman, Hrivnák atď. Za gazdu Gavora. Zdravotnou službou bol poverený dr. Makovický.

Prichádzali potešiteľné zvesti, že sa do vojska hrnú i Slováci. V Novonikolajevsku ich pristúpilo 373, v Irkutsku 1200, v Omsku 1000. Za každú skoro dedinu mali sme už dobrovoľníka, za niektoré mestecká celé čaty. Čo deň nové vstupovanie desiatkami, ba i stovkami. Odbočka určila i hymny: Hej, Slováci, Kde domov môj, Kto za pravdu horí. Slováci už tvorili jeden volebný okres a do budúceho snemu mali voliť 10 poslancov.

Už sa ani netajilo, že z Francúzska nebude nič. Politika „nevmiešateľstva“ bola dávno medzi starým železom. Nová ruská

armáda bojovala s našou a ako sa naša krv miešala s ruskou na frontoch, i naše politické ciele splynuli v jedno s ruskými: Neuznanie brest-litovského mieru, tvorenie armády i u nás i u Rusov, boj s Nemcami-boľševikmi, vzkriesenie mohutného Ruska podľa surmity Syrového.

Na ufimských poradiach zúčastnené vlády v týchto bodoch boli jednotné, ale v otázke zodpovednosti budúcej jednotnej vlády sa rozchádzali. Omínalo ich prípadné diktátorstvo. Demokratický plán bol, aby vláda zodpovedala zlomku snemu, ktorý by pozostával z bývalých členov ústavodarného zhromaždenia, kým by sa nemohli vykonať voľby do stáleho snemu.

Demokratický plán bol pekný, ale skutočnosť ho pokazila. Demokrati zo svojich žiadostí chytro počali spúšťať, keď sa dopyčuli, že sa pomaly všetko stráca, čo bolo už vydobyté: Kazaň, Simbirsk a už-už i Samara.

Utvorilo sa 5-členné direktórium, ktoré malo byť zodpovedné ústavodarnému zhromaždeniu. Direktórium zostalo na chvíľu v Ufe, potom sa presťahovalo do Čeliabinska, vybralo si za sídlo Jekaterinburg, ale keďže front bol veľmi blízko, ustálilo sa na Omsku. Omsk bol jeho zlomkrk. Tu ho okrem nás nik nevítal, ledva vedelo nájsť úradné miestnosti. Vláda omská sa totižto dula, že musí likvidovať, a intrigovala. Do direktória sa dostal aparát bývalej omskej vlády a do ministerstiev vošli vari všetci sibírski ministri, ako demokrati vraveli, samí reakcionári. Iste boli silnejšie individua, keď si vymohli vplyv, a takto de facto vládla vlastne bývalá omská vláda.

V noci zo 16. na 17. novembra boli direktori Avksentiev a Rogovskij s námestným direktorom Zenzinovom zavretí vojenským oddielom atamana Krasil'nikova.

Kolegovia v ministerskej rade nepožadovali, aby boli arešтовaní vypustení a vinníci potrestaní, ale sa uzniesli na tom, že je direktórium rozpustené a že oni preberajú na seba vládu, ktorou poverili jedného člena: admirála Kolčaka.

Teda prevrat: z direktória diktátor. Ako vo veľkej francúzskej revolúcii.

Rozširovalo sa, že sa tento prevrat stal so súhlasom Čechoslovákov.

Pre nevinnú Odbočku to bol trošku silný tabak. Zvesť účinkovala ako hrom a klebeta páčila členov nášho politického vedenia. Obávali sa, že sa vojsko rozčúli, keď sa dozvie, že, bojujúc proti bolševickej diktatúre, bojuje za diktatúru, čo je čert ako diabol. Diktatúra je jednaká, či ju robia ľaví alebo praví.

Ministerpredseda Pavlů i s vládnym tajomníkom Richtrom odcestovali oproti generálovi Štefánikovi do Vladivostoku. Zostávajúci členovia Odbočky po dlhých poradách sa uzniesli, že sa zasa zamiešajú do ruskej politiky a prevrat v Omsku odsúdia.

Vyhlásili:

„Bratia! Obrátili sme sa na ruskú verejnosť a zástupcov spojeneckých vlád s týmto vyhlásením:

Odbočka Československej národnej rady v Rusku, aby zamedzila rozširovanie rozličných správ o jej stanovisku k terajším udalostiam, vyhlasuje, že československá armáda, ktorá bojuje za myšlienku slobody a ľudovlády, nemôže a ani nebude podporovať, ani súhlasiť s násilnými prevratmi, priečiacimi sa týmto zásadám. Prevrat, vykonaný v Omsku 18. novembra t. r., porušil zásadu zákonnosti a úcty, na ktorých má byť vybudovaný každý štát — i ruský. My, zástupcovia československého vojska, ktoré dosiaľ nesie hlavné bremeno bojov s bolševikmi, ľutujeme, že v tyle armády bojujúcej vykonávajú sa násilné prevraty pomocou síl potrebných na fronte. Tak to ďalej byť nemôže. Odbočka Československej národnej rady v Rusku dúfa, že vládna kríza, vyvolaná

zavretím členov všeruskej dočasnej vlády, rozrieši sa zákonitou cestou, a preto nepokladá krízu za ukončenú.

Oznamujúc vám tento svoj krok, žiadame vás, buďte pokojní, vytrvajte, o vašu bezpečnosť a správne, našim názorom vyhovujúce riešenie krízy sa staráme.“

Týmto sme si Sibiriakov veľmi znepriatelili. Ruské noviny počali písať proti nám nepekným spôsobom. Bývalí „vítazi“ a „osloboditelia“ stali sa vojennými zajatcami, ktorí si dovoľujú zasahovať do vnútorných ruských vecí, a že ľudia cudzí si tu hrajú na vládu. Na naše noviny volali cenzúru, ktorá by zahatila naše štvavé písanie.

Ako dobré teplomery v jednakom čase ukazujú jednaký chlad a teplo, tak naše srdcia oproti Rusom a ich oproti nám klesali k nule s ich doterajšou teplotou.

Injekcia vyhlásenia Odbočky nepôsobila vo vytrvanlivosti. Vojsko čím ďalej, tým väčšmi ochabovalo pre vyčerpanie. Vladivostocké častky armády, ktoré už boli na brehu mora a prehodili ich na západný front, sa absolútne neoduševňovali za novú vojnu. Nariadená mobilizácia Čechov a Slovákov priniesla do vojska mnoho nespoľahlivých živlov. Niektoré časti vypovedali poslušnosť. Gajda síce vyrazil na Perm, ale sa zastavil. Ruská, už teraz kolčakovská armáda bola slabá, zle odetá, zle zásobovaná, oduševňovala sa len vtedy, keď sa mohla poddať boľševikom alebo prejsť k nim. A sľubovaná spojenecká pomoc len nedochádzala. Prichádzali len jednotliví vyslanci, konzuli, posli — bez armády. V tyle sa chytali a zatvárali členovia ústavodarného zhromaždenia, aby neboli nepohodlní omskej diktatúre. Členovia Odbočky im pomáhali, ukrývali ich a neposlušný Gajda ich našimi časťami dal lapať.

K tomu všetkému i najradostnejšie zvesti z domova, že sa utvorila československá vláda, pôsobili, že vojsko prestalo vôbec chápať, za čo má ešte bojovať a zotrvať v Rusku. Vravelo sa, že nemá idey, a treba by bolo tú ideu vymyslieť.

I sami bolševici, ako čo by boli vedeli, čo sa v mysliach a srdciach našich vojakov robí, lákali nás, že nás pustia cez Rusko domov. Čičerin v mene sovietskej vlády poslal cez Berlín do Prahy telegram, že, „nehľadiac na víťazstvá, ľutuje preliatej krvi a vyhlasuje dočasnej československej vláde, že sú ochotní dovoliť, aby sa Čechoslováci vrátili cez Rusko do svojho rodného kraja. Sovietska vláda by si priala pustiť sa do vyjednávania s pražskou vládou, čo sa týka podmienok prechodu.“

Oferta bola odmietnutá politickým vedením, ale vo vojsku šírila sa nie nová, ale stará myšlienka — ísť domov, nakoľko možno, bez nových bojov.

Prišlo prímerie medzi Germáncami a Francúzmi. Nemci boli povinní stiahnuť i na západe i na východe všetky svoje vojská za hranice, aké boli 1. augusta 1914. Museli opustiť zavojované územie Francúzska, Belgicka, okupované ruské teritórium, Ukrajinu, Poľsko, Rumunsko, Elsas-Lotrinsko, mali roztrhať brest-litovský mier i rumunskú zmluvu.

Ešte i toto k dôvodom, aby sa nebojovalo.

Dozvedeli sme sa z novín i o Kramárovej prvej nóte Maďarom. Predseda Československej národnej rady, dr. Kramář, poslal grófovi Károlyimu túto nótu:

„Všetky spojenecké državy priznali, že územie, ktoré zaujímajú Slováci, je nerozlučnou časťou jedného československého štátu. Preto uhorská vláda nemala práva zakľúčiť prímerie, ktoré by platilo pre slovenské územie. Mierový kongres určí hranice československého štátu i maďarského štátu.“

Nech sa páči! A my tu trčíme, nie že by sme doma robili poriadok s Maďarmi. Začiatkom budúceho roku má byť mierový kongres, a my tu krv prelievame.

Nevymysleli sme novú ideu, ktorá by bola oduševnila vojsko pre boj za veľké Rusko proti boľševikom.

Medek darmo písal v svojich vyzvaniach:

„Žiadame, aby ste vytrvali... Vy hrdinovia temer 5-ročnej vojny, vy hrdinovia Zborova, vy osloboditelia Sibíri a Urala, vy strojcovia veľkého obrodovania Ruska a Slovanstva, ktorí ste na prvom mieste medzi všetkými slávnymi vojskami vo veľkom zápase utlačených národov za slobodu a lepšie dni ľudstva... Žiadame, aby sa toto vojsko samostatnej Československej republiky nezastavilo, neochablo, nekleslo na veľkej a slávnej ceste do slobodnej vlasti...“

Injekcia proti zastaveniu, ochabnutiu a klesaniu na slávnej ceste.

Darmo vyzývala Odbočka:

„Musíme napnúť všetky sily. Vytrvať v boji... Na ceste do vlasti čakajú nás ešte ťažké boje... Treba zosilňovať bojovnú silu, zvyšovať schopnosť útoku i obrany, aby sme v tých bojoch mali čím najväčšie úspechy a najmenšie straty, aby do vlasti prišlo vojsko, na ktoré by národ mohol byť hrdý, ktoré by bolo spoľahlivou oporou nášho mladého štátu v ťažkých počiatkoch jeho života. My, vaši zástupcovia a vaši velitelia, vyzývame vás do práce, disciplíny a presného plnenia vojenských povinností i služobných príkazov. Vyzývame vás, aby ste pestovali vzájomnú dôveru a bratskú lásku, aby ste zachovali svoju starú vieru v seba. My sme sa vždycky spoliehali predovšetkým na seba, na svoje sily, na svoju prácu, na svoju zbraň, na svoj národ.“

Injekcia na vzájomnú dôveru, na sebadôveru, na disciplínu, na plnenie príkazov.

Na čo sa vyzývalo, to počalo v našej armáde chybovať. Vytrvať! Nebolo vytrvalosti. Disciplína! Nebolo disciplíny. Vzájomná dôvera! Nebolo jej. Sebadôvera! Zmizla. Bojovať! Nebolo sily.

Odpočinúť si bola všeobecná žiadosť. Potom otázky: Kedy domov? Kadiaľ domov? Ale domov, domov, domov!

A ešte injekcia: slávnosti odovzdávania práporov 5., 6., 7., 8. pluku II. divízie. Syrový, Gajda, členovia Odbočky. Ohnivá reč.

I slovenská pre Slovákov:

„Drahí bratia! Každá idea má svoj symbol. Ako idea kresťanská svoj kríž, idea socializmu svoju červenú zástavu, idea panstva svoju korunu, tak i vojská, bojujúce za istú myšlienku, majú svoje prápory. Akéže myšlienky nosia naše prápory?

Idey oslobodenia a zjednotenia.

Pod týmito prápormi stoja všetci tí, ktorí chcú oslobodiť a zjednotiť Česko a Slovensko. Stoja všetci tí, ktorí chcú oslobodiť a zjednotiť Rusko. Stoja všetci tí, ktorým leží na srdci, aby sa nakoniec všetky slavianske zeme oslobodili a v jeden silný zväzok spojili.

Tieto idey nás dosiaľ viedli v spoločnom našom boji s Nemcami a Maďarmi na starých frontoch, potom na východe a na terajších frontoch. Tieto idey vedú nás do boja proti bolševikom, ako pokorným sluhom Nemcov. Tieto idey ženú nás na západ domov, aby sme doma mohli bojovať za našu vlasť. Tieto idey nútia nás, aby sme dostali i dobrého suseda, ktorý by nám nebol nepriateľský, na ktorého by sme sa mohli spoľahnúť, a to je iba veľké slavianske Rusko, lebo len pri veľkom, zjednotenom slavianskom Rusku budeme platiť niečo i my. Bez Ruska niet slovenského obrodzenia, oslobodenia a zjednotenia.

Toto všetko vravia nám naše prápory.

Takto musia hovoriť všetky naše myšlienky, takto

musíme cítiť, toto musí byť naše presvedčenie.

Kto má iné, ten sa pod naše zástavy postaviť nesmie.

S týmto presvedčením odovzdávanie vám tieto prápory.

S týmto presvedčením, s bojom za toto presvedčenie pôjdeme na západ — domov!“

Hymny. Defilé pred veliteľmi a členmi Odbočky, aby všetci mali radosť nad krásnymi radmi plukov.

Nad naším slavianstvom sme boli hotoví nadšením zaplakať. Baťko Hurban by nás bol iste všetkých vybozkával, keby bol býval medzi nami a nehnul už vtedy na martinskom cintoríne. Veď to bola tá jeho perhoreskovaná politika.

8. decembra prišiel konečne do Jekaterinburgu i generál Štefánik. Kolčaka, diktátora v Omsku, ani nenavštívil, aby hneď nezahanbil členov Odbočky pre ich protest proti omskému prevratu. Privítali sme ho s plnou parádou. Bez šuby, naľahko, v generálskej uniforme, remienkami okolo pása a cez pravé plece, so stužičkami rozličných vyznačení vystúpil z vozňa obozretne a pomaly. Na reči, ktorými ho pozdravili, neodpovedal. Ktosi čítal jeho reč. Po hymne prešiel pred radmi vítajúcich, prikladajúc zavše dlaň k svojej generálskej čiapke.

„Nesmiem hovoriť,“ pošeptal mi pri druhom vítaní pred „Americkými nomerami“, kde sídlila Odbočka, keď som sa pripojil k nemu, stúpajúc hore po schodišti.

Dvíhal sa vážne síce, ale sviežo.

Vo veľkej prijímacej sieni Paulůva sme sa zhromaždili a obkolesili ho.

Čakali sme ho ako Mojžiša, ktorý povedie svoj sibírsky národ domov, ale i Mojžiš i národ sa akosi rozčarovali, Mojžiš v národe,

národ v Mojžišovi.

Doniesol so sebou rozkaz prezidenta Masaryka:

„Vytrvať...! Na vás, bratia v Rusku a na Sibíri, leží ťažšia úloha, že sa nemôžete vrátiť tak chytro, ako by ste si žiadali... Touto obeťou posilníte pozíciu nášho národa na mierovej konferencii. Vám spojenci v Rusku pomôžu...“

Sám vydal vyzvanie na vojsko, ako „člen československej vlády a vôľou oslobodeného národa menovaný minister národnej obrany“, v ktorom označoval, že „česť a spojenecká solidarita ukladá našej armáde ešte ďalej pracovať poľom... Vrelé vďaka verným synom, ktorí vysoko povzniesli prapór slobody... Sú úlohy, ktoré tu na nás čakajú. Keď tieto úlohy budú vykonané, vydáme sa spolu do slobodnej vlasti... Dovrieť dielo nezištného Slovana a poctivého spojenca...“

„My potrebujeme veľké Rusko,“ hovoril. „S bolševikmi bojujeme, od nich nič nebudeme žiadať, ale sa musíme sami prebiť na Archangelsk, Murmaň. Sami s Rusmi...! Nijaká spojenecká pomoc nepríde. Vyšetím, kto vám to nabulíkal, a postarám sa, aby bol potrestaný...“

„Ale veď sám prezident píše v svojom rozkaze zo 14. novembra: ‚Vám spojenci v Rusku pomôžu,‘“ namietal ktosi.

„Sem pomoc nepríde. Ale sa robia veľké prípravy, čo vám len dôverne oznamujem, lebo ‚húpať‘ ako minister nemôžem, na ofenzívu na Moskvu. V Rumunsku sa sústreďuje niekoľko francúzskych divízií s tankami na prechádzku Ruskom... Berthelot s piatimi divíziami... Aj spojenecké vojská na Murmani budú zosilnené... Treba nám dobyť Kungur... Dobytie Permi by nám otvorilo cestu na Archangelsk... Potom vojsko stiahnem z frontu. Pôjdeme na oddych. Armáda sa zreštauruje, zreorganizuje a tak pôjdeme domov... Presekáme sa domov, so mnou v čele. Ja pôjdem domov s vami, alebo zostanem tu s vami. Bez vás nepôjdem... My v sláve bez veľkých námáh pôjdeme cez Rusko domov...“

Teda domov s bojmi, bez spojeneckej priamej pomoci. Oddych

iba slúbený. Pred ním boj. Za ním boj. Národ nebol spokojný.

Národ odsúdil kolčakovskú diktatúru, minister odsúdil Odbočku pre jej protest proti omskému prevratu.

„To bola dedinská politika. Na také veci má právo iba pražská vláda.“

Národ chcel snemovať a politizovať, minister chcel bojovať.

„Snemovať môže len národné zhromaždenie v Prahe.“

Národ si vyvolil členov do Odbočky ako do svojho politického vedenia a vládnutia. Minister rozpustil Odbočku.

„Vláda je len jedna — v Prahe.“

O niekoľko dní po svojom príchode nás zvolal do svojho salónneho vozňa, kde nám v dlhej reči vysvetlil svoje stanovisko. Každý člen Odbočky mal napísať svoju „demisiu“.

Napísal som:

„Utvorením československej vlády vo vlasti a likvidovaním Československej národnej rady i jej odbočiek v Amerike a v Itálii, čo bolo oznámené úradne Odbočke národnej rady v Rusku členom československej vlády, ministrom národnej obrany, generálom Milanom Štefánikom, pokladám funkciu Odbočky Československej národnej rady v Rusku, ako vedúceho orgánu československej revolúcie v Rusku, právne za ukončenú.“

Následkom toho skladám členstvo Odbočky Československej národnej rady v Rusku s tým, že som hotový kedykoľvek zložiť účet zo svojej činnosti, ako člen prezídia.

Žiadam o odkomandovanie k vojsku.

V Jekaterinburgu, 10. decembra 1918. Podpis.“

Ale nešlo všetko hladko. Socialistické krídlo členov Odbočky: Dávid, Janík, Král, Kysela, Polák prízvukovali, že sú volení vojenským revolučným zjazdom a len nový snem ich môže pozbaviť mandátov a likvidovať Odbočku.

„Nemá zmyslu,“ duplikoval Štefánik. „Jedna vláda. Jeden snem.“

„Praha je ďaleko,“ tvrdili socialisti. „Tunajšie pomery sú rozhárané. Nebude môcť chytró zasahovať ani snem, ani vláda. Tu je potrebný orgán, ktorý by riadil veci hneď a zaraz.“

„Na to som ja tu, plnomocník vlády, minister vojny.“

„To bude diktatúra.“

„Je to príkaz prezidentov.“

So Štefánikom nebolo radno ťahať sa za prsty. K tomu väčšina členov Odbočky: dr. Kudela, Medek, Pavlů, dr. Svoboda, dr. Suchý, dr. Patejdl, Oríšek, Richter tiež napísali a odovzdali svoje osvedčenia, že uznávajú Štefánika za jediného reprezentanta vlády a Odbočku N. R. v Rusku nepokladajú za potrebnú. Voľky-nevoľky i socialisti podpísali svoje „abdikačné“ listiny, ale hlavami neprestávali krútiť na znak nesúhlasu. Štefánik sa im stal nesympatickým, nedemokratickým, buržoáznym, západným generálom starého systému, ktorý vše udiera na svoju šabľu.

„Kolčakovská diktatúra v československom vydaní.“

Item: brat minister-generál to, čo pred dvoma rokmi tak ťažko staval v Petrohrade — Odbočku Národnej rady, zrútil v krátkej chvíli v Jekaterinburgu.

Fuč bolo i moje „len-len že nie, skoro, bezmála, málo chybelo, temer ministerpredsedníctvo“, fuč moja vláda! Stal som sa radovým vojakom.

Generál ma označil za člena delegácie, ktorá mala ísť domov informovať prezidenta a vládu o stave nášho vojska na Sibíri. V delegácii boli dr. Patejdl, miestopredseda v. v., a na moje ohromné prekvapenie tí, čo tak odvrávali bratovi ministromi: Janík, Dávid, dr. Polák, „ministri v. v.“. K nim patril i Maisner, bývalý miestopredseda bývalého revolučného vojenského snemu.

„A ty nám napíšeš veršík, keď sa vrátíme na Slovensko,“ povedal mi brat minister.

Písanie veršov som pokladal vždy za poslednú vec, keď nebolo inej roboty, za akúsi zábavu, ako dobrý pohárik vína vo veselej spoločnosti. Žďársky vravieval, že je luxus písať básne, keď sa dá vec i v próze, a to zrozumiteľnejšie a prirodzenejšie, povedať.

„Čože?“ myslel som si. „Na nič iného som nie súci, len veršíky písať?“

Nemohol som ani odpovedať od zahanbenia. Obzrel som sa dookola. I generál i ostatní bratia sa usmievali. Nikto z nich nepovedal:

„Brat generál, neposielaj ho, on nám je tu potrebný.“

Zvesil som hlavu a zašomral:

„Ďakujem za poctenie.“

Nepokoril som sa hneď. Mal som dojem, že posielajú len nepohodlných. Ja som predsa nepohodlným nebol, mohol som byť len nepotrebným. Domov sa mi vtedy nechcelo. Chcel som zostať s ostatnými do konca v Rusku.

Medzi časom odišiel Štefánik do Omska. Ta som telegrafoval, aby miesto mňa naznačili do delegácie Joža Gregora, ako staršieho. Dostal som od Pavlůva odpoveď:

„Generál z Vaší žádosti vycítil přátelskou solidaritu zůstati pohromadě v těžké době. Avšak důvody, které rozhodly pro vyslání pracovní komise, se dosud nikterak nezměnily. Dr. J. vykoná důležitou službu, generál ho čeká spolu s ostatními v nejbližších dnech v Omsku. Ať si všichni pospíší. Pavlů.“

„Tvrdý člověk, tvrdý člověk,“ letelo mi myslou. „Čo by bolo, keby ho neposlúchol?“

Ani som nešiel s ostatnými členmi „pracovní komise“, ako to bolo označené v telegrame, miesto „delegácie“ alebo „posolstva“,

v naznačený deň. Chytal sa ma už tiež bolševizmus, či čo, neviem. Prosto: nechcelo sa mi odchádzať. Ale ostatní členovia boli ešte väčší bolševici. Keď som prišiel do svojej úradnej miestnosti, všetko bolo ako vyrabované. Porozhadzované papiere po dlážke. Zo zásuviek všetko vybrané. Veľká debna, ktorú nám osobitne robili na ďalekú cestu, preč. Ešte i tabak a cigarety vzali. To ma zachránilo od neposlúchnutia generálskeho rozkazu.

Uháňal som za svojimi vecami do Omska, aby som dohonil delegáciu. Ťažko som ju našiel medzi hromadami vozňov, ktorými bolo nádražie zatarasené. Práve sa chystala na audienciu k ministrom.

Štefánik mal záchvat a dlho-dlho sme čakali v jeho vlaku. Nakoniec nás vpustili do salónka, v ktorom nás čakal. Dostali sme menovacie dekréty. Dr. Patejdl, ktorý nás mal viesť, ako najmúdrejší, bol vymenovaný za nadporučíka, ostatní za poručíkov. Dr. Patejdl i stál ako vojak, kým mu generál dával inštrukcie. My tiež. Potom vo voľnom rozhovore, keď som generálovi pripomenul, že si Slováci žiadajú, aby im rozkazy boli čítané v slovenskej reči, povedal mi:

„Reč vo vojsku musí byť jedna,“ a pozrel na mňa takými ustatými, uštvanými očami, že som zamĺkol.

Dal mi legionársky znak nášho štátu dosť váhavo.

„Mám ich už málo.“

Keď som odchádzal, zachytil ma a prudko bozkal.

„Do videnia!“ povedal som mu.

„Sotva sa uvidíme.“

Myslel som si, že je to iste taká nálada po záchvate: neveríme v život, ale skorej v smrť.

Boli sme v rozpakoch, aké dištinkcie si máme prišit, aby bolo vidieť, že sme dôstojníci. Našli sme kdesi v obchode zlaté pásiky, tými sme si ozdobili svoje rukávy. Patejdl ako najvyšší tri pásiky, my ostatní dva. Nebolo isté, či je to správne, ale čo bolo hlavné, boli sme ako generáli.

Nuž darmo je, nech kto chce, čo chce povie, kariéra to bola: zo „szakaszvezetöva“ „len-len že nie, skoro, temer, málo chybelo, bezmála ministerský predseda“, ktorý povyšoval generál-majorov na generál-poručikov a ktorého nakoniec povýšil generál na poručíka s dvoma zlatými pásikmi a povedal mu, aby išiel domov.

Taká je revolúcia.

Všeličo sa príhodí cestou k slobode.

XV. Domov

Do Yokohamy sme prišli 17. januára popoludní, okolo 4-tej. Bolo teplo a slnečno. Cesta z Vladivostoka trvala teda tri dni. Úradné vyjednávanie, kým našu starú, taliansku „Romu“ pustili do prístavu, pohltilo aspoň hodinu. Prešli sme cez móla a zakotvili. Schody spustili. Kapitán vyšiel na palubu a pozdravil sa s čakajúcimi na brehu Talianmi. Tí potom vyšli na loď a za nimi celý krdel agentov, krajčírov, obchodníkov, kupčikov so všelijakými taľafatkami, pohľadnicami, škatuľkami, látkovými vzorkami, albumami. Rozložili svoje krámiky a vynukovali svoj tovar.

Kým nás vypustili, obdivovali sme ich a pozerali na breh. Na stanici bola vzorná čistota. Rady vozov s nákladmi prichádzali jeden za druhým. Japonci s akýmisi kruhmi na chrbtoch, v modrastých kaftanoch s báječnou rýchlosťou zhadzovali náklad. Pri vreciach stály Japonky s ihlami a niťami. Zošívali roztrhané vrecia. Iné, pestrejšie odeté, s veľkými účesmi, v drevených papučkách, zväčša s deckami na chrbte, chodili po nábreví. Mali zastrčené ruky v širokých rukávoch a boli ako okyptené. Zvedavo na nás kukali a my na ne.

O chvíľu sme i my vyšli vo svojich ruských uniformách, s obrovskými papachami na hlave a robili v nich senzáciu. Niekde sa nám smiali, niekde len usmievali, medzi deťmi sme budili poplach. Na každom kroku nás pristavovali rikšovia — japonskí fiakristi, akých sme už videli dosť v Charbine. Je to vozík s dvoma veľkými kolesami, s gumovými ráfmi; ty sedíš na ňom a Japonec beží s tebou, s klobúkom ako hríb, krátkymi nohavičkami, v punčochách obyčajne čiernych, s gumovými podošvami. Spočiatku nás prenasledovala myšlienka, že je to urážka človeka, aby ťahal svojho druha a ešte i bežal s ním na rozkaz, kam sa mu ráči, za 20 sen na hodinu. Z princípu sme chodili radšej pešo, len aby sme korunu ľudstva neponížili, kým sme prišli na to, že ho vlastne okrádame o malý, zaslúžený zárobok, a keď to robia všetci,

my piati darmo sentimentálničíme.

Prezreli sme si japonskú obchodnú štvrť. Po veľkom Rusku bolo nám všetko malé, i Japončici, aj ich obchodíky, aj ich domčeky. Ale tovaru mnoho a všetko lacné. Zvláštna pestrota všade. Farby kričali, najväčšmi na ženách a deťoch. Podvečer, keď sa lampy zapálili, boli ulice ako u nás pri slávnostiach, s ohňostrojom. V pauzách uličného hurtu neprestajný klepot drevených sandálov. Klep, klep, klep, klep...

Japonky sa nám páčili, ale len tie mladšie a krajšie, ich šikmé obrvy, čierne jagavé oči, žlté líca. Pri všetkej obľube ozdôb nevidel som na nich náušnice, zato máloktorá bola bez zlatých plomb v zuboch. Ich ozajstný luxus bol v kimonách, previazaných kimono šálom, s batôžkom na chrbte. To všetko bolo z hodvábu a hodvádom podšívané. Ešte i v drevákoch mohla byť paráda: ich pysky boli kde-tu z jemnej kože alebo z laku a tkaničky, čo ich držali, tiež hodvábné a farbisté. Imponovali nám ich obrovské účesy s veľkými ihlami.

Brúsili sme dlho i na druhý deň. Pustili sme sa na vrštek do európskej štvrti. Úzke uličky i tu. Osobniačky na japonský sloh. Dva gotické kostolíky. Studené, hrdé Európanky na rikšoch a automobiloch. Zišli sme skoro medzi usmievavých, zdvorilých Japoncov. Zabávali sme sa i my i oni, keď sme sa nerozumeli.

I do japonskej reštaurácie sme sa odvážili. Obsluhovala nás šestnásťročná Eiko s peknou, štúplou tváričkou. Prijala jablčko a anglicky nám zaľakovala. Potom prijala i pol yeny na čajné. Potom si i prisadla k nám a vypila ponúknutú kávu. Janík vytiahol fotografický aparát a Eiko, celá vzrušená radosťou, že ju idú fotografovať, strhla ružové tkanice, čo jej držali rukávy, napravila pás, sťahujúci kimono, a upravila si účes pred zrkadlom.

Večer sme boli v Yošivare. To je štvrť predajných dievčat. Celé dve ulice sú plné priechodových barakov s dievčatmi-Japonkami. Vojdeš do brány a pod bránou, za mrežami, akoby vo výklade, čupia na obdiv sveta vyobliekané Japonky, ohrievajúc sa pred kachličkami

s uhlím. Ak sa nebojíš, môžeš si vybrať. My, hoci vojaci, zostali sme len pri obzeraní.

Z Yokohamy za 20 minút železnicou dostali sme sa do Tokia, hlavného mesta Japonska. Na krátkej ceste len kde-tu boli polia so zeleninou, kvetinami, stromami. Samé mesto, samá budova, ako čo by obidve mestá boli zrastené. Oráčiny je vraj v Japonsku len asi 25%. Dovoz obilia ohromný. Robotníci vyrábajú denne priemerne jenu, s čím údajne vystačia pri svojom skromnom živote. Jedia hlavne ryžu a s ňou málo mäsa. Mäsiarov bolo i veľmi málo, klobásový obchod som videl jeden. Žobráka tiež len jedného. I to bol skôr žalostiaci spevák.

V Tokiu sme si skoro nohy zodrali. Na čo bolo možno hľadiť, na to sme sa dívali, čo počuť, sme počúvali, čo jesť, sme jedli. Šli sme i na divadelné predstavenie. Divadlo — budova európska, s chodbami, šatňami, reštauráciou, ale divadelný kus čudný. Dávali akúsi tragédiu. Vyrozumeli sme, že si akýsi veľký a silný politický protivník vyžiadal od svojho súpera, iste hanebne premoženého, obeť: dvoje detí, ktoré mali sťať. Za kulisami drnkali na jednej strune, to mala byť hudba, a ktosi zavýjal, to mal byť spev. Na scéne smútiaca rodina nariekala, bijúc čelom o zem. Hrali skoro všetci sediačky na zemi, a keď chodili, chodili na kolenách, len v tretej scéne sedeli niektorí na stoličkách. Herci vychádzali z hľadiska po doske. Akýsi rytier vyšiel na koni, pravda, napodobnenom. Tento, keď zliezol z koňa, chodil už ako naši tragici: v daktyloch, jeden dlhý krok, dva krátke. Pri premenách sa opona nespúšťala dolu, ale mechanicky zvrtli javisko. Musela to byť história smutná, lebo obecenstvo plakalo, najmä Japonky držali ručníčky v rukách a utierali si slzy.

Vydržali sme tri dejstvá. Keď deti nestal kat, obecenstvo sa uspokojilo, i my.

Po klasickej tragédii hrali vraj i veselohru, ako nám pozdejšie rozprával Patejdl, celkom po európsky, moderne.

„Nerozumel som ničomu, ale váľal som sa od smiechu. Hra

dokonalá, umelecká,“ tvrdil a my sme ľutovali, že sme boli takí netrpezliví.

Medzi aktami Japonci večerali vo veľkej jedálni s kvetmi. Dominovala ich ružová višňa.

Garderobierke Japonke sme dávali pol jeny za opateru šiat. Peniaze odtisla, na znak, že nechce. Ktosi vravel, že Japonci nekradnú a nikomu nemožno dať viac, ako pýta. Divný národ.

V jeden podvečer nás navštívil náš japonský plnomocník čiže vyslanec dr. Němec.

Hovoril všeličo. Medziiným, že dr. Girsu vo Vladivostoku nebral seriózne Štefánikovu chorobu. Štefánik sa vracia do Francúzska a už má i objednané dve kajuty na ktorejsi francúzskej lodi.

„Diktátora vytisol diktátor,“ prehodil ktorýsi z našej delegácie.

„Pavlů?“ opýtal sa ktosi.

„Útek?“ opýtal sa druhý.

Počala sa vrava.

„Necháva Pavlůva samého v Rusku, ako politického plnomocníka!“

„Pavlů bude viesť našu politiku miesto Odbočky!“

„Nemožné!“

„Strašné!“

„Humbug celé naše posolstvo!“ kričal Polák, najľavejší z členov našej delegácie. „Štefánik nás predbehne.“

„Veru to budú rozličné informácie,“ myslel som si v krikú...

Asi o týždeň po našom príchode do Yokohamy zasa sme sa kolísali na mori i po dĺžke i po šírke lodi. Šiel mi závrat do hlavy, cítil som v nej malú bolesť, ale žalúdok sa mi držal.

Pri večeri sme boli spočiatku všetci. Dávid sa ani nedotkol nabraných makarónov. Zrazu chytró vstal a ešte chytrejšie odišiel. Za ním o chvíľu Polák uháňal. Maisner si popustil remenný pás, že ho tlačí. Pri stole to nechcel robiť. Šiel von.

„Kde je Janík?“ pýtal sa ma Patejdl.

„Teraz tu sedel.“

Janík zmizol ako duch, tuším i s vidličkou.

„A tebe je dobre?“ pýtal som sa ja Patejdla.

„Ja som si to už popoludní odbavil.“

Jedáleň bola poloprázdna. Dámy všetky chýbali.

Keď sme prichádzali k prístavu Kobe, vlny sa uspokojili. Menej knísalo, skôr trhlo a triaslo, ako na mandžurskej železnici. Chorí sa počali ukazovať a prisadali i k prestretým stolíkom.

Zakotvili sme na mori. Do prístavu nás nepustili, lebo v meste boli údajne čierne sypanice. Šli sme ďalej priesmykom, medzi vrškami už celkom bez snehu. Drobné dedinky na úpäť hôr. Po mori rozsiato plno plachetných bariek, tri, štyri lode. Maják a v ňom žeravá podkova vyskakovala a tratila sa. Lod' sa kĺzala tíško. Na palube zima. Dámy zelené v šubách sedeli a krčili sa v nich na ľahkých pletených foteloch. Okolo nich grupa nových cestovateľov. Pozornosť vzbudzoval tučný, bruchatý pán s monoklom. Chodil hore-dolu nafúkaný. Líca mu viseli na mäkký, čistý golier. Vyhadzoval monokel z oka, točil šnúročkou v prstoch a zas si ho dával na oko, aby ho znova vyhodil, točil a dával na oko. Bolo to, ako by sa cvičil. Blondínka s veľkým nosom sa nahlas a neprirodzene smiala. Tučná mladá dáma si držala ústa, aby smiechom nevybuchla, ale pán nedbal a robil svoje produkcie.

Nás „zavojoateľov“ Sibíri si nikto nevšímal. Darmo pozeral Janík i tri razy do zrkadla, či má všetko v poriadku, kým vyšiel na palubu, darmo chodil s fotografickým aparátom, binoklom, remeňmi, papachou — nijakého efektu. Ani gymnastika jazyka, hlasité, múdre a vážne reči nepomáhali.

„Škoda Ruska, škoda Vieročky!“ zavzdychol ktorýsi.

Všetkým nám bolo chladnejšie na duši medzi týmito kultúrnymi, západnými, škrobenými ľuďmi, Talianmi, Francúzmi. Chybovali skutoční Rusi a ešte väčšmi „nastojaščaja russkaja dievuška“, veselá, priama, skromná a krásna, ako bývalý tie, čo sme niekedy stretávali v Rusku. Ona by nás bola rozveselila a bolo by na lodi i kus Ruska i kus Slavianstva. Neboli by sme sa holili nadarmo.

Často sa nás chytala „toska“ za Ruskom. Cíti ju každý, kto odchádza z neho.

Prišli sme do prístavu Moji (Modži). Videli sme utešené vrchy do polkruha, ako nedopletený veniec. Pod vrškami veľké mesto. Fabriky dymili, lode dymili, plachty báriek sa blýskali v slnci, motory sem-ta lietali, režúc nosmi vlny a nechávajúc za sebou dlhé pásy. Chytrí Japonci predávali z lodiek na našu loď a podávali tovar v košíkoch na dlhých bambusových žrdiach.

Loď naberala uhlie. Ako keď u nás pri stavbe podávajú si z ruky do ruky tehlu, tak tu podávali Japonci a Japonky uhlie v slamených košíkoch. Kvôli tomu spravili si lešenie. Robota tiekla bistro. Košíky šli z ruky do ruky na našu loď.

Díval som sa dlho na kypiacu, bystrú prácu.

Prišiel Patejdl.

„Pôjdeme do mesta?“ opýtal som sa ho.

„Nepustia.“

„Hlúposť!“

„Vše nejaká cholera.“

Zato súdruhovia-socialisti i so šéfom delegácie Patejdlom odišli.

„Čo ste mi nepovedali, že idete?“ chytil som nášho vodcu.
„Nebáli ste sa cholery?“

„Kde pak! Kto by ťa zháňal? Drž sa ma za krídlo.“

Medzi nami totižto bolo uvedené voľné chovanie. Akási divokosť. Spoločenské spôsoby a izbenú drezúru sme dávno odhodili ako predpotopné hlúposti. Každý si robil to, čo chcel, a tak, ako chcel. Odhodil som i ja všetky staré maniere, ktorým som sa štyridsať rokov učil. Ráno pri stretnutí som nepozdravoval. Pri obede, keď sa mi žiadalo, naberal som si makaróny „štrichom“, ba zavše liezol som do misy i sedem ráz, hoci sa čašníkovi už ruky triasli od ustatosti — nato je sluhom, mohol sa narodiť za baróna. Servítkom som si utieral väzy i nos. Staval som vežičky z pečienky, pyramídy z jabĺčok, vysoké studničné zruby z banánov, pil talianske víno ako dúha a čiernu kávu z čajových šálok s desiatimi kockami

cukru. Čo by som sa raz do sýta nenajedol, keď to platí štát. Ešte i do kajuty som si vzal a s napuchnutými vreckami vstával od stola. Bolo to také krásne, prirodzené a povznášajúce! Deptal som putá spoločenskej lže. Buržujské zvyky zvíjali sa mi pod nohami.

„Čo sa heno ten blbý Talian nafukuje?“ opytoval sa ma raz Maisner.

„Ať mi vleze na záda,“ odpovedal za mňa Dávid.

Nebolo hodno dotknúť sa pevnej pôdy. Za každým novým postátím mohla prísť zasa morská choroba. Človek by sa nazdal, že na morskej ceste len raz dostane morskú chorobu. Mýlka. I dvadsať ráz.

Po Moji sa „Roma“ rozhojdala ako nejaká tanečnica. Dvíhala nosom i zadkom, sprava vľavo, zľava vpravo, tak na 5—6 metrov. Vlny sipeli a plieskali do oblokov I. triedy a cez palubu. Šli sme najnepokojnejším morom — Čínskym morom. Brata Janíka to hneď zmohlo a hodilo do kajuty. Pri obede sme boli len dvaja. Maisner chcel aspoň ovoňať prvé jedlo. Ovoňal a ušiel. Polák a Dávid zasa stonali na neviditeľných miestach. Slovom, história sa opakovala. Mne sa len hlava vrtela, zle som spával a mával strašné sny: stále som sa ženil a mal som ženu. Trápila ma pochybnosť, či mi žena žije. Každého som sa spytoval. Mnohí odpovedali vyhýbavo, druhí povedali rovno, že umrela. Plakal som usedavo, až ma Štěpán zobudil, čo mi je. Ale hneď som zaspával a prichádzali ku mne v sne samí mŕtvi.

To bolo všetko od kolísania lode. Díval som sa na obloky. Raz sa napíňali morom, raz nebom. Vietor hviždľal a vlny sa penili. Delfíny celými radmi rezali vodu, ukazujúc svoje čierne chrby. Kedy-tedy prehodili sa ponad vlny a mizli v hĺbke. Čajok bolo už málo, čím ďalej od brehu, tým menej. Zmizli dávno i plachtové bárky. Fudžijama a iné japonské vrchy nás dlho sprevádzali, ale i tie sa stratili. Vidno bolo iba more, nebo a niekoľko ľudí na lodi. Zavládla morská nuda. Keď sa mi zunovalo ležať, šiel som na palubu. Čas sa vliekol pomaly, ako naša „Roma“. Jedol si, spal si, díval sa, čítal,

fajčil cigaru, fajočku, cigarety, niekedy chlipol koňaku, zajedol si si mandarínom, zhltol pár mandlí, pár hrozien malagy, odlomil kúšтик čokolády. Sadol, počúval klavír. Vedel si, že to hrá chudá, bledá, príjemná Talianka, žena ktoréhosi dôstojníka, s dvoma deťmi, chlapčekom a dievčatkom. K hre spieva dôstojník, nie stále, len zavše zahučí. Hneval a hanbil si sa, že z nás divochov nikto nehra na ničom, hoci sme národ hudobníkov. Patejdl niekedy proboval zaspievať tenučkým ako cverna tenorom, ale ho nikto nevedel sprevádzať ani hlasom, nie to na klavíri. Janík, keď nemal morskej choroby, spieval veľa. Maisner brnčal neistým slabým sekundom, ja šusterským basom. Dávid a Polák mlčali a počúvali:

*Ona byla celá bílá,
ona se mně líbila,
ona byla celá bílá
a něco mi slíbila.
Má roztomilá Báruško...*

Aby sme nudu zabili, pustili sme sa do karát. Vytiahol som i francúzsku gramatiku a počal sa učiť po francúzsky deviaty či desiaty raz v živote, ale ako predtým, tak i teraz som ju odložil, ako som zbadal, že sa „mais“ číta ako „mé“, čo v slovenčine celkom iné znamená, ako vo francúzštine. Priveľký rozdiel.

Boli sme už zdraví všetci. Vlny sa stály malými a loď šla tíško po žltom, ako hlinačka, mori. Len málokedy sa zakolísala. Počasie sa zmenilo. Dážď a hmla. V kajutách bolo nepríjemne, vlhko. Blížili sme sa k Šanghaju.

Ani sme nezbadali, keď sme boli zakotvení na bóji, ktorú sme nevideli pre hmlu. Pred večerom sa hmla zdvihla a ukázalo sa nám plno svetiel a nad mestom ružová farba, ako pri požari. Na druhý deň bolo mesto pod snehom. Strechy biele. Nad morom krúžil ľahký sneh. Nepríjemný chlad a mokrota.

Ponáhľali sme sa do mesta, nevyčkajúc ani raňajok. Menili sme

yeny a rubele. Za 25 yen nám dali 12 dolárov a 50 čínskych groši, za 1000 rubľov 100 dolárov. Chudák rubel! Docengal si. V obchodoch anglických i čínskych hovorili anglicky. Nemohrou sme sa dorozumeli lepšie, ako Patejdl, ktorý chodil s knižkou a čítal z nej potrebné otázky. Iste bola jeho výslovnosť škótska alebo švédska.

Vyhľadali sme najelegantnejší hostinec, „Hotel Palace“. Ktosi nás pristavil, že kam chceme, keď sme vykrúcali krky ako straky. Janík odpovedal, ukazujúc si na ústa:

„Ham, ham, ham!“

A už sme i sedeli v lifte a o chvíľu vo veľkej jedálni, kde nám dali obed drahý, ale zlý.

Raz sme zašli príliš ďaleko pri obzeraní čínskeho mesta. Oči sme si mali vyočiť na všelijakých figurách, nápisoch, tabuľkách, lampiónoch. Stratili sme smer. Dorozumeli sme sa s rikšami, že nás povezu. Ale kam?

„Ku moru.“ Nerozumeli.

„Mare.“ Nič.

„Meer.“ Zasa nič.

„Ako je po anglicky more?“

Nik nevedel. Proboval som maďarsky. Maďari sú možno rodina.

„Tenger.“

Nevedeli, čo je to. Patejdla nebolo medzi nami. Bola by sa nám zišla jeho gramatika.

„Ale sú tí Číňania hlúpi!“ nazlostil sa Janík. Aby porozumeli, napľul na dlažbu. Ukázal rikšovi na sliny a zakolesil rukami, chcejúc tým označiť veľkosť mora.

„Tomu neporozumejú. Privysoký štýl,“ mienil som a vytiahol z vrecka pohľadnice.

Na jednej z nich bolo more s loďou. Ukázal som na loď a povedal:

„Fu, fu, fu...“

Číňan sa zasmial od radosti. Udrel sa po čele. Videli sme, že chápe. Bežal rovno k moru.

Na lodi sme sa dozvedeli, že Štefánik je v Šanghaji. Cestoval

do Francúzska, ako nám to v Yokohame povedali. Dr. Němec je tiež vraj u neho. Prišiel za ním.

Boli sme ho navštíviť: Patejdl, Janík a ja. Ležal v posteli. Hovoril, že je chorý, ale pohyby jeho boli čerstvé a reč zvučná. Oznámil nám, že ide do Francúzska, a počal filozofovať o demokratizme.

„Demokratizmus spočíva vlastne v zošľachťovaní človeka, aby bol čím najlepším — aristos. V tomto zmysle je demokratizmus duchovným aristokratizmom.“

To bol vstup k výčitke. Vytýkal, že ho ktosi z našej delegácie nazval monarchistom.

„Doma, keď sa zídeme všetci, povieme si všetko do očí. Vymeníme si svoje mienky,“ hovoril rozhorčene.

Hádali sme, kto to mohol byť. Janík, Polák i Maisner hovorili síce niekoľko ráz proti Štefánikovi, ale takého výrazu som od nich nepočul. Spomenul som si na yokohamský diškurs na lodi. Kto tu zaintrigoval?

Štefánik sa hneval i na dr. Girsu. Kládol som si v duchu otázky, kto ho tak zle naladil proti tomuto znamenitému človeku, ktorý sa tak staral o nás, keď sme uviazli bez peňazí v Charbine.

Asi po hodinovom rozhovore, ktorý pretrhli zo tri razy iní návštevníci, nás prepustil.

Večer sme boli hosťami krajana Jedličku. Či bol a či mal byť naznačený za konzula v Šanghaji. Dával nám diplomatickú večeru. Bolo zo všetkého, ale troška. Bolo víno, ale troška. Bolo šampanské, ale troška. A všetko chytro, chytro, chytro. Úradne a chladne. Nestačili sme sa rozohriať. Nikto nebol srdečný a úprimný.

Tu sme sa dozvedeli, že dr. Hess je naznačený za politického plnomocníka pre východné Rusko a má bývať v Charbine. Pri Prešporku boli vraj boje medzi Čechmi a Maďarmi. S akým výsledkom, nevedeli. V Čechách demolovali redakciu „Práva lidu“.

Neskoro v noci sme sa vracali domov. Cestou na loď sa bratia-socialisti zas rozčuľovali:

„Hess politický plnomocník!“

„To je predsa len posmech!“

„Hanebné!“

Na druhý deň bol čínsky Nový rok (1. februára). Šanghaj sa belel od snehu. Obchody zavreté. Na uliciach plno sviatočníkov. Čínska hudba v domoch i na ulici. Draky, ktoré sa driapali na pavlač, a odtiaľ ich odoháňali praskavicami. Praskot taký, ako na fronte. Čínske slečinky v hodvábných kožúškoch, nohavičkách a papučkách s mašličkami, ktoré na rikšoch, ktoré na širokých fiakroch i pešo. Prechádzali sa. Pestrosť rozličných farieb. Tuční bankári, gavalieri v čiapočkách s gombičkou navrchu, v hodvábnych kaftanoch a fertuškách po členky. Biedne žobráčky a robotníčky neboli v nohavičkách, len panskejšie.

Chodili sme medzi nimi a prispievali k šumu a kriku. Vošli sme do „Nového sveta“ — taký viedenský Práter v malom so všelijakými zábavkami, hojdačkami, malými menažeriami, múzeami, cirkom, stolovými.

Očakávala nás večera omnoho zábavnejšia ako u Jedličku. Krajan Engel nás pozval na malý čínsky banket. Jeho žena bola Číňanka. Odvážila sa i prisadnúť si k nám za stôl, čo vraj Číňanky nerobia. Bledá, útla, s čiernymi vlasmi a očami, usmievavá, v sukničke, v hodvábnom kožúšku, s briliantovými náušnicami, domácky nás vynukovala, všade hľadela, na všetko mala starosť, prostá a úprimná v chovaní.

Podávali nám rozličné misky s rybou, hubkami, zeleninou, šunkou, šálky plné ryže, polievku vo veľkej čínskej mise. Zo všetkého sme si brali a zajedali ryžou alebo rovno do šálky sme si to kládli a jedli, hoci nechutilo. Dali nám i ihlice na jedenie, ale tými sme nevedeli narábať. Poslúžili nám potom obyčajnými našskými vidličkami. Na konci večere núkali servítky, zamočené v horúcej vode. Nimi sme si mali utrieť tvár i ruky. V druhej izbe sme po jedení pili kávu, koňak, čínsku silnú vodku s akousi divnou, nepríjemnou príchuťou. Bol to rodinný, veselý, teplý večierok a sedelo sa nám znamenite pri blčiacom kamíne, pri káve a

cigaretách.

Prišiel i akýsi čínsky vyšší úradník s okuliarmi, slúžiaci v ktoromsi ministerstve. Rozprávalo sa anglicky, čínsky a česky.

Idúc domov na loď, videli sme policajtov. Okrasa mesta títo Indusi s červenými turbanmi, čiernymi briadkami, všetko vysokí, dobre urastení krásavci. Chudáci mrzli v snehu, ktorý neprestával padať. I nám bola zima. Len rikšovia sa potili, vezúc svojich ľudí za lacný groš. Previezla nás loďka. Čakajúci prevozníci v malých loďkách pod košíarmi v prostriedku, zakutaní v handrách, driemali.

Cestovateľov pribudlo. Samí Taliani. Stolíky v jedálni vyzdobili kvetinami, ale jari s nimi nepriniesli. Triasli sme sa od zimy, ako nikdy na Sibíri. Tam bývala suchá, slnečná zima a mali sme sa i kde zohriať. Na lodi nie. Slniečko síce svietilo na jeden bok paluby, ale fučal studený, ostrý vietor.

More premenilo farbu. Z hlinastého sa zasa stalo tmavozelené. Vyšli sme zo Žltého, Čínskeho mora. Ventilátory počali pripravovať. Kanáriký v kajute kuchynského gazdu veselo zaspievali. Vraveli, že onedlho prejdeme do tropického pásma. Boli Hromnice i na mori. Do zelenkavého mora padal neustále sneh.

„Ako krásne môže byť teraz v Rusku,“ myslel som si, chodiac po palube.

Prišla mi zasa na um srdečná, teplá ruská duša. Ona horí i v najkrutejšej sibírskej zime a zohrieva ťa. Spomenul som si na „uchažovanie, uvlečenie, liubov... A vied' liubov nerozsuždajet... Žiť tak, kak chočetsia...“ Sadol som si a dumal v prítmí salóna.

...Zimná svetlá noc. Ideme o polnoci domov z večierka od Liny Ivanovny dvaja. Cítili sme sa študentmi, a ako mladý, bezstarostný, neviazaný človek bozkáva ktorýsi ústa mladej ženy. Čiapočka padá do snehu. Počuť tiché slová:

„Kak skučno budet, kak strašno!“

Ty sa zohýnaš za čiapočkou, kladiješ ju na čiernu hlavu, vidíš čierne oči, a o chvíľu čiapočka zasa padá.

„Da, da, skučno budet. Eto vierno...“

A hľa! Tu máš morskú nudu. Môžeš rozmýšľať o tom, čo bolo a čo bude... Pociťujeme obavy pred budúcim, pred tým, čo čaká, lebo je nejasné, neurčité. Bojazlivá radosť a pre bojazlivosť smútok za strateným.

To je láska k Rusku. Ako nám jednotlivcom je smutno za Ruskom, tak bude celému nášmu národu, ak ono zahynie.

„Da skučno! Da toska!“

Do tejto hromničnej sentimentality stroj jednotvárne hučí. Vlny špliechajú, priľnú k obloku, zatemnia ho, sipiac frkajú dovysoka, drobia sa a padajú v kvapkách, ako by prskali v hneve, že ich loď pristavila a rozhodila. V blízkú i ďalekú biele stuhy, celé plachty pien. Marcový vietor.

More odrazu zasa premenilo farbu. Stalo sa šedivastým, ako by prechodilo zasa do hlinasta. V diaľke napravo videli sme tmavobelasé vršky. Tvrdili, že sme za Formózou, cintorínom ruskej floty v rusko-japonskej vojne. Loď sa zasa rozkývala, a predsa vietor už dávnejšie prestal fučať. Je to ako búrka za jasného dňa. Vzduch sa už uspokojil, ale more ešte nie. Kolísanie bolo také silné, že sa predmety kĺzali a padali. V našich kajutách, ktoré boli dolu, videli sme more, čo sa loď tak nakláňala. Vše niečo buchlo.

No my sme už na kolísanie privykli. Necítili sme ani závratu v hlavách. I chodiť sme sa naučili. Nemuseli sme sa už chytať zábradlia a stĺpov, potrebná noha pre rovnováhu ako by inštinktívne stávala sa kratšou. I dámy už vyšli. Slečna guvernanka sa už smiala, i tučná Ruska sa prevaľovala po palube ako kačica, len blondínka s veľkým nosom a Talianka s obviazanou hlavou boli neviditeľné. V jedálni plno detí. Džavot.

More stávalo sa čiernym. Len keď sa vlny zdvihli a stenkli, voda bola krásna, tmavozelená. V kajutách počalo byť dusno a horúco. Pot vyvierať a lial sa nám lícami cícerkom. Celé telo stávalo sa mokrým. Pripravený ventilátor nefungoval. Spával som už polonahý pod plachtou. Kúpaval som sa vo vani, ale voda bola teplá a miestnosť tiež. Najlepšie bolo sedieť v tôni na najvrchnejšej palube

a ani rukou nehnúť, lebo čo pohyb, to nový prúd potu. Ani vravieť sa nám nechcelo. Medzi sebou sme už vyčerpali všetky poklady myšlienok o Rusku, Nemecku, Česku, socializme, západnej kultúre, ktorá je nič nie hodna, lebo nič nedokázala, a východnej, v ktorej je budúcnosť. Strhli sme Pána Boha, ako ľudský výmysel, vyhnali dušu z tela a konštatovali, že je to iba práca mozgu a obeh krvi; zatým sme poslali všetkých našich diplomatov do horúceho pekla so Štefánikom-diktátorom na čele. Už som celkom dobre chápal, čo je kolektivismus, individualizmus, strana, demokracia, demagógia. Naučil som sa, kto aké chyby má, kto aký privátny život vedie, aký je kto podliak, ako sa kto bije na schôdzkach, ako možno vytrhnúť stoličku spod rečníka, závidieť mu biely golierik a zlatú retiazku na veste, pritom bažiť za panským životom. Presvedčili ma, čo je pokrok a čo je reakcia. Vedel som už, že sme len my pokrokoví, ostatní sú gauneri. Nerýmovalo sa mi to síce s tým, čo povedal Štefánik o demokracii v Šanghaji, nuž ale keď Štefánik bol tiež buržuj.

Prestali sme teda hovoriť od tepla a že sme sa už vyvraveli, ale Singapur nebolo ešte stále vidieť. Prešlo päť dní, šesť dní, sedem dní, a okolo nás len voda, voda, voda a nebo s horúcim slncom. Neboli sme spokojní. Pili sme veľa červeného vína. V jeden krásny deň sme zasa explodovali. Oborili sme sa na Patejdla.

„Patejdl! Patejdl! Čos' nám to vykonal? Prejdeme skoro celý svet, budeme cestovať pol roka, a predsa nič neuvidíme, nič neskúsime, ničomu sa nenaučíme...“

„To je to hospodárenie sedliackeho synka, ktorý by všetko rád mal zadarmo alebo aspoň lacno. Lacno obedovať, ale nedojesť sa. Hneď si môžeš niečo odložiť. Otrhaná košeľa, ale tri yeny vo vrecku. Vesta zabрызganá, ale opasok by stál peniaze. Ohromné šťastie, keď za pol hodiny zjedná pol dolára na hodvábe, alebo keď môže urvať nešťastnému rikšimu šesták...“

„Úzkoprsí, malicherní úbožiaci, ktorým je hlavnou modlou zlaté teľa v príbytku ošarpanom, špinavom, úzkom, o hlade a smäde. Čo

papuľuješ ešte proti vlastnému idolu?“

„Kde je Singapur, zatratený vodca?!“

„Nevydržíme už v tejto horúčosti!“

„Kde je ventilátor?“

„Čo nedávajú zeleninu?“

„Čo neotvorila obloky, aby bol vetrík?“

„Ved' je to tu ako s lavičkami v parnom kúpeli. Čo deň vyššie lavička, čo deň vyššie teplo, na zadusenie... Má sa to ešte stupňovať?“

„Toto je loď tropicky zariadená? Ved' je to loď pekelná... Čos' to urobil? Uvariť nás chceš...? Čos' nezaopatril nejakú luxusnú, rýchlu loď?“

Slovom, búrili sme sa. Naše telá tajali. K tomu ešte i kapitán vydal rozkaz, že do jedálne musíme chodiť v kabátoch a obutí. Počali sa totižto mnohí ukazovať pri obede a večeri v košeliach, rozopnutých po pupok so srstnatými prsiami, a v papučiach, obutých na bosú nohu. Iste sa dámy škandalizovali. To je len ich predprávo byť vyzlečenými v spoločnosti.

Vandruvával som v noci so svojou ruskou posteľou na najvyššiu palubu. Tu som si líhal na lavičku. Bolo cítiť aký-taký závan. Noci bývaly krásne. Mesiac práve naberal. Všetko sa lesklo a more najväčšmi. Dívajúc sa do tohoto blesku, pri šume láskavých, tichých vln som zaspával.

Konečne na predku lode zbadali sme úzky priesmyk. Napravo niekoľko veľkých lodí a rozťahnuté mesto pod nízkymi, zelenými vrškami v polkruhu. Nad mestom zasa kúr a dym.

Singapur.

V Singapore sme len kupovali. Chceli sme sa v tropickom teple striasť svojich teplých ruských šiat a papách. Zostalo nám v pamäti málo okrem veľkých obchodných anglických domov, kam si mohol vojsť holý, smädný a hladný a vyjsť vyobliekaný, nasýtený a opitý. Defilovali pred nami Angličania, Siamci, Malajci, ľudia bieli, čokoládoví, čierni, zamaľovaní na čele a ramenách bielymi čiarami,

ako čo by si ich bol pretrel vápnom, s účesmi ako ženy. Neboli by sme ani rozoznali rod, keby nie nosové ozdoby; tie mohli mať len ženy. Ináče boli v tógach cez plece a brucho prehodených, farbistých, krikľavo pestrých. Niektorí vykračovali vážne a hrdo, ako kedysi rímski senátori, lenže v čokoládovom vydaní. Polonahí rikšovia, lodníci, Japonci, Kitajci. Ohromný park s vysokými palmami, čistými, širokými alejami. A dost.

Na plantáže, kaučukové, bambusové polia a lesy, na palác siamskeho kráľa, múzeá a kostoly sme nestačili pre vymeraný čas. Chcelo sa nám do divadla i okúpať sa, ale museli sme sa náhliť, lebo loď už o 6. popoludní mala odísť.

I tak sme vykonali veľkú prácu: za deň sme sa premenili všetci od hlavy do piat a museli sme sa znova oboznamovať.

Ja (somári popredku), Janík a Polák sme mali panamy a boli sme celí v bielom. Patejdl si kúpil veľký anglický tropický klobúk a chodil s bambusovou paličkou, ako lord, šaty mal žlté ako kanárik. Maisner bol raz v bielom, raz v žltom, hotový „buržuj“. I Janík si kúpil bambusovú paličku, aby mohol na mori ukazovať, ako napádal nepriateľa vo vojne. Len chudák Polák musel zostať vo vojenských šatách, lebo si nemohol blúzu zapäť: zabudol si kúpiť na ňu gombičky.

Teraz som len videl, ako taká vojenská uniforma môže imponovať. Mal som pred očami ľudí celkom prostých, šedivých, civilných miesto generálov. Patejdlovi, nášmu vodcovi, vše trčala spod nohavíc alebo blúzy nejaká špinavá šnúra, čo predtým nebolo, i keď chodil v papučiach.

Šli sme na Colombo.

Pred nami vyskakovalo svetlo majáka za vysokou horou, ako keby niekto vytrčal ohnivú fakľu, jedno za druhým tri razy; zatým si na chvíľu oddýchol a zasa tri razy, najprv pred nami, potom na pravom boku, potom za nami a tak dlho, dlho, kým sa nám nezunovalo dívať sa.

Na ľavej strane bola Sumatra s ohnivou, vysokou sopkou, ktorá

fajčila. Vrchy Sumatry sú ináče nevysoké, poloplešivé, s hranatými končiarimi a bokmi, pomaly zostupujúcimi, teda nie strmé. Ďalej naľavo napredku iná grupa hôr a cez ich sedlá prekukujúce druhé, sinavejšie vrchy a hory.

Cestovateľov zasa pribudlo. Na palube sa už ledva dalo chodiť. Porozostavovali stoličky a na každej bola vyvalená nejaká dáma alebo aspoň konzul. Plno detí. Vresk. Už som sa nemohol prechádzať s Janíkom a počúvať jeho ohnivé reči bez toho, aby nebol musel chytať jeho rameno s bambusovou paličkou, ktorou mohol každú chvíľu uraziť nejaký majestát, a bez toho, aby nebol musel dať pozor na ženské nohy, ktoré sme museli prekračovať, lebo ani jedna nestiahla svoje pedále, a konečne sme mohli natrafiť i na všelijaké nežnosti, odporný med niektorých zaľúbených párikov: mohlo nám prísť zle i bez morskej choroby.

Ešte i Patejdl sa rozčuľoval:

„Čo neustanovia úbor na palubu, ale len do jedálne...? Nestydaté, povyvalované kozy... Pozri, ako ju objíma ten bornírovaný baran... A tá v tom ľahkom úbore s ohromným zadkom a predkom. Sukne vyše kolien. Nohy ako kláty... Nevie inakšie dráždiť svojho gavaliera...? Nabralo sa tých odporných sukni, ženštín, samíc...“

„Vysoko je hrozno, preto je kyslé,“ namietal Dávid. „Ináč by si sa rozohnil, keby na teba taká primadona, siňorina pozrela.“

„My sme im podozriví,“ vravel Janík. „Slaviani Talianom a Taliani Slavianom sú milí, ako koze nôž, a to pre Juhoslovanov. Čo nás po nich! Myslia si ešte i teraz, že sú Rimania.“

Vietor sa konečne rozfúkol po palubách a kajutách. Chytili sme ho do trúby a všetky ventilátory sa zavrteli. Ale vietor nesusil. Všade bolo teplé mokro. Tabak bol teplý a vlhký, soľ, cukor sa potili ako my. Ja s Janíkom sme mali kajutu, cez ktorú viedla trúba. Vždy bola teplá. Vytiahol si kufrík spod lôžka, bol horúci, ešte i veci v ňom. Nebola to kajuta pre bývalých „ministrov“. Dostali sme najhoršie kajuty, ktoré v riadnom čase boli pre služobníctvo.

Ostatne celá loď bola ako veterán, ktorému vše nejaká žila pukla. Na „Rome“ sa rúry každú minútu trieskali, voda striekala raz z vrchu, raz od spodku. Nás dolu vše zalievalo. Štěpán ustavične behal s handrou.

Skoro sa zasa ukázali na tmavobelasom, málo zvlnenom mori lodky, biele plachty, hmlisté vrchy. Bol pred nami Cejlón a mesto Colombo.

Tu sme sa zdržali len cez noc a ráno do pol jedenástej hodiny. Rozkaz bol o pol desiatej na lodi. Preplavili sme sa ráno zavčasu. Obzreli si park „Viktóriu“, pagodu s veľkým, menším a najmenším Budhom, každý nás stál šiling. Explikujúci otrčil ruku — šiling. Indčatá strčili nám akési kvietky a prútiky do rúk — šiling.

Polák, rozumie sa, kupoval slonov, výšivky, čaj, kávu, cukrové, mydlo, šaty, karty, a tak sa stalo, že keď sme sa vracali na loď, kapitán už kukeroval, či to my ideme. Nech je zlomyseľný, nechá nás na Cejlóne chytať slonov a obrábať čajové a kávové polia. I tak vraj zostalo pár invalidov na ostrove.

V Singapore a Colombo sme sa tak vyparádili, že invalidi, ktorí šli s nami pod vedením brata majora Jiráska, nám počali závidieť, že cestujeme ako baróni, máme šaty a topánky, jeme v salóne a spíme v osobitných kajutách. Nepomysleli si, čím sme boli, čím sme a čím, možno, ešte budeme. Chceli rovnosť. Bratia socialisti sa škrabali. Nerýmovalo sa to s ich socialistickým programom. Invalidi majú pravdu. Ale miesto toho, aby im odstúpili svoje miesta, povedali, že i demokratizmus má trpké pilulky, a radšej ich zhltili.

Nastal čas, že sme sa mali deliť s fotografiami, ktoré dostal Patejdl, aby ich medzi nami spravodlivo rozdelil. Boli to fotografie z nášho vojenského a politického života od Kyjeva po Vladivostok. Žiadal som kompletnú zbierku pre martinské Národné múzeum. Maisner, Polák a Dávid boli proti tomu. Maisner sa i osopil na mňa:

„Čo je Slovensko? Má osobitnú vládu, či čo?“

Pozrel som na neho, či to myslí vážne? Ale veru vážne.

„Nemôžem zato, že si hlúpy a nevieš, čo je Slovensko. Vidieť, že

si nechodil vera do školy. Príd' a precestuj raz od Prešporku po Užhorod, keď si sa tomu neučil... Bibas akýsi!“ odrezal som mu spôsobom nami prijatým. „Karty sa dajú miešať, ale pochopy nie. Ide o fotografie, a nie o vládu... Mamľas!“

Napísala sa zápisnica, že sa deľba stala najmä vzhľadom na Slovensko, ale bratia si veselo vzali celé svoje čiastky, hoci všetci mali už úplné kolekcie, ktoré dostali ešte v Jekaterinburgu, len Patejdl bol taký slušný, že mi dal svoju časť. Zápisnica bola falošná. Boh s ňou i s chamtivými bratmi! Zato skrsla vo mne trápna myšlienka, že ak to bude s každou deľbou tak v našej republike, nebude dobre.

Do tohto sváru tichučké more ustrojilo nám ohňostroj. Fosforeskovalo. Bolo posiate svetlými bodmi na kuse. Vraveli, že je to od rýb, iní, že od chrobákov.

Šli sme ako po oleji. More hladké, bez pien, nebúchalo už dávno o loď, ale ju hladkalo, láskalo. Vlny temer ani nešumeli. Ryby vysoko i na pol druha metra lietali nad vodou. Niektoré boli šedivasté, iné čierne s bielym bruškom, ako lastovičky. Fialové kalichy, ktorými sa more ozdobovalo, v noci svietili, kolembajúc sa málinko na vlnách. Možno, že to bolo to fosforeskovanie. Nevedel nám nik vysvetliť. Kanárici v klietkach sa išli roztrhnúť od švitorenia v utešené rána.

Napravo, ďaleko v hmle, ukázal sa nám otesaný, malý, skalnatý breh. Iste ostrovček Abdul-Kuli alebo Sokotra. Podľa mapy by sme boli mali prejsť do zálivu, ktorý úzkym prieplovom vedie do Červeného mora. Naľavo je potom Masava, talianska provincia Abesínia.

Podvečer vyhupla z hladiny mora Afrika.

Obrovská, hranatá skala s príkrymi svahmi. Za ňou druhý, tretí výbežok. Slnce zapadalo za ňu. Napravo trčali strmé vršky dvoch ostrovov.

Brehy sa pomaly zasa oddialili. Na pravej strane bolo iba more, na ľavej ďaleko bledé siluety vrškov Afriky. Na jednom mieste, ako by odťal, more premenilo farbu. Z tmavosvetlého stalo sa odrazu

zelené.

Vošli sme do Červeného mora.

V Masave sme zakotvili. Lod' zastala až pri brehu. Stavba prístavu ešte nedokončená. Domy v orientálnom štýle, so žalúziami v oblokokoch bez skla, rovné povaly bez striech. Dookola samé skalnaté hory, skoro nič zeleného. Hoci budovy niektoré pekné, veľké, všade bola akási prázdnota, pustota, bieda. Domorodci s vychudnutými hnátmi, rebrami, tenkými nohami, polonahí. Chytali chlieb, čo sme im hádzali s lode, a hltavo jedli. Vidno bolo Arabov, odetých v bielom, Arabky so zastretou tvárou, Černošky s polozakrytými tvármi, s ozdobami v nose, Habešianky s prsteňmi na čiernych palcoch a brazoletňami na nohách.

Habešianska štvrť vraj samý nočný dom. Žijú vraj len z predaju seba. Nás upozornili, aby sme si dali pozor — samá nákaza.

Bol som vo štvrti predpoludním. Bola ako vymretá.

Šli sme i do susednej habešianskej dediny. Cigánske koliby a domčeky, z doštičiek a hlíny zbité. Národ zas len vychudnutý, biedny. Stretli sme i tučnejšie parádne Habešianky s okrasami v nose, prsteňmi, náramnicami na šiji, rukách a nohách. Usmievali sa nám, ale — pozor!

Radosť sme mali z chlapcov, ako vedeli plávať. Celé hodiny sa držali na povrchu mora, ako špunty. Bystro plávali proti vlnám, ponárali sa a vynášali do mora hodené peniaze.

Nabrali sme si na brehu do vrecák mušlí, skamenelín, rozličných slimačích búdok a vrátili sa na lod'.

Ešte sme spali, keď sa lod' pohla ďalej.

Čas sa premenil. Dul chladný vietor a my sme sa znova preobliekli do svojich vojenských šiat. Sinajské vrchy, Suez — úzky kanál, ktorým sme šli asi 12 hodín do Port-Saidu medzi holými, pieskovými vrchmi, z ktorých sfukoval vietor drobný žltý piesok. Kde-tu sme videli palmy v rade. Boli to oázy. Pohľad smutný. Dobré, že čosi-kamsi sme zastavili v Port-Saide.

„Nepôjdeme si obzrieť pyramídy, sfingy, obelisky, Kairo,

Alexandriu?“ opýtal som sa Patejdla.

„Ba čerta, nie pyramídy!“ povedal mi.

„Ved' si ty vodca. Musíš tak uháňať?“

„Tak si sadni. Nik ťa nedrží.“

Nesadli sme si. Obzreli sme si s Janíkom arabskú štvrť s Arabkami v čiernom, so zakrytými tvármi a špuľkami na nose. Vidno bolo iba ich čierne oči, ligotavé, veselé, mračné. Po nich sme mohli usúdiť, ktorá je stará, ktorá mladá, ktorá pekná, ktorá špatná. Niektoré boli bosé, druhé v papučkách, a našli sa i s jemnými, hodvábnymi punčoškami. Videli sme Arabov s červenými fezmi, ináče oblečených celkom po našsky. Boli sme v minarete, kde nám obuli na nohy veľké slamené papuče, a zasa: čo majolika, čo korán, čo starý obraz Mekky — to šiling. Von zasa okolo chlapcov, čo nás volali k „Margarétam“, ťahali za nohy, aby sme ich dali očistiť, núkali cigarety, obrázky, drobnosti. Ako osy. Nestačili sme sa oháňať.

Navštívili sme Lessepsa, ktorý prebil Suezský kanál a postavili mu za to sochu. Stál tam na mole vysoko, fúzatý, s poloplešivou hlavou, držal papier, na ktorom je napísané: „Asperire terram gentibus.“ More bilo o jeho podnožie, o rozváľané skaly i cez zábradlie na molo. Arabi chytali na pobreží ryby do sietí. Na mole plno vojakov-Angličanov v žltom letnom obleku. V kaviarni som z nich videl mnoho opitých.

Janík kupoval kimoná, ani čo by mal doma štyri ženy. Ja som sa zásobil egyptským tabakom aspoň na pol roka.

V novinách sme čítali o konflikte Juhoslovanov s Talianmi pre Triest a Dalmáciu. Písali, že Juhoslovania mobilizujú.

Nathan, básnik taliansky, ináče Žid, známy z lode, vyťahoval z nás, s kým sympatizujeme, či so Srbmi, či s Talianmi. Jeho básnické meno bolo Pierro Jacchia. Dal mi čítať svoje dielo Il Nascituro, ale Talian tomu rozumel. Sľúbil mi, že mi pošle svoje veci. Zapísal si adresu a že sa vraj i v budúcnosti bude zaujímať o nás a styky pestovať.

„Veľmi pekné, ale nepravdivé,“ myslel som si. „Poznám vás, pekné masky! Môžem čakať!“

S koľkými spisovateľmi som sa už stretol, čo mi to sľúbili. Nikdy nič neposlali. Je v tom trojaká možnosť: alebo je to nácia, čo nezachováva slovo, alebo je to nácia zábudlivá, alebo nácia, čo ani slovo nezachováva i na všetko zabudne.

Okrem tohoto Taliana zblížila sa k nám i tučná mladá dáma, ktorú sme nazývali „tučnou Ruskou“. Uhádli sme: bola Ruska. Pustila sa do reči s Dávidom, medzi nami najkrajším mládencom. Žila posledne asi tri štvrté roka v Japonsku.

„Tam ničoho poriadneho niet,“ hovorila o Japonsku, „všetko je pekné, ale len naoko. Krása mizne hneď. Jediný pekný pohľad v marci na kvitnúce višne. Kvety sú u nich pekné, ale nevoňajú...“

Mala pravdu. I vecičky, čo nám predali, boli pekné len naoko, na chvíľu. Tabatierky nám už stačili očernieť, retiazočky zázst, perlmutové vykladanie na albumoch otmavieť, a všetko to bolo pred pár týždňami také krásne, blýskavé, zlaté, opálové...“

„Čo je, čo je? Čo sa točíme?“

„Nepôjdeme v noci popri Messine.“

„Prečo?“

„Bojíme sa podvodných mín.“

„Tak sa zasa opozdíme.“

„Zasa.“

„Aby ho porantalo!“

Šli sme už dávno Stredozemným morom elegantne, ticho, dvanásť míľ za hodinu. Dni boli pekné. Rána chladné, jarné. Prešli sme popri Kréte a videli jej vysoké, zasnežené vrchy, a už sa i stratila.

Nedáľeko od Sirakúz sme poslali rádiotelegram nášmu politickému plnomocníkovi do Ríma, aby nám zaopatril „špeciálny“ vagón pre nás a jeden pre našu batožinu.

Vysoký čašník nás upozorňoval, že sa v Taliansku teraz veľmi zle cestuje.

„Málo železníc a mnoho ľudí,“ hovoril.

„Ako v Rusku. Tam mal každý osobitný vlak, len Rusi nie.“

Zachytili rádiotelegram, v ktorom stálo, že náš telegram prišiel do Ríma. Generál Štefánik sa spytoval na naše zdravie a či sme už v Neapoli. Pýtal sa i na invalidov a majora Jiráska. Generál má byť v Marseille 12. marca. O deň pozdejšie ako my v Neapoli.

Počali sme baliť.

Kufrov, košov, debien, ručných kufríkov, balíkov mali sme do 105. Z Jekaterinburgu sme vyšli s malými kôpkami, a teraz z nich narástli celé hory. Hodváb, kimoná, vázy, knihy, atlasy, albumy, aparáty, kožené veci, tabatierky, peňaženky, náramky, retiazky, bambus, elefanti, káva, čaj, cukor, tabak, bielizeň. Pre baliacich nedalo sa ani vojsť do kajuty. A podivné! Čím ľavejší politik, tým viac balíkov.

Už sme videli akési vysoké končiare bez snehu. Messina prešla bez pohromy. Je to veľké mesto na nábregí medzi vrškami. Mnoho zborenín od zemetrasenia. Etna sa nám ukázala len do polovičky. Ďalej, na ľavej strane, mesto majákov. Napravo dedina so železnicou pri samom mori s jaskami. Trčiaca skala Scyllly. Za ňou mestečko, dopoly v zrúcaninách. Potom úžina. Rovno z mora vyskočila vysoká sopka s dymovou čiapkou na hlave. Pod večer vypúšťala ohnivé oblaky: Strombolo...

Neapol!

Prišli sme 11. marca zavčasu ráno.

Na breh nás nepustili. Všetko vyšlo už, len my nie. Kajuty nám zavreli na kľúč a my sme zostali na palube s otvorenými ústami od prekvapenia.

„My sme nie invalidi,“ tvrdili sme.

„My sme posolstvo, poslané ku hlavám štátu.“

„My sme bývalí členovia Odbočky Československej národnej rady v Rusku.“

„Vy ste bolševici,“ pošuškávali si Taliani, ako sme sa pozdejšie dozvedeli.

Polák totižto stal sa podozrivým z bolševizmu a s ním i my

ostatní.

„To je pre tú vravu v Yokohame.“

„Rozhorčenosť generála Štefánika v Šanghaji...“

„Návšteva doktora Němca u generála.“

Podobalo sa to pomste, ktorá ako čierna sova letela s nami nad loďou, miesto bielej čajky; sadala si na loď a húkala. Preto i to chladné chovanie sa Talianov oproti nám na lodi. A teraz tu máš! Škuľavá sova sa hodila na nás ako na myši v mene Československej republiky.

O jednu urážku viac.

Povedali nám, že prišiel i telegram, ktorý nariadľoval, aby Polák nešiel do Prahy, ale do Paríža.

„Generál Štefánik sa chce s tebou rozprávať,“ vravel Patejdl Polákovi.

„Nepôjdem,“ hodil hlavou Polák.

Bola prehliadka i Polákovej i Dávidovej batožiny. Až večer sme sa dostali na suchú zem do vagóna — „teplušky“ sanitárneho vlaku, ktorý prišiel z Prahy pre invalidov. Po „prvotriednom“ cestovaní v kajutách s trúbami dali nám teda „špeciálny“ vozeň pre 6 koní alebo 12 ľudí. Miesta dosť: boli sme len piati.

Ľavičari sa opätovne urážali:

„My sme nie invalidi.“

„My sme posolstvo.“

„My sme boli skoro ministri.“

„My musíme mať špeciálny voz, pre nás jeden, pre batožinu druhý.“

Tak sme cestovali do Ríma „urazení a ponížení“. Zosadli sme v hoteli „Parque“ a hneď sa uzniesli, že pôjdeme osobitným vlakom. Ako by to bolo, keby sme my „velikáši“ prišli do Prahy v dobytčom vozni?

Polák dostal predvolanie pred akúsi rímsku vrchnosť, kde mu bolo oznámené, že Rím nesmie opustiť.

„Vítaj, sloboda!“

Počalo nás to hnevať. Zaprotestovali sme u nášho politického plnomocníka. Kategoricky vyhlásili, že Polák do Paríža nepôjde, ale najprv s nami do Prahy, potom možno.

„Toto je tá demokracia? Toto je zošľachťovanie seba? Toto je duševný aristokratizmus? Pomsta?“

„Die Rache ist süß, aber gemein“, citoval ktorýsi z nás. Ako hlúpo je vyznamenávať ľudí martýrstvom. Polák by znamenal nejaké nebezpečenstvo pre našu republiku? Chudáčik.

Boli sme znechutení.

Ťažko sme si vybojovali jedno kupé a šli domov so zvesenými hlavami. Pritom nás od Rakúska prenasledovala bieda. Nebolo cukru, čaju, kávy, mäsa. Už od Inomostia nebolo ani chleba.

Na prahu republiky nám povedali, že nás ďalej nepovezú. Museli sme telegrafovať do Budějovic pre rušeň. Prišiel.

Od Ríma neumytí, nevyspatí ľahli sme si v Budějoviciach do farbistých perín, ktoré boli úzke a krátke, kde chrby, kde kolená, kde nohy trčali spod nich.

„Velikáši usínajú, zobudia sa ako trpaslíci, ale kto raz ochutnal z veľkosti, tomu, ako táto perina, bude všetko malé, i republika,“ mihlo mi hlavou.

Mnoho nás bude malých velikášov a veľkých trpaslíkov, ktorí budú chcieť byť všetci v teplom.

V Prahe nás privítali vojaci. Patejdl prehovoril k nim:

„Zdar!“

„Zdar!“

A šli sme na automobiloch do hotela „Gráf“ na Komenského námestí, kde sme boli skvele ubytovaní.

Boli sme na audiencii u pána prezidenta.

Usmiaty a láskavý nás usadil. Patejdl odovzdal memorandum, spísané na lodi a nami všetkými podpísané, okrem Poláka.

„Vaša práca, doktor?“

Patejdl sa uklonil na znak súhlasu.

V rozhovore naši ľavičiarci vyrukovali so svojimi drobnými

urážkami. Ponosovali sa na Štefánika, že rozpustil Odbočku, že Kolčakovi urobil návštevu, že Poláka chcel dať areštovať, že je Pavlů nesúci, ani dr. Němec v Japonsku, ani dr. Hess v Charbine, že dr. Girsu podriadili pod dr. Hessa...

„Vojaci sú ako deti,“ bola usmievavá odpoveď prezidentova.

„A, pán prezident, čo bude s naším sibírskeým vojskom?“ opýtal sa ktosi z nás.

„Vojsko necháme v Rusku do konca mierových vyjednávaní a podpísania pokoja. Potom budeme vyjednávať s boľševikmi, aby ho prepustili cez centrálnu Rusku.“

Boli sme všetci inej mienky, ale nevyslovili sme ju prezidentovi do očí.

„A finančne ako stojíte?“

„Ďakujeme, pán prezident, máme, čo treba,“ odpovedali sme šľachetne, ako posiaľ nikdy.

Zatým ako budeme na podobnú otázku odpovedať, ukáže budúcnosť. Môže byť, že by sme inakšie odpovedali, ale otázky nebude...

„Ty, Jáno, budeš potrebný na Slovensku,“ hovorili mi mnohí.

Vtedy ani v Prahe nebolo chleba, ani kávy; bývalý nemastné dni so šošovicou, hrachom, bez mäsa.

„Už idem,“ odpovedal som im. „Mnoho vás je a málo chleba máte...“

TRIH LAV

WWW.TRIHLAV.COM

CENA: 0eu, NEPREDAJNÉ